

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ
ของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

Buddhist Perspective on Management and Environment of
Sangha in Lampang Province

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

นายนพดล อินทรเสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ.๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758149

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ
ของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

Buddhist Perspective on Management and Environment of
Sangha in Lampang Province

โดย

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

นายนพดล อินทรเสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610758149

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province

By

Mr.Somchan Sripraschayanon

Mr.Nopphadon Indrasena

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhon Lampang Sangha College

B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610758149

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
ผู้วิจัย:	นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์และนายณพดล อินทรเสนา
ส่วนงาน:	วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ:	๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ การที่เป็นกลุ่มแกนนำที่ทำงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและการสัมภาษณ์

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัย อาศัยศรัทธาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดปาฐะ บวชป่า ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูต่อกเวที่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปรัชญาสมุปบาทความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรีกษาหาหรือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน เป็นการทํานุบำรุง

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติหรือคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา หรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชน ให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติ แต่ยังมีปัจจัยที่อาจจะผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร เงื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

Research Title: Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province

Researchers: Mr.Somchan Sripraschayanon, Mr.Nopphadon Indrasena,

Department: Nakornlampang Sangha College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2558/2015

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the concepts and theories of Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province 2) To study the process of Buddhist Perspective on Management and Environment as problems, obstacles and successes of Sangha in Lampang Province and 3) To suggest the Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province. This Research is used the quantitative and qualitative Method. The sampling research is the Buddhist Monks who are leader and work on the conservation of natural resources, the people who are involved in the conservation of resources and the environment, and interview.

The result of study is found that:

Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province refers to the concepts and theories basing on the Four Noble Truths and the faith in local culture on awareness of resource management and the environment correctly. There are also depictions of Buddhist rituals as the ceremony traditionally destined and ordained forest, etc. Those also depictions of Buddhist rituals as the ceremony traditionally destined and ordained forest, etc. for community to known, gratitude on nature and the environment. To understand the Dependent Origination

has related between nature and humans by non-violence, treatment and prevention the management of natural resources and the environment. The management also uses the conditions of welfare to discuss and make a unity on group or the joint activities of various organizations. The Sangha also applies the sublime states of mind to be the spiritual leadership for organizing the Buddhist rituals that emphasizes the natural and mental value than an object.

As the factors on strategic management of Buddhist Perspective on Management and Environment for development, the public awareness, love and cherish natural resources, the interaction between people, communities and the environment restored to be abundant natural resources and the environment is found that there are two factors namely; 1) the internal factor are directly impact on the management of the natural environment and 2) external factors is the social structure that makes local lifestyle to be changed to the economic condition by emphasizing an object. The exploitation of natural resources and environmental degradation lead to exchange or the encroachment of natural resources to be used as a building. However, the structure of the economy has created conflict and affect to individuals, communities and the environment.

Even the Buddhist monks are the leadership to direct the community's life for recognizing the self- consciousness, communities and nature, but there are two factors that will make the work successful or fail to Buddhist Perspective on Management and Environment is found that; the impacting condition are an appreciation of nature and the environment, the leadership to make harmony, participation between monk, community and environment, the creating an ideology on managing local resources to integration of modern knowledge and wisdom, the duties continuity, the lack of involving coordination with other agencies or organizations and the lack of budget to management. Thus, the development community should eliminate the obstacles and to be enhanced promote and accelerate the potential that is the substantial development of Buddhist Perspective on Management and Environment in community and to be a model for other communities in applying for a balance between man and nature.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ด้วยดี เพราะได้รับการสนับสนุนอนุเคราะห์ให้การช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, ดร. ที่ให้โอกาสในการทำวิจัยเล่มนี้ พระเดชพระคุณพระราชาธรรมาลังการ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง พระครูสังวรสุตกิจ, ผศ.ดร. รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิทยาลัย และผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ท่านอื่นที่ให้ความอนุเคราะห์ทั้งการดำเนินงานต่างๆ

กราบนมัสการพระสงฆ์จังหวัดลำปางที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามและสัมภาษณ์ซึ่งเป็นข้อมูลแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณผู้ช่วยงานวิจัย คุณนพดล อินทรเสนา ที่ให้ความช่วยเหลือในการหาข้อมูลและตรวจทานการพิมพ์ตามรูปแบบให้ถูกต้อง ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านการวิจัย ตลอดจนผู้แต่งเอกสารตำราที่ใช้ประกอบการค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขออุทิศกุศลผลบุญที่จะเกิดจากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตน สังคม และประเทศชาติ จงส่งผลให้ผู้ที่กำลังมานาข้างต้นนี้จงประสบแต่ความสุขความเจริญในชีวิตและหน้าที่การทำงานทุกคน

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ

๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย.....	๕
๑.๖ สมมติฐานการวิจัย.....	๖
๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์.....	๘
๒.๒ ความหมายและความสำคัญของการจัดการ.....	๒๐
๒.๓ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ.....	๒๕
๒.๔ พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ.....	๓๔
๒.๕ แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม.....	๓๖
๒.๖ แนวคิดการอนุรักษ์ป่าไม้.....	๔๐
๒.๗ พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้.....	๔๔
๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์.....	๕๑

๒.๙ บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้.....	๖๑
๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๖
๒.๑๑ ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย.....	๗๐
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๘๑
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๘๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย.....	๘๒
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๔
๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๘๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๘๖
๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม.....	๘๖
๔.๒ บทบาทในการบริหารจัดการเชิงพุทธสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๘๘
๔.๓ ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการ เชิงพุทธสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ.....	๙๒
๔.๔ สัมภาษณ์การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๙๓
๔.๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการ เชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๑๐๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๑๗
๕.๑ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๑๗
๕.๒ สรุปผลการวิจัย.....	๑๒๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๕
บรรณานุกรม.....	๑๒๗
ภาคผนวก.....	๑๓๓

ผนวก ก บทควมวิจัย.....	๑๓๔
ผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๕๓
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และ กิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับจากโครงการ.....	๑๕๕
ผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	๑๕๘
ผนวก จ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย.....	๑๖๓
ผนวก ฉ ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย.....	๑๖๙
ประวัติผู้ทำวิจัยและคณะ.....	๑๗๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ ๒.๑ จำนวนประชากร โดยแบ่งแยกเป็น ชาย-หญิง และครัวเรือน.....	๗๔
ตารางที่ ๒.๒ สถิติรายได้พื้นฐานของหมู่บ้าน.....	๗๕
ตารางที่ ๓.๑ ขั้นตอนการศึกษา/วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๗๘
ตารางที่ ๓.๒ ขั้นตอนแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ.....	๗๙
ตารางที่ ๓.๓ ขั้นตอนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ ของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๘๐
ตารางที่ ๓.๔ ขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินการตามแนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง.....	๘๑

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย.....	๖
ภาพที่ ๒.๑ สภาพภูมิประเทศ.....	๗๓

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์

คัมภีร์ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า และนำมาอ้างอิงสำหรับการเขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น อง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๖๙/๑๐๓.: อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ไทย) เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๖๙ หน้า ๑๐๓

คำอธิบายอักษรย่อพระไตรปิฎก

ขุ.ชา.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ชาดก
ขุ. สุ.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย สูตรนิบาต
ขุ.อิติ.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ที.ม.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปฏิกวรรค
ม.มู.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก
ส.ส.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
อง.ติก.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย ทิกนิบาต
อง.จตุกก.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.สตุตก.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.อฏฐก.	หมายถึง	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
วิ.จู.	หมายถึง	วินยปิฎก	จูฬวรรค
วิ.ม.	หมายถึง	วินยปิฎก	มหาวรรค
วิ.ป.	หมายถึง	วินยปิฎก	ปริวารวรรค
วิ.มหา.	หมายถึง	วินยปิฎก	มหาวิภังค์

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“สิ่งแวดล้อม” ตามความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ นิยามว่า หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น^๑ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรต่าง ๆ ฯลฯ และส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ศิลปกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี สวนสาธารณะ เป็นต้น มนุษย์เราก็เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมด้วย และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อย่างใกล้ชิด จนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมทุกชนิดก็มีผลโดยตรงและโดยอ้อมในการที่จะกำหนดให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้^๒ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้ถูกทำลายไปอย่างน่าเป็นห่วง จนกลายเป็นปัญหาสำคัญที่มนุษย์จะต้องได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้^๓ เพราะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ต่อความอยู่รอดของมนุษย์ และสรรพสัตว์โดยตรง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก เพราะทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ คือ ป่าและอาศัยป่านั้นในการพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงการสร้างสรรคสิ่งต่างๆให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงามของแต่ละสังคม นอกจากนั้นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายต่างก็อาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ ดังนั้นเราจะพบว่ามนุษย์และสัตว์ต่างมีความสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิด

สำหรับพระพุทธศาสนาการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะ

^๑ อีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^๒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สโมสรชมรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อม, สภาพแวดล้อมไทย (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาช่าง, ๒๕๑๘), หน้า ๑.

^๓ พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

ทำลาย สิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้^๔ เพราะพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีพัฒนาการทั้งด้านความเป็นมา ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าไม้แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กร หรือสังคมอื่น ๆ ดังจะพบว่าการแสวงหาโมกขธรรม คือ การหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ของตรัสรู้ธรรมสัมโพธิญาณของพระพุทธองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้นี้^๕ และเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่า คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน^๖ แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่า โดยเฉพาะการกำหนดเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ^๗ ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ในป่านั้นย่อมถือว่าเป็นวัตรที่ดีในการพัฒนาจิตใจตนเองตามหลักของการธุดงค์วัตร^๘ ดังนั้น เราจึงจะพบว่าพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุนี้พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรักและรู้จักบุญคุณของป่า^๙ ซึ่งหลักคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ว่าด้วยการปฏิบัติตนของพระภิกษุผู้เป็นศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาว่า จะต้องละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว และท้ายสุดก็ทรงเน้นย้ำว่าจะต้องยินดีในเสนาสนะอันสงัด^{๑๐} คือ มุ่งให้พระเข้าไปสู่ป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม

^๔ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘) หน้า ๒๐.

^๕ ดังปรากฏในข้อความว่า "สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ ควางตัน โภทิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา เขตตำบลอุรุเวลา" แสดงให้เห็นว่าการตรัสรู้ก็มีขึ้นในป่า ดู วิ.ม.(ไทย)๔/๑/๓๒, วิ.ม.(ไทย)๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^๖ วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒-๑๓/๓๓.

^๗ นิमितหรือเครื่องหมายเหล่านี้สามารถใช้เป็นเขตแดนในการทำสังกรรมของพระสงฆ์ได้

ปัพพตนิमित (นิमितคือภูเขา) ปาสาณนิमित (นิमितคือแผ่นหิน)

วนนิमित (นิमितคือป่า) รุกขนิमित (นิमितคือต้นไม้)

มคคณนิमित (นิमितคือหนทาง) วัมมิกนิमित (นิमितคือจอมปลวก)

นทีนิमित (นิमितคือแม่น้ำ) อุทกนิमित (นิमितคือน้ำ) ดู วิ.ม.(ไทย)๔/๒๑/๓๒.

^๘ ขุ. ส.(ไทย) ๔๗/๓๐๐๐-๓๐๑. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔.

^๙ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ).พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า, ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

^{๑๐} วิ.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๑๒๐. นอกจากนั้นข้อความนี้ยังแสดงให้เห็นชัดเจนในเรื่องการสนับสนุนให้พระอยู่ป่าเป็นวัตรหรืออาศัยป่าในการปฏิบัติธรรม จนให้ถือว่าการอยู่ป่านั้นเป็นนิสัยหรือเป็นวัตรที่ภิกษุผู้บวชใหม่หรือเก่า จะพึงถือเป็น

จะเห็นได้ว่า สาเหตุสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมว่าเกิดจากตัวมนุษย์ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การใช้ทรัพยากรอย่างไม่ถูกต้อง ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี มีดีแห่งกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมค่านิยมการบริโภค ความยากจน ตลอดจนความไม่รู้ของมนุษย์^{๑๑} วิธีการคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมมหาศาลทำให้นักคิด นักพัฒนาทั่วโลกเกิดความวิตกกังวลว่า หากยังคงปล่อยให้มีการดำเนินการดังที่เคยเป็นมาก็ยังจะทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นจนถึงขั้นวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมในที่สุด

สถานการณ์ปัจจุบันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือคตินหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ(คตินหา)ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย ไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

จังหวัดลำปาง ถือได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนบนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุมากมาย จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้าน นายทุน ผู้มีอิทธิพล เข้าไปสัมปทานทำเหมืองแร่เข้าทำลายป่าหรือจับจองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์มีจำนวนลดลงด้วยเหตุดังกล่าวพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของชุมชน จึงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธในการสร้างฝายชะลอน้ำ ปลูกป่า การทำพิธีสืบชะตาป่า และกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ร่วมกับพ่อค้า ประชาชน องค์การภาครัฐและเอกชน ตลอดจนกลุ่มเยาวชน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรจะนำกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง มากำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

วัดคือให้ถือ (๑) ปินทบาท (๒) นุ่งห่มผ้าบังสุกุล (๓) อยู่โคนต้นไม้(อยู่ป่า) และ (๔) ฉนยาคองด้วยน้ำมูตรเน่า ดู วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓/๒๕.

^{๑๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษย์กับสังคม หน่วยที่ ๑๑ - ๑๕, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๓๐๗.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพปัญหาและความต้องการของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแนวพุทธในจังหวัดลำปาง

๑.๓.๒ บทบาทพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๓.๔ แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทาง นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดลำปาง

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีอิทธิพลและผลกระทบเกี่ยวโยงกันเป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) หมายถึง สิ่งที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติหรือสิ่งที่ขึ้นเอง และมีผลต่อการอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์และธรรมชาติด้วยตนเอง

การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติตามแนวพุทธ (Buddhist Perspective on Management and Environment) หมายถึง ความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า อีกทั้งเป็นการตระหนักและคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมอันเป็นกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน พิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้

พระสงฆ์ (Sangha) หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่ปฏิบัติศาสนกิจเกี่ยวกับการบริหารจัดการพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

๑.๕.๑ ขอบเขตของเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมผสานวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง

๑.๔.๑.๑ ข้อมูลด้านเอกสาร ดังนี้

๑.๔.๑.๑.๑ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ

๑.๔.๑.๑.๒ การศึกษาความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๑.๑.๓ การศึกษาแผนงาน/แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๑.๔.๑.๒ ข้อมูลการสำรวจภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย คือ การเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๔.๑.๓ การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๔.๑.๔ การศึกษาสรุปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๑.๕.๒ ขอบเขตของประชากร ประชากรที่ต้องการศึกษา คือ

๔.๒.๑ พระสงฆ์ฆาติการที่เป็นกลุ่มแกนนำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๒ พระสงฆ์ฆาติการที่ทำงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๓ ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๕.๓ ขอบเขตของพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่โดยคำนึงถึงบทบาทของพระสงฆ์ ชุมชน และสภาพแวดล้อมที่พระสงฆ์และชุมชนต่างร่วมใจกันทำงานในการอนุรักษ์ ป่าไม้ พื้นที่ป่าไม้และยังเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านการบุกรุกป่าไม้ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติจากการทำไร่เลื่อนรอยที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง ผู้วิจัยคณะ ได้คัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยออกเป็น ๒ พื้นที่

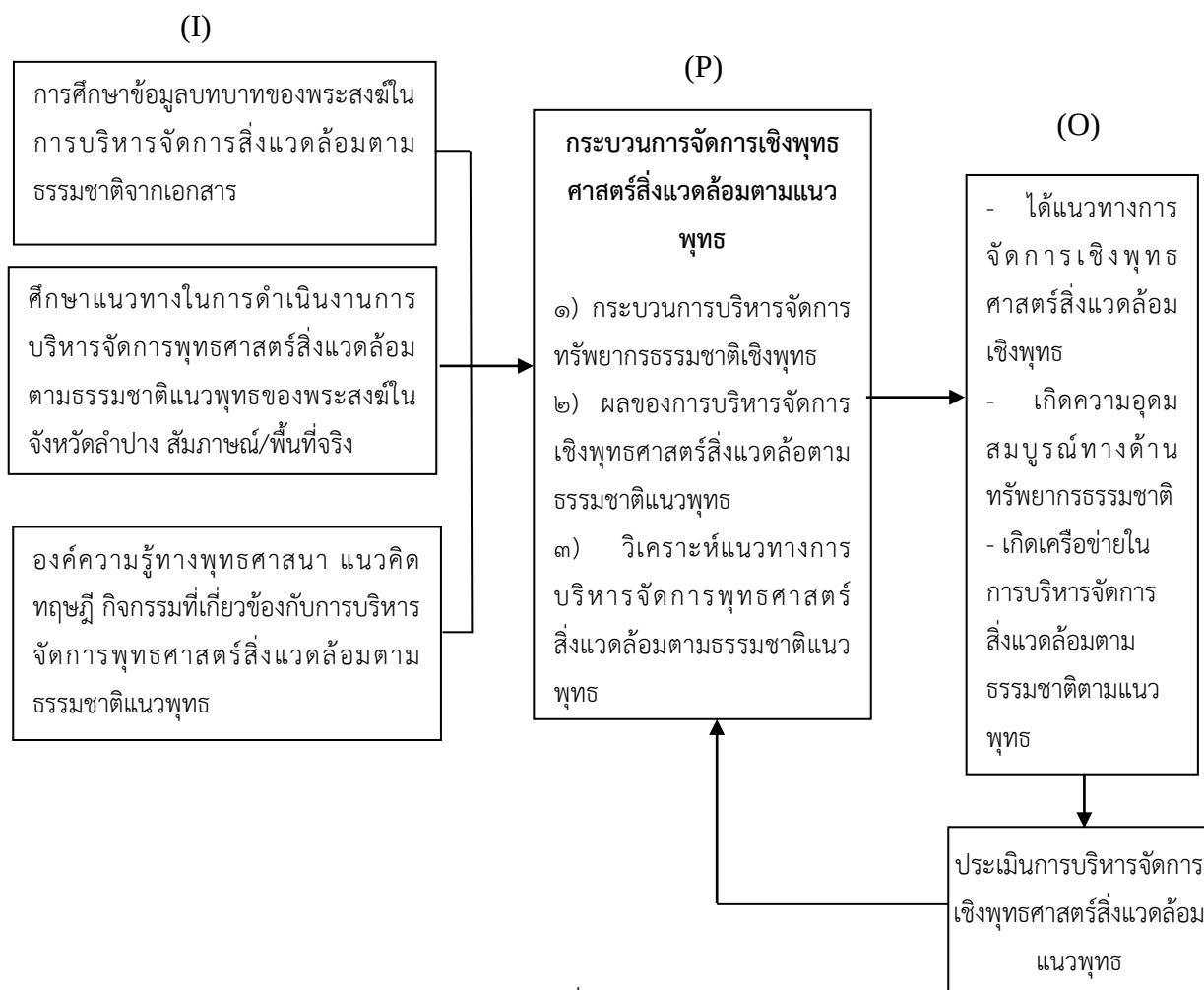
๑.๔.๓.๑ วัดพระพุทธบาทสี่รอย (พระบาทห้วยหลอด) ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในการดำเนินงานการปลูกป่า พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่าและสาธิตการทำแนวการป้องกันไฟป่า

๑.๔.๓.๒ บ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยพระสงฆ์และ
ชุมชนต่างร่วมใจกันสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อใช้ในพื้นที่ของตนเองในการ
เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

๑.๕.๔ ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๗ – ๓๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๘ ใช้ระยะเวลาในการทำ
วิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๑.๖ สมมติฐานการวิจัย

ภาพประกอบที่ ๑.๑
กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ได้ข้อมูลการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
- ๑.๗.๒ ได้แนวทางในการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
- ๑.๗.๓ นำการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธไปวางแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
- ๑.๗.๔ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแนวทางไปปรับใช้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับการบริหารจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธตามหลักนิเวศวิทยา

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยได้รวบรวม แนวคิด ทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและแนวทางในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์
ความหมายและความสำคัญของการจัดการ
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ
พระพุทธศาสนากับธรรมชาติ
แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม
แนวคิดการอนุรักษ์ป่าไม้
พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้
แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์

แนวคิดด้านการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ (Strategic Planning) เป็นการวางแผนที่ นำมาใช้เพื่อกำหนดแผนการทำงานด้านต่างๆ ในระยะยาวอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ หรือ สภาพแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับการก้าวไปในอนาคต มีการพิจารณาความสามารถขององค์กร และวิเคราะห์ปัจจัยที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อองค์กรในอนาคต เพื่อบอก ทิศทางการดำเนินงานและ

แนวทางปฏิบัติที่จะบรรลุตามเป้าหมายต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้ ปัจจุบันนี้การวางแผนแบบแผนกลยุทธ์ได้แพร่หลายเข้ามาในวงงานต่าง ๆ และวงงานของราชการมากขึ้น แต่คำที่นิยมใช้และที่ได้รับการยอมรับกันในวงราชการ ส่วนใหญ่นิยมเรียกว่า “แผนยุทธศาสตร์”

การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดพันธกิจ (Mission) เป้าหมาย (Goals) และแผนงาน (Plans) เพื่อให้องค์กรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่ประสงค์ ดังนั้น กระบวนการวางแผน จึงประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ๑) การกำหนดพันธกิจ ๒) การกำหนดเป้าหมาย ๓) การกำหนดแผนงาน^๑ ซึ่งผู้บริหาร จำเป็นต้องดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งสามขั้นตอน จากนั้นจึงนำแผนงานไปสื่อสารให้สมาชิกในองค์กรเข้าใจในทิศทางเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในการบริหารจัดการทั่วไปผู้บริหารอาจมุ่งที่การปฏิบัติตามแผนงานจนละเลยเป้าหมายขององค์กร ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายหลักที่กำหนดไว้ได้ จึงถือว่าการบริหารจัดการลักษณะนี้ไม่ได้ดำเนินการครบถ้วนตามกระบวนการ วางแผน^๒

แนวคิดการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ จึงมีความจำเป็นในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” โดยพิจารณาได้จากความสำคัญข้างต้น ตลอดจนนิยามและขั้นตอนต่างๆ ของการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ ในด้านนิยามของการวางแผนยุทธศาสตร์ มีผู้ให้ความหมายไว้มากมายดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการวางแผนกลยุทธ์

สำหรับความหมายของคำว่ากลยุทธ์ ได้มีผู้ให้นิยามในความหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับรูปแบบ แนวทางการแผนงาน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปีพ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำจำกัดความของกลยุทธ์ว่า หมายถึง การรบที่มีเล่ห์เหลี่ยมและวิธีการต่อสู้ที่ต้องใช้อุบายต่างๆ หรือมีเล่ห์เหลี่ยมในการต่อสู้ ส่วนกลยุทธ์^๓ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Strategy มีที่มาจากรากศัพท์ภาษากรีกว่า Strategia ความหมายว่า ศาสตร์และศิลป์ในการบังคับบัญชากองทัพหรือความเป็นแม่ทัพ ปัจจุบันการดำเนินธุรกิจก็ไม่ได้ต่างไปจากการทำ

^๑ Bartol, K & Martin, D, **Management**, (Boston USA : McGraw-Hill, ๑๙๙๘), p. ๑๙๑.

^๒ สาคร สุขศรีวงศ์, **การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร**, (กรุงเทพฯ : บริษัท จี.พี.ไซเบอร์ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙๙.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพฯ: นานมี บุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๓.

สงครามที่ผู้บริหารระดับสูงเปรียบเสมือนแม่ทัพ ที่ต้องเข้าใจสถานการณ์สงครามและข้อมูลต่างๆ ของศัตรู และสามารถวางแผนและนำกองทัพให้ได้ชัยชนะในการรบหรือการแข่งขันทางธุรกิจแต่ละครั้ง^๔

บุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ ให้ความหมายของการวางแผนกลยุทธ์ว่า เป็นการพัฒนาแผนระยะยาว ขององค์การบนรากฐานของโอกาสและอุปสรรคจากการประเมินสถานะแวดล้อมในกลุ่มบริษัท การวางแผนกลยุทธ์จะประกอบด้วยการตัดสินใจกำหนดวัตถุประสงค์ การระบุทิศทางหรือภารกิจหลัก การกำหนดเป้าหมาย การพัฒนากลยุทธ์และการกำหนดนโยบายขององค์การ^๕

สุธีรา อะทะวงษา กล่าวว่า กลยุทธ์ หมายถึง แผนที่แสดงถึงวิธีการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ได้จากการวิเคราะห์เพื่อรองรับการตัดสินใจกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การที่วางไว้^๖

ณัฐพันธ์ เขจรนนทน สรุปความหมายของกลยุทธ์เชิงธุรกิจไว้ว่า กลยุทธ์ หมายถึง รูปแบบหรือแผนการที่มุ่งสร้างองค์การให้มีความได้เปรียบในการแข่งขันเหนือคู่แข่งจากความแตกต่างที่เป็นเอกลักษณ์ โดยการมุ่งเน้นไปที่แผนการในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^๗

เรวัตร ชาตรีวิศิษฎ์ และคณะ เห็นว่า กลยุทธ์ หมายถึง แนวทางที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จหรือเกิดการได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยตอบว่าองค์กรจะเข้าไปแข่งขันที่ไหน (Where to compete) และองค์กรจะแข่งขันในธุรกิจนั้นอย่างไร (How to compete) ซึ่งควรเป็นสิ่งที่ทำให้ทุกคนในองค์กรสามารถที่จะเข้าใจได้ง่าย^๘

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์ หมายถึง รูปแบบ แผนการหรือแนวทางซึ่งผ่านการวิเคราะห์ โดยมีความเกี่ยวพันกับการจัดสรรทรัพยากรหรือกิจกรรมเพื่อจัดการกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง และนำพาองค์การไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

^๔ จินตนา บุญบังการและณัฐพันธ์ เขจรนนทน, *การจัดการเชิงกลยุทธ์*, (กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒-๑๓.

^๕ บุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ, *การจัดการเชิงกลยุทธ์*, (กรุงเทพฯ: วิ.เจ.พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒-๒๔.

^๖ สุธีรา อะทะวงษา, *การจัดการเชิงกลยุทธ์*, (เชียงใหม่: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^๗ ณัฐพันธ์ เขจรนนทน, *การจัดการเชิงกลยุทธ์ ฉบับปรับปรุงใหม่*, (กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^๘ เรวัตร ชาตรีวิศิษฎ์ และคณะ, *การจัดการเชิงกลยุทธ์*, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เดอะนิวกรุป, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒.

๒.๑.๒ ความหมายของการวางยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นคำที่มีความหมายกว้างจะใช้ในความหมายที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์และบทบาทหน้าที่องค์กร ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Anthony กล่าวว่าแผนยุทธศาสตร์ หมายถึง ผลอันเกิดจากกระบวนการตัดสินใจเลือกวัตถุประสงค์ขององค์กร การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ การตัดสินใจใช้ทรัพยากรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์นั้นๆ และการตัดสินใจที่เกี่ยวกับนโยบายในการควบคุม การได้มาการใช้และการถ่ายเททรัพยากรเหล่านั้น^๙

บุญมี จันทรวงศ์ กล่าวว่า ยุทธศาสตร์หมายถึงจุดมุ่งหมายและทิศทางที่ชัดเจนที่องค์กรกำหนดขึ้นเพื่อการปฏิบัติในอนาคตและเป็นแผนที่มุ่งพิจารณาทิศทางการดำเนินงานขององค์กรในระยะยาวและตรงตามความเป็นจริงที่เกิดจากความเข้าใจร่วมกันเพื่อมุ่งปฏิบัติเป็นสำคัญ^{๑๐}

เสาวนิตย ชัยมุสิก กล่าวว่าถึง “ยุทธศาสตร์” เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “กลยุทธ์” ตรงกับภาษาอังกฤษคือ Strategy มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ๒ คำ คือ “Stratos” แปลว่า กองทัพ และ คำว่า “Agein” แปลว่า นำหน้า ทั้งสองคำให้ความหมายของการนำกองทัพหรือนำหน้าขององค์กร นักวางแผนบางคนให้ความหมายว่า “เป็นการนำทางให้องค์กรโดยรวม” แต่ในเชิงปฏิบัติคำว่า “ยุทธศาสตร์” จะให้ความหมายของแผนหรือวิธีการดำเนินงานของหน่วยงานที่ผู้บริหารสูงสุดว่าจะนำไปสู่ความสำคัญตามวัตถุประสงค์ขององค์กร^{๑๑}

เฮลไรเจล และสโลคัม (Hellriegel and Slocum) กล่าวว่าถึงแผนยุทธศาสตร์ว่า เป็นกระบวนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ธรรมชาติขององค์กร กำหนดจุดหมายและจำแนก ประเมินและเลือกแนวการปฏิบัติสำหรับองค์กร ส่วนในด้านการวางแผนยุทธศาสตร์นั้น เป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนที่เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับการจัดทำแผนปฏิบัติการ โดยเริ่มจากการประเมินจุดหมายพื้นฐานและธรรมชาติขององค์กร ด้วยการศึกษาอนาคต และกำหนดความคาดหวังโดยใช้หลักการ SWOT ต่อไปจึงสร้างยุทธศาสตร์

^๙ ประชุม รอดประเสริฐ, นโยบายและการวางแผนหลักการและทฤษฎี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, ๑๕๒๘), หน้า ๑๕๔.

^{๑๐} บุญมี จันทรวงศ์, ยุทธศาสตร์สหกรณ์ในภาคการเกษตร, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓.

^{๑๑} เสาวนิตย ชัยมุสิก, การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระดับสถานศึกษา, (กรุงเทพฯ: บุคพอยทการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒ – ๑๓.

ทางเลือกด้วยการประเมิน คัดเลือกและกำหนดพื้นที่ของผลลัพธ์ที่สำคัญ เพื่อเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดซึ่งอาจมากกว่าหนึ่งทางเลือก^{๑๒}

เฉลียว บุรีภักดี ให้ความหมายยุทธศาสตร์ คือ แผนการหรือวิธีการอันชาญฉลาด เพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ยากเป็นพิเศษ ไม่อาจบรรลุได้ด้วยวิธีธรรมดาที่คนทั่วไปรู้อยู่แล้ว โดยต้องประกอบขึ้นจากศาสตร์ย่อยๆ มาประกอบกันเป็นศาสตร์ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อยืนยันได้ว่าสามารถบรรลุจุดหมายของงานได้จริง ส่วนคำว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายถึง แผนการอันชาญฉลาดสำหรับใช้ทำงานพัฒนาเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่มีความยากเป็นพิเศษ ซึ่งไม่อาจทำให้บรรลุได้ด้วยวิธีปกติธรรมดาที่รู้กันโดยทั่วไป เป็นแผนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาทฤษฎี แนวความคิดและข้อมูลสภาพจริงที่ถูกต้อง เหมาะสมกับเรื่องที่จะทำการพัฒนาในครั้งนั้น โดยแผนการดังกล่าวประกอบด้วยเป้าหมาย ปลายทางที่ดี วิธีการที่ดีและระบบทำงานที่ดี^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป แผนยุทธศาสตร์เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยนำแนวทางการตัดสินใจของผู้บริหารเพื่อวางนโยบายขององค์กร โดยยึดหลักการวิเคราะห์ให้เห็นถึงสภาพภายในองค์กรและสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลกระทบต่อองค์กร มีการวางแผน มีการคิดเชิงกลยุทธ์ที่เป็นกลวิธีในการแก้ไขปัญหาและพัฒนางาน ด้วยความคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นแผนระยะยาวและเป็นการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม

สำหรับขั้นตอนในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ อาจสรุปได้ดังนี้คือ ๑) การวิเคราะห์สภาพ แวดล้อมภายในและภายนอก เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ๒) การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) เพื่อระบุสภาพในอนาคตและการดำเนินงานที่ต้องการจะสร้างให้เกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะบอกความคาดหวังและความปรารถนาที่อยากจะให้เกิดอะไรขึ้นตามเจตนารมณ์ที่มุ่งมั่นไว้ ๓) พันธกิจ (Mission) ที่แสดงถึงขอบข่ายหรือวิธีการในการดำเนินงานของหน่วยงานที่จะปฏิบัติให้สำเร็จตามวิสัยทัศน์ ๔) ยุทธศาสตร์ เป็นการกำหนดวิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ในการกำหนดทิศทางขององค์กร ๕) การกำหนดกลยุทธ์ (Tactic) เป็น แนวทางหรือวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำองค์กรไปสู่การบรรลุผลตามวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ ๖) การแปลงกลยุทธ์ไปสู่การปฏิบัติ ต้องอาศัยแผนปฏิบัติการเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับส่วนงานต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างสอดคล้องประสานกันทั้งในด้านทิศทางและจังหวะเวลา โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้คือ ชื่อกลยุทธ์/แผนงานวัตถุประสงค์ที่จะใช้เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ ชื่อ

^{๑๒} วิโรจน์ สารัตนะ, แผนยุทธศาสตร์องค์การ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๑๐.

^{๑๓} เฉลียว บุรีภักดี, ชุดการศึกษาค้นคว้า รายวิชา ๒๕๕๓๑๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

โครงการ/งาน/กิจกรรม ต่าง ๆ เป้าหมายหรือตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ ระยะเวลาในการดำเนินการ ผู้รับผิดชอบใน การดำเนินโครงการให้บรรลุผลสำเร็จและงบประมาณ^{๑๔}

การจัดทำแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก กล่าวคือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในเป็นการประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรจากทรัพยากรภายในและสมรรถนะในการใช้ทรัพยากรหรือจากการดำเนินงานด้านต่างๆ ขององค์กร โดยพิจารณาจากปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ (Critical Success Factor) ความเชื่อมโยงของคุณค่าหรือค่านิยม (Value Chains) และกระบวนการหลักหรือระบบธุรกิจของ องค์กร (Value Chain) เพื่อประโยชน์ต่อองค์กร ทั้งที่เป็นผลดีหรือความได้เปรียบในการแข่งขัน และที่เป็นผลเสียหรือความเสียเปรียบในการแข่งขัน ส่วนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เป็นการประเมินโอกาสและอุปสรรคขององค์กรจากสภาวะภายนอก ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมทั่วไป (General Environment) เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อม ของตัวงานจากภายนอก (Task Environment) ที่เอื้อประโยชน์หรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน ต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จขององค์กรทั้งระยะสั้นและระยะยาว^{๑๕}

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมสามารถใช้เทคนิคต่างๆ ในการวิเคราะห์ ได้แก่ เทคนิค SWOT Analysis ใช้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก, รูปแบบ McKinsey's ๗-S Model ใช้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กรและรูปแบบสภาพแวดล้อมมหภาค (Macro Environment) เป็นรูปแบบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร

ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกด้วยเทคนิค SWOT Analysis ประกอบด้วยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ด้วยการประเมินจุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรจากทรัพยากรภายในและสมรรถนะในการใช้ทรัพยากร การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกด้วยการประเมินโอกาสและอุปสรรคขององค์กรจากสภาวะภายนอก ทั้งที่เป็นสภาพแวดล้อมทั่วไปและสภาพแวดล้อมของตัวงานจากภายนอกที่เอื้อประโยชน์หรือเป็นอุปสรรคในการดำเนินงานต่างๆ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จขององค์กร สำหรับรายละเอียดและขอบเขตของคำว่า SWOT นั้น สถาบันดำรงราชานุภาพและสถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ ได้ให้ความหมายของแต่ละคำไว้ดังนี้

^{๑๔} ดำรง วัฒนา, ยุทธศาสตร์การบริหารภาครัฐ หลักการและวิธีการ, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗.

^{๑๕} ปกรณ์ ปรียากร, แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๘๕.

จุดแข็ง หรือจุดเด่น (Strengths: S) สภาวะการณ์ที่เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยภายในองค์กรที่สร้างความได้เปรียบในเชิงแข่งขันหรือเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานให้ สูงกว่าองค์กรอื่น ๆ ซึ่งทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีแนวโน้มบรรลุถึงเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการจุดอ่อนหรือจุดด้อย (Weaknesses: W) หมายถึง สภาวะการณ์ที่องค์กรหรือปัจจัยภายในองค์กรที่สร้างความเสียเปรียบในเชิงแข่งขันหรือทำให้ศักยภาพในการดำเนินงานด้อยกว่าองค์กรอื่นๆ ซึ่งทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีแนวโน้มไม่บรรลุผลตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการโอกาส (Opportunities: O) หมายถึง ผลกระทบหรือผลที่เกิดขึ้นเมื่อสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานขององค์กร ได้แก่ การมีความได้เปรียบ ในเชิงแข่งขันการเพิ่มขึ้นของลูกค้าหรือผู้รับบริการหรือความต้องการบริโภคสินค้าและบริการ อุปสรรคหรือภัยคุกคาม (Threats: T) หมายถึง ผลกระทบหรือผลที่เกิดขึ้นเมื่อสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานขององค์กรหรือเป็นสิ่งคุกคามที่ก่อให้เกิดความเสียเปรียบในเชิงแข่งขัน^{๑๖}

หลังจากวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกด้วยเทคนิค SWOT Analysis แล้ว จึงประมวลข้อมูลทั้งสองด้านเข้าด้วยกันเพื่อสรุปความสัมพันธ์แบบแมทริกส์ของปัจจัยเชิงกลยุทธ์ของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกด้วยการประมวล SWOT Matrix นำไปสู่การวางกลยุทธ์ ๔ แนวทาง ได้แก่

๑) กลยุทธ์เชิงรุก (SO Strategies) เป็นการกำหนดเป้าหมายโดยใช้จุดแข็งประสานกับความสามารถในโอกาส

๒) กลยุทธ์เชิงแก้ไขหรือพัฒนา (WO Strategies) เป็นการกำหนดเป้าหมายโดยใช้ความได้เปรียบในโอกาสมาปิดจุดอ่อน

๓) กลยุทธ์เชิงป้องกัน (ST Strategies) เป็นการกำหนดเป้าหมายโดยใช้จุดแข็งหลบหลีกข้อจำกัด

๔) กลยุทธ์เชิงรับหรือหลีกเลี่ยงข้อจำกัด (WT Strategies) เป็นการกำหนดเป้าหมายโดยระมัดระวังจุดอ่อนและหลบหลีกข้อจำกัด^{๑๗}

สำหรับรูปแบบ McKinsey's ๗-S Model เป็นกรอบปัจจัยการบริหาร ๗ ด้าน ที่ใช้ในการประเมินสถานการณ์ภายในองค์กร เพื่อสร้างความสมดุลของปัจจัยต่างๆ ทั้ง ๗ ด้านที่มีผลต่อการบรรลุ

^{๑๖} จตุพล ชูจันทร์, การพัฒนากลยุทธ์ในการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวยั่งยืน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๑๗} ปกรณ์ ปรียากร, แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนา, หน้า ๑๓๑.

ความสำเร็จขององค์กร ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร^{๑๘} โดยการตรวจดูปัจจัยต่างๆ ภายในองค์กรอย่างละเอียดว่ามีการประสานความสอดคล้องภายในองค์กร (Organizational Alignment) หรือไม่ ซึ่งถ้าปัจจัยส่วนใดส่วนหนึ่งขององค์กรไม่ประสานสอดคล้องหรือไม่สนับสนุนการดำเนินการของส่วนอื่นๆ หรือมีความบกพร่องย่อมส่งผลให้การดำเนินการในส่วนอื่นๆ สะดุด ตัดขัด และไม่สามารถดำเนินการส่วนต่างๆ ตามกลยุทธ์ที่กำหนด^{๑๙} ซึ่งตามแนวคิด ๗-S นี้มิได้ให้กลยุทธ์องค์การเน้นหนักเฉพาะกลยุทธ์ทางธุรกิจหรือเน้นด้านโครงสร้างมากเกินไป แต่ให้นับถึงปัจจัยด้านบุคคลหรือทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นผู้ปฏิบัติงานให้มีดุลยภาพระหว่างกัน โดยกรอบแนวทางการบริหารองค์การนี้ Anthony Athos แห่งมหาวิทยาลัย Harvard ได้ริเริ่มคิดค้นขึ้นและต่อมาบริษัทที่ปรึกษา ทางด้านการจัดการชื่อว่า McKinsey ได้ดัดแปลงเป็นรูปแบบการบริหารแบบหนึ่งที่ เรียกว่า ๗-S ซึ่ง เป็นการเน้นการบริหารในปัจจัยต่างๆ ๗ ด้านพร้อมกัน ได้แก่

- ๑) กลยุทธ์ (Strategy)
- ๒) โครงสร้าง (Structure)
- ๓) แบบการบริหาร (Style)
- ๔) ระบบงาน (System)
- ๕) พนักงาน (Staff)
- ๖) ทักษะ (Skill)
- ๗) ค่านิยมร่วม (Shared Value)

ทั้ง ๗-S เหล่านี้เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการกำหนดกลยุทธ์การบริหารที่สามารถปรับให้มีดุลยภาพ โดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มคือ กลุ่มที่ ๑ เป็น Hardware ได้แก่ กลยุทธ์ (Strategy) และโครงสร้าง (Structure) กลุ่มที่ ๒ คือ Software ได้แก่ แบบการบริหาร (Style) ระบบงาน (System) พนักงาน (Staff) ทักษะ (Skill) และค่านิยมร่วม (Shared Value) ซึ่งหากองค์กรใดเน้นกลยุทธ์การบริหารที่มุ่งเน้นคนและกระบวนการปฏิบัติงานหรือวัฒนธรรมขององค์กรก็จะให้ความสำคัญกับปัจจัยใน Software มากกว่า Hardware นั้นเอง^{๒๐}

^{๑๘} สมยศ นาวิกการ, การบริหารเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๙.

^{๑๙} สาคกร สุขศรีวงศ์, การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร, หน้า ๒๔๔.

^{๒๐} Richard Tanner Pascale and Anthony G. Althos, *The Art of Japanese Management*, (New York: Simon & Shuster, ๑๙๘๑), p. ๑๙๘๑.

ตามรูปแบบกลยุทธ์การบริหารแบบ ๗-S นี้ ชี้ให้เห็นว่าการบริหารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมองค์กรหรือที่เป็นความรู้สึกและบรรยากาศในการปฏิบัติงานทั่วไปนั้นคือการให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นความคิดหรือดุลพินิจของผู้ปฏิบัติ รวมทั้งความนึกคิดทางอารมณ์ที่เป็นส่วนสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งหากมีการกระตุ้นให้ตื่นตัวเกิดความพึงพอใจและมีความคล่องตัวตลอดเวลาแล้ว จะทำให้การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นได้ง่ายผลที่ตามมาก็คือ การปรับตัวให้สอดคล้องและทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ก็จะสามารถทำได้อย่างรวดเร็วไปด้วย ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ผู้ปฏิบัติมีอิสระและคล่องตัวที่สุด จึงเป็นหนทางที่จะช่วยให้บริษัทประสบผลสำเร็จจากประสิทธิภาพงาน ผลผลิต คุณภาพบริการ รวมทั้งมีผลิตภัณฑ์ใหม่เกิดขึ้นได้เสมอ^{๒๑}

ในการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร จึงมีความจำเป็นต้องวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กรอย่างละเอียด ซึ่งรูปแบบ McKinsey's ๗-S Model จะใช้ในการตรวจสอบปัจจัยการบริหาร ๗ ด้าน ได้แก่ ๑) กลยุทธ์ (Strategy) ๒) โครงสร้าง (Structure) ๓) แบบการบริหาร (Style) ๔) ระบบงาน (System) ๕) พนักงาน (Staff) ๖) ทักษะ (Skill) ๗) ค่านิยมร่วม (Shared Value) ให้มีการประสานความสอดคล้องกันภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้การกำหนดกลยุทธ์การบริหารมีการคำนึงถึงดุลยภาพในการบริหารงานที่เหมาะสมกับองค์กรและนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กร

สำหรับรูปแบบสภาพแวดล้อมมหภาค (Macro Environment) จะครอบคลุมสภาพแวดล้อมทั่วไปที่ส่งผลกระทบโดยรวมต่อองค์กรทุกองค์กรในสังคม ไม่ใช่ส่งผลกระทบเฉพาะองค์กรใดองค์กรเดียวเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วย

๑) สภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-culture) เช่น ค่านิยมของสังคม อัตราการอ่านออกเขียนได้ มาตรฐานทางการศึกษา ความใส่ใจด้านสุขภาพ ปัญหาต่างๆ ทางสังคม

๒) สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ (Economic) เช่น อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ อัตราดอกเบี้ย อัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา อัตราเงินเฟ้อ อัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ดุลการค้า

๓) สภาพแวดล้อมทางการเมืองและกฎหมาย (Political & Legal) เช่น ความมั่นคงทางการเมือง นโยบายของรัฐบาล กฎหมายต่างๆ

๔) สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี (Technology) เช่น เทคโนโลยีด้านการสื่อสารโทรคมนาคม เทคโนโลยีด้านพลังงานทางเลือก และ เทคโนโลยีอื่นๆ

^{๒๑} ธงชัย สันติวงศ์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๔๘-๔๙.

๕) สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศ เช่น องค์การค้าโลก กองทุน การเงินระหว่าง ประเทศ ข้อตกลง เปิดเสรีทางการค้า การรวมกลุ่มพันธมิตรทางการค้า ความขัดแย้งระหว่างประเทศ (International)^{๒๒}

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมมหภาคเป็นรูปแบบหนึ่งในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร โดยองค์กรแต่ละแห่งจะได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อมมหภาคแต่ละประเภทแตกต่างกัน ซึ่ง สภาพแวดล้อมบางประเภทอาจส่งผลกระทบต่อองค์กรโดยตรง เช่น อัตราดอกเบี้ย กฎหมายแรงงาน และ กฎหมายภาษี ในขณะที่บางประเภทอาจส่งผลกระทบโดยอ้อม เช่น อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ของประเทศมีสูงก็อาจหมายถึง ขนาดของอุตสาหกรรมมีโอกาสขยายตัวสูงขึ้นหรือหากมีความไม่มั่นคง ทางการเมือง รัฐบาลขาดเสถียรภาพก็อาจส่งผลให้ธุรกิจชะลอการตัดสินใจลงทุนออกไปเพื่อรอความ ชัดเจนทางการเมืองของประเทศ เป็นต้น หากผู้บริหารองค์กรธุรกิจใดสามารถวิเคราะห์หรือคาดการณ์การ เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมมหภาคได้ก็จะมองเห็นโอกาสในการประกอบธุรกิจได้มากขึ้น เช่น เมื่อเห็น แนวโน้มของสภาพแวดล้อมภายนอกที่ให้ความสนใจเรื่องสุขภาพของประชาชน ก็ย่อมมองเห็นโอกาสทาง ธุรกิจด้านอาหารบำรุงสุขภาพ สถานที่ให้บริการออกกำลังกายหรือธุรกิจ โรงพยาบาล ส่วนการมองเห็น สภาพแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลกระทบในทางเสียประโยชน์ต่อองค์กร ก็จะสามารถวางแผนเพื่อ เตรียมพร้อมและปรับตัวรองรับกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน เช่น กรณีประเทศไทยทำ ข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับบางประเทศ ทำให้ไทยต้องลดอัตราภาษีศุลกากรในสินค้าประเภทต่างๆ ลงตาม ข้อตกลง ย่อมทำให้คู่แข่งจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันได้ง่ายขึ้น ธุรกิจที่อยู่ในรายการตามข้อตกลงนั้นจึง จำเป็นต้องพัฒนาธุรกิจตนเองให้เข้มแข็งขึ้น เพื่อเตรียมพร้อมแข่งขันกับคู่แข่งที่มีศักยภาพในต่างประเทศ ได้^{๒๓}

นอกจากรูปแบบสภาพแวดล้อมมหภาคดังกล่าวแล้ว ยังมีรูปแบบสภาพแวดล้อมวงกว้างที่ใช้ในการ วิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กรเช่นกัน ซึ่งมีส่วนประกอบสำคัญ ๔ ด้านได้แก่

๑) ด้านสังคม (Social) คือ เกี่ยวข้องกับการศึกษา อายุ เพศ ประชากร รูปแบบการใช้ชีวิตและ ค่านิยมในสังคม

๒) ด้านเศรษฐกิจ (Economic) คือ ศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจ ภาวะการค้าและการผลิตทาง อุตสาหกรรมต่าง ๆ

^{๒๒} Dalf, R, *The New Era of Management: International Edition*, (Ohio: Thompson Corporation, 2006).

^{๒๓} สาคร สุขศรีวงศ์, *การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร*, หน้า ๖๑-๖๓.

๓) ด้านการเมือง (Political) คือ การ ติดตามการทำงานของรัฐบาลและกระบวนการทางรัฐสภา หรือความเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ประเทศและท้องถิ่น

๔) ด้านเทคโนโลยี (Technology) คือ ศึกษาถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น การเกิด ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ กระบวนการผลิตใหม่ๆ วัสดุใหม่ๆ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ใหม่ๆ^{๒๔}

ภายใต้กรอบการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกนี้ มีเกณฑ์ที่จะใช้เพื่อติดตามสภาพแวดล้อมแต่ละด้านอยู่ ๓ เกณฑ์ คือ

๑) ชนิดของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ต่อเนื่องและติดตามได้ เรียกว่า การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลงทีละอย่างโดยไม่สัมพันธ์กันและคาดหมายได้ยาก เรียกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงทีละส่วน ซึ่งขาดความต่อเนื่อง

๒) ระดับที่สูงขึ้นไปกว่าการดูการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า การประเมินพลัง ผลักดันต่างๆ (Driving Force) ที่เกิดขึ้น เป็นการวิเคราะห์ลึกลงไปถึงปัจจัยแต่ละตัวในแต่ละด้าน เช่น ด้านสังคม อาจดูที่อัตราการเกิดการแต่งงานหรือด้านเศรษฐกิจอาจดูถึงการเติบโตของการนำเข้า การเพิ่มอัตรารายได้ประชาชาติ เป็นต้น ซึ่งพลังผลักดันที่เกิดขึ้นอาจมีผลกระทบซึ่งกันและ กันหรืออาจก่อผลกระทบในทางขัดแย้ง เสริมหรือแยกไปคนละเรื่องก็ได้

๓) การคาดคะเนแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต เป็นการวิเคราะห์ติดตามจากปัจจุบันว่าในอนาคตจะเป็นไปในทางใด และจะเกิดผลต่อการดำเนินงานขององค์กรหรือต่อปัจจัยอื่นในทิศทางใดบ้าง เช่น การ คาดคะเนแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอีก ๕ ปีข้างหน้า เป็นต้น

วิธีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกด้วยการตรวจสอบสภาพแวดล้อมมหภาคหรือรูปแบบสภาพแวดล้อมวงกว้าง (Macro Environment) ดังกล่าว จึงทำให้สามารถวิเคราะห์หรือคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอกที่จะมีผลกระทบต่อองค์กรโดยละเอียดรอบด้าน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และด้านระหว่างประเทศ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อองค์กรโดยตรงและทางอ้อม ทั้งในด้านดีและด้านเสีย โดยปัจจัยสภาพแวดล้อมนอกใดที่ส่งผลดีต่อองค์กรก็คือโอกาส (Opportunities) ที่จะทำให้องค์กรได้รับประโยชน์และสร้างความก้าวหน้าต่อองค์กรและปัจจัยสภาพแวดล้อมนอกใดที่ส่งผลเสียต่อองค์กรก็คืออุปสรรคหรือภัยคุกคาม (Threat) ที่องค์กรจะต้องเตรียมรับมือและป้องกันหรือแก้ไข เพื่อสามารถปรับตัวและรักษาองค์กรให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ ซึ่งจะทำให้

^{๒๔} ธงชัย สันติวงศ์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, หน้า ๑๓๐.

การกำหนดกลยุทธ์การบริหารองค์กรมีความครอบคลุมองค์ ประกอบภายนอกที่สำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร

ฉะนั้น การวางแผนกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์จึงมีความสำคัญในการเป็นรูปแบบการวางแผนที่ช่วยให้หน่วยงานพัฒนาตนเองได้ทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการกระจายอำนาจในการบริหารงานภาครัฐในปัจจุบัน รวมทั้งยังเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการจัดทำงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance base budgeting) ที่สำนักงบประมาณกำหนดให้ส่วนราชการและหน่วยงานในสังกัดจัดทำก่อนที่จะกระจายอำนาจด้านงบประมาณเป็น เงินก้อนลงไปให้หน่วยงานต่างๆ

ในการศึกษาการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง มีแนวคิดด้านการวางแผนกลยุทธ์และยุทธศาสตร์ โดยสรุปได้จาก David L. Goetsch; & Stanley B.Davis^{๒๕} และชินินทร์ ชุนพันธ์^{๒๖} ซึ่งได้กำหนดกระบวนการวางแผนกลยุทธ์ไว้ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยพิจารณาและตรวจสอบสภาพแวดล้อมขององค์กรทั้งภายในและภายนอกอย่างรอบคอบ เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นการกำหนดเป้าหมายกว้างๆ ในสิ่งที่ต้องการในอนาคตขององค์กร

ขั้นตอนที่ ๓ การกำหนดภารกิจ เพื่อกำหนดขอบเขตการดำเนินงานขององค์กร

ขั้นตอนที่ ๔ การกำหนดเป้าหมาย เป็นการกำหนด ผลลัพธ์ที่องค์กรคาดหวัง

ขั้นตอนที่ ๕ การกำหนดวัตถุประสงค์ เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการบรรลุ

ขั้นตอนที่ ๖ การกำหนดนโยบาย เป็นการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานขององค์กร และ

ขั้นตอนที่ ๗ การกำหนดกลยุทธ์ เกี่ยวข้องกับแนวทางปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้องค์กรบรรลุตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมี ๓ ระดับคือ

๑) กลยุทธ์ระดับองค์กรกำหนดโดยผู้บริหารระดับสูงเพื่อบรรลุ เป้าหมายโดยรวมขององค์กร

^{๒๕} Goetsch, David L. & David Stanley B., *Quality management: Introduction to total quality management for production, processing, and services*. Upper Saddle River, (New Jersey: Prentice, ๑๙๙๗), pp. ๙๗-๑๑๙.

^{๒๖} ชินินทร์ ชุนพันธ์รักษ์, *นโยบายธุรกิจและการบริหารเชิงกลยุทธ์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕-๑๗.

๒) กลยุทธ์ระดับธุรกิจ เป็นการค้นหาวิธีการแข่งขันให้กับแต่ละธุรกิจที่องค์กรดำเนินการอยู่ เพื่อให้กลยุทธ์ระดับองค์การบรรลุผล

๓) กลยุทธ์ระดับหน้าที่ทางธุรกิจ ถูกกำหนดขึ้นตามหน้าที่ต่าง ๆ ขององค์การเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามกลยุทธ์ระดับธุรกิจ

ดังนั้น การสร้างยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางจึงมีขั้นตอนตามหลักการวางแผนยุทธศาสตร์ โดยใช้กระบวนการศึกษาวิจัยจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ด้วยเครื่องมือในการวิจัย ร่วมกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) และการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกด้วยเทคนิค SWOT Analysis, รูปแบบ McKinsey's ๗-S Model และรูปแบบสภาพแวดล้อมมหภาค (Macro Environment) รวมทั้ง การประชุมอภิปรายกลุ่ม (Focus Group Discussion) และผลการประเมินร่างยุทธศาสตร์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้ยุทธศาสตร์นี้ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ วิสัยทัศน์พันธกิจ ประเด็น ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด กลยุทธ์ และแนวทางพัฒนา

นอกจากการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาองค์กรแล้ว สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในลำดับต่อมา คือ การจัดการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ผู้วิจัยจะได้อธิบายถึงความหมายและความสำคัญของการจัดการต่อไป

๒.๒ ความหมายและความสำคัญของการจัดการ

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการ

คำว่า “การจัดการ” มาจากภาษาอังกฤษ ว่า Management พจนานุกรมภาษาอังกฤษของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ให้คำนิยามไว้ว่า “Management is the control and organization of something”^{๒๗} หมายถึง การควบคุมและการจัดระเบียบของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีแนวคิดแบบตะวันตกที่ยึดถือเอามนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของสรรพสิ่ง เชื้อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นเพียงส่วนประกอบ เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับมนุษย์เท่านั้น ซึ่งมีความหมายแฝงไว้ว่ามนุษย์มีความสำคัญ มีอำนาจในการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ที่จะกำหนดให้เป็นไปในทิศทางตามความพึงพอใจ อีกทั้ง ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ความหมายของการจัดการตามแนวทางที่แต่ละท่านได้ศึกษามา เช่น

^{๒๗} Cambridge International Dictionary of English, (Cambridge University, 1995), p. 859.

สมยศ นาวิการ กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการว่าเป็นกิจกรรมของการบริหาร ที่สำคัญ ๔ อย่าง คือ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม รูปแบบของการบริหาร^{๒๘}

สร้อยตระกูล อรรถมานะ กล่าวไว้ว่า กระบวนการจัดการเป็นกระบวนการดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้ว ยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความ มั่นใจในการทำงาน ทำให้งานมีประสิทธิภาพ การจัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมีลักษณะตายตัว ต้องยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอ ส่งผลให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วย^{๒๙}

สุรัสวดี ราชกุลชัย กล่าวไว้ว่า “การบริหาร” (Administration) และ “การจัดการ” (Management) มีความหมายแตกต่างกันเล็กน้อย โดยการบริหารจะสนใจและสัมพันธ์กับการกำหนดนโยบายไปลงมือปฏิบัติ นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่าการบริหารใช้ในภาครัฐ ส่วนการจัดการใช้ในภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายไม่แตกต่างกัน สามารถใช้แทนกันได้และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป^{๓๐}

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ ได้ให้ความหมายการจัดการ หมายถึง กระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยการวางแผนการจัดการ การชักนำและการควบคุม หากเปรียบเทียบกับการบริหาร การบริหารจะเน้นหนักด้านการกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผน แต่การจัดการเป็นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายหรือแผนที่วางไว้ กระบวนการจัดการประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์กร การจัดบุคคลเข้าทำงาน การชักนำและการควบคุม การจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ ความสามารถในการจัดการและดำเนินงานถือเป็นศิลป์ ส่วนความรู้หรือทฤษฎีที่ใช้ในการจัดการถือเป็นศาสตร์^{๓๑}

พะยอม วงศ์สารศรี ให้ความหมายการจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนัก

^{๒๘} สมยศ นาวิการ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**, (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓.

^{๒๙} สร้อยตระกูล อรรถมานะ, **พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๒๑.

^{๓๐} สุรัสวดี ราชกุลชัย, **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๓๑} ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, **องค์กรและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาการศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

ถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการ และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วยองค์กรจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้”^{๓๒}

เกษม จันทรแก้ว ได้กล่าวว่า การจัดการ (management) หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีลักษณะและรูปแบบที่ไม่ทำให้เกิดผลเสีย ๘ วิธี คือ การใช้ การเก็บกัก การรักษา/ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน และการแบ่งเขต^{๓๓}

สรุปแล้ว การจัดการ หมายถึง การดำเนินงานไปตามแผนและนโยบายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยให้สมาชิกภายในองค์กรได้ร่วมมือ ร่วมแรงกันปฏิบัติงานตามกระบวนการจัดการอันประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุม เพื่อให้งานที่ปฏิบัติอยู่ได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยึดหยุ่นไปตามสถานการณ์

๒.๒.๒ ความสำคัญของการจัดการ

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การทำงานร่วมกันในสังคมเดียวกัน ลักษณะการทำงานแบบเป็นกลุ่มเพื่อช่วยกันทำงานหรือแบ่งงานกันทำ มีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบ ในการจัดการคน ทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ถือได้ว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการจัดการ ปัจจุบันกลายเป็นงานหลักที่มีความสำคัญกับทุกองค์กร เพราะการดำเนินงานที่มีความเปลี่ยนแปลง การจัดการที่เป็นระบบ มีหลักเกณฑ์ในการทำงานจึงถือว่าเป็นหัวใจต่อการบริหารจัดการองค์กร จะเห็นได้ว่าการจัดการมีความสำคัญ ดังนี้

๑. การจัดการเป็นสมองขององค์กร การที่องค์กรจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการที่ดี เช่น มีการวางแผนและตัดสินใจโดยผ่านการกลั่นกรองจากฝ่ายจัดการที่ได้พิจารณาข้อมูลต่าง ๆ อย่างใช้ดุลยพินิจ ใช้สถิติพิจารณา ผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นต่อองค์กรนั้น

๒. การจัดการเป็นเทคนิควิธีการที่ทำให้สมาชิกในองค์กรเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการปฏิบัติงาน มีความตั้งใจ เต็มใจช่วยเหลือ ให้องค์กรประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะมีกระบวนการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานนำทางให้องค์กรไปสู่ความสำเร็จ

^{๓๒} พะยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

^{๓๓} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๖๓.

๓. การจัดการเป็นการกำหนดขอบเขตในการทำงานของสมาชิกในองค์กรไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน ทำให้การปฏิบัติเป็นไปด้วยความราบรื่น รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

๔. การจัดการเป็นการแสวงหาวิธีการที่ดีที่สุดในการปฏิบัติงานให้องค์กรเกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพสูงสุด^{๓๔}

แนวคิดการจัดการเริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษระหว่างศตวรรษที่ ๑๘ – ๑๙ และได้มีการปรับปรุงพัฒนามาเรื่อย ๆ จนแบ่งออกเป็น ๖ กลุ่ม ดังนี้

๑. แนวคิดด้านการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scient management school)
๒. แนวคิดด้านการจัดการเป็นกระบวนการ (Management process school)
๓. แนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human relation school)
๔. แนวความคิดด้านระบบสังคม (Social system school)
๕. แนวความคิดด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical school)
๖. แนวความคิดด้านระบบ (System school)^{๓๕}

Henri Fayol ได้เสนอทฤษฎีการจัดการโดยมีสาระสำคัญในกระบวนการจัดการทุกชนิดประกอบไปด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) เป็นการคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะกระทบถึงธุรกิจล่วงหน้าและการกำหนดแนวทางการปฏิบัติของการทำงานในอนาคต
๒. การจัดองค์กร (Organizing) เป็นการวางแผนโครงสร้างของงานและอำนาจหน้าที่ตามส่วนประกอบให้เหมาะสม เพื่อให้งานภายในองค์กรสำเร็จ
๓. การบังคับบัญชา (Commanding) เป็นการสั่งการของผู้บริหารแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารที่ดีต้องจะเป็นตัวอย่างและเข้าใจผู้ที่ปฏิบัติงาน
๔. การประสานงาน (Coordinating) เป็นการเชื่อมโยงงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ กำกับให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน
๕. การควบคุม (Controlling) เป็นการประกันได้ว่ากิจกรรมที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่วางไว้^{๓๖}

^{๓๔} พะยอม วงศ์สารศรี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

^{๓๖} ไพลิน ผ่องใส, การจัดการสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๕๐.

กูลิคและเออร์วิค (Gulick and Urwick) เสนอเป็นหลักการกระบวนการจัดการที่เรียกว่า POSDCORB ซึ่งย่อมาจากหน้าที่หลักของการบริหารจัดการ ๗ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดองค์การ (Organizing)
๓. การคัดเลือกและสรรหาบุคลากร (Staffing)
๔. การอำนวยการ (Directing)
๕. การประสานงาน (Coordinating)
๖. การรายงาน (Reporting)
๗. การงบประมาณ (Budgeting)^{๓๗}

Garson and Overman ได้เสนอหลัก PAFHRIER เป็นคำย่อจากหลักการจัดการสมัยใหม่ ๕ ประการ คือ

๑. PA ย่อมาจาก Policy Analysis คือ การวิเคราะห์นโยบาย รวมถึงการวิเคราะห์ว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของนโยบายและวิเคราะห์ผลกระทบของนโยบาย
๒. F ย่อมาจาก Financial Management หรือการจัดการด้านการเงินการคลัง
๓. HR ย่อมาจาก Human Resource Management คือ การจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การคัดเลือกหรือสรรหาบุคลากร การฝึกอบรม การเรียนรู้และพัฒนา ได้รับการมอบหมายอำนาจ (Empowerment) ต้องมีคุณภาพในการทำงานและมีคุณภาพชีวิตด้วย
๔. I ย่อมาจาก Information Management ต้องมีการจัดการด้านสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจ
๕. ER ย่อมาจาก External Relation ปัจจุบันองค์กรต่างๆ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันในเชิง Synergistic และ Symbiotic เพิ่มมากขึ้น จึงต้องมีการจัดการด้านความสัมพันธ์กับองค์กรอื่นๆ รวมทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม^{๓๘}

นอกจากนี้ยังมี การจัดการด้วยหลักอริยสัจ ๔ เรียกตามทางธรรมะได้ว่า วิธีแห่งความดับทุกข์ โดยเริ่มจากตัวปัญหาหรือทุกข์ ทำความเข้าใจให้ชัดเจน สืบค้นหาสาเหตุเตรียมแก้ไข วางแผนกำจัดสาเหตุปัญหา เพื่อให้บรรลุผล มีวิธีการปฏิบัติ ๔ ขั้นตอน คือ

^{๓๗} ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

๑. ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) คือ การระบุปัญหาที่ต้องการแก้ไข
๒. ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) คือ การวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและตั้งสมมติฐาน
๓. ขั้นทดลอง และเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการทดลอง เพื่อพิสูจน์สมมติฐานและเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค) คือ การนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุป^{๓๙}

กล่าวโดยสรุป การจัดการ (Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการกำหนดทิศทางในการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร มีประสิทธิภาพและคุ้มค่า การตัดสินใจอย่างถูกต้อง และการปฏิบัติการได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ การจัดการมีความสำคัญต่อองค์กรช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้เทคนิควิธีการที่จะทำให้สมาชิกในองค์กรเกิดจิตสำนึกร่วมกันในการปฏิบัติงาน มีความตั้งใจ เต็มใจช่วยเหลือให้องค์กรประสบความสำเร็จ

๒.๓ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน เราสามารถแยกการให้คำจำกัดความได้ ดังนี้ คือ

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง

- สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศ น้ำ ดิน แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลก (พืช และสัตว์) ฯลฯ
- สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สาธารณูปการต่างๆ เช่น ถนน เขื่อนกั้นน้ำ ฯลฯ หรือระบบของสถาบันสังคมมนุษย์ ที่ดำเนินชีวิตอยู่ ฯลฯ

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ (สิ่งแวดล้อม) ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน และกำลังแรงงานมนุษย์ เป็นต้น

^{๓๙} สาโรช บัวศรี, การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ ๔,

http://202.143.165.163/ebook_think/chapter/chap2_3.pdf (สืบค้นเมื่อ วันจันทร์ ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

โดยคำนิยามแล้ว จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทนั้น จะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม แต่สิ่งแวดล้อมทุกชนิดไม่เป็นทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งอาจกล่าวสรุปได้ว่า การที่จะจำแนกสิ่งแวดล้อมใดๆ เป็นทรัพยากรธรรมชาตินั้น มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ

ประการแรก เกิดจากความต้องการของมนุษย์ที่จะนำสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ถ้ายังไม่นำมาใช้ก็เป็นสิ่งแวดล้อม แต่ถ้านำมาใช้ประโยชน์ได้ ก็จะกลายเป็นทรัพยากรธรรมชาติในช่วงเวลานั้นๆ

ประการที่สาม สภาพภูมิศาสตร์และความห่างไกลของสิ่งแวดล้อม ถ้าอยู่ไกลเกินไปคนอาจไม่นำมาใช้ ก็ไม่สามารถแปรสภาพเป็นทรัพยากรธรรมชาติได้

นอกจากนี้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มคละกันไป โดยอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎ ระบบ ข้อบังคับ ทั้งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และทั้งที่มนุษย์กำหนดขึ้นมา การอยู่เป็นกลุ่มของสรรพสิ่งเหล่านี้ จะแสดงพฤติกรรมร่วมกันภายในขอบเขต และแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มออกมาอย่างชัดเจน กลุ่มของสรรพสิ่งเหล่านี้จะเรียกว่า ระบบนิเวศ หรือระบบสิ่งแวดล้อม นั่นเอง

การจัดการ (Management) หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการนั้น สามารถให้ผลยั่งยืนต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติ โดยหลักการแล้ว "การจัดการ" จะต้องมีความเห็นแนวทางดำเนินงาน ขบวนการ และขั้นตอน รวมทั้งจุดประสงค์ในการดำเนินงานที่ชัดเจนแน่นอน

จากคำจำกัดความข้างต้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้ใช้ตลอดไป อย่างไม่ขาดแคลน หรือมีปัญหาใดๆ หรืออาจจะหมายถึง กระบวนการจัดการ แผนงาน หรือกิจกรรมในการจัดสรร และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสนองความต้องการในระดับต่างๆ ของมนุษย์ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการอนุรักษ์ ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

แต่ถ้าเราจะกำหนดว่า สิ่งแวดล้อมที่เรากล่าวกันทุกๆ ไปนั้น เป็นเรื่องของปัญหาภาวะมลพิษ อันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรือจากผลของความก้าวหน้าของการพัฒนาแล้ว เราก็สามารถให้คำจำกัดความแยกระหว่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ดังนี้ คือ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และให้ประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด รวมทั้งการสงวน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น สามารถให้ผลได้อย่างยาวนาน

การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรามีผลดีต่อคุณภาพชีวิต นั่นก็คือ จะต้องดำเนินการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษ ที่จะมีผลต่อการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ปลอดภัย นั่นเอง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จะต้องยึดหลักการทางอนุรักษ์วิทยา เพื่อประกอบการดำเนินงานในการจัดการดังนี้ คือ

- ๑) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล ใช้อย่างฉลาด หรือใช้ตามความจำเป็น ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือย และไม่เกิดการสูญเปล่า หรือเกิดการสูญเปล่าในน้อยที่สุด
- ๒) การประหยัดของที่หายาก และของที่กำลังสูญพันธุ์
- ๓) การปรับปรุง ซ่อมแซมสิ่งที่เสื่อมโทรมให้คืนสภาพก่อนนำไปใช้ เพื่อให้ระบบสิ่งแวดล้อมดีขึ้น^{๔๐}

ประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์จนถึงวาระสุดท้ายของพระชนม์ชีพ เริ่มตั้งแต่พระองค์ประสูติในลุมพินีสถานซึ่งเป็นอุทยานที่ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้และธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุทรงมีพระทัยเมตตาต่อสัตว์และทรงสนพระทัยต่อสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติตลอดมา หลังจากทรงตรัสรู้แล้วทรงประกาศศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี และจาริกไปสั่งสอนเผยแผ่พระธรรมตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ สถานที่พำนักอาจจะเป็นโคนต้นไม้ ชอกเขา ถ้ำ ในภูเขา ป่าช้า เหล่านี้เป็นต้น

การดำรงพระชนม์ชีพของพระพุทธองค์ที่ทรงใกล้ชิดกับธรรมชาติมาโดยตลอด ทำให้พระองค์ทรงนำหลักธรรมและคำสอนที่แสดงให้เห็นถึงความรักต่อสรรพสัตว์ ธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี ในข้อบัญญัติและแนวทางการดำเนินพระชนม์ชีพของพระพุทธเจ้าตลอดจนการดำรงชีวิตของพระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาลแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาได้เพียรพยายามจะเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๔๑} ดังนั้น การจัดการทรัพยากรเชิงตามแนววิถีพุทธถือว่ามีสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นบทบาทสำคัญที่พระพุทธศาสนามี

^{๔๐} <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=19&chap=1&page=t19-1-infodetail02-.html> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๗)

^{๔๑} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๐), หน้า ๘.

ต่อธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ผู้วิจัยจะได้ให้ความหมายการจัดการเชิงพุทธว่ามีความหมายอย่างไร และมีความสำคัญต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมเช่นไร

จากกรอบแนวคิด “การจัดการ” หมายถึง กระบวนการกำหนดทิศทางในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร การใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพคุ้มค่าและมีประสิทธิผล โดยผู้วิจัยได้ใช้กรอบของคำว่า “การจัดการ” จากนิยามความหมาย โดยเริ่มต้นศึกษาจาก ความหมายของคำว่า “การจัดการทรัพยากรตามหลักพระพุทธศาสนา” ก่อน จากนั้นจึงจะโยงไปถึง “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามหลักพระพุทธศาสนา” ที่ปรากฏในหลักฐานทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ในคาถาพระธรรมบท ภาค ๒ ตอนที่พระนางสามาวดีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ในพระวินัยปิฎก เล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า พระมเหสีของพระเจ้าอุเทนได้นำผ้าจีวรจำนวน ๕๐๐ ผืนไปถวายพระอานนท์ พระเจ้าอุเทนมีความสงสัยว่าพระอานนท์ทำไมถึงรับผ้าจีวรจำนวนมากเช่นนั้น จึงได้เข้าไปนมัสการสอบถามโดยหวังว่าจะจับผิดท่าน ว่าท่านจะเอาจีวรมากมายเหล่านั้นไปทำอะไร พระอานนท์ได้ตอบคำถามพระเจ้าอุเทนเป็นลำดับ โดยสรุปความได้ว่า จะนำไปแจกแก่ภิกษุทั้งหลายที่มีจีวรเก่าๆ เมื่อจีวรเก่าแล้วจะนำไปทำเป็นผ้าคาดพาดาน เมื่อพาดานเก่าแล้วจะนำไปทำเป็นผ้าปูฟูก เมื่อผ้าปูฟูกเก่าแล้วจะนำไปทำเป็นผ้าปูพื้น เมื่อผ้าปูพื้นเก่าแล้วจะนำไปทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้า เมื่อผ้าเช็ดเท้าเก่าแล้วจะทำเป็นผ้าเช็ดฝุ่น เมื่อผ้าเช็ดฝุ่นเก่าแล้วจะนำไปโขลกขยี้กับโคลนแล้วฉาบทาฝา พระเจ้าอุเทนได้สดับคำอธิบายของพระอานนท์แล้ว ทรงดำริว่าพระอานนท์นำผ้าไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ได้เก็บเข้าคลังจึงได้ถวายจีวรเพิ่มอีก ๕๐๐ ผืนแด่พระอานนท์ ซึ่งเมื่อรวมกับจีวรเดิมที่มเหสีถวายก่อนหน้านี้แล้ว พระอานนท์จึงมีผ้ารวม ๑,๐๐๐ ผืน^{๔๒}

จากนัยข้างต้น เป็นความหมายของการจัดการทรัพยากรตามหลักพระพุทธศาสนา ที่หมายถึงในการใช้ทรัพยากรที่คุ้มค่า มีประโยชน์ ประสิทธิภาพสูงสุด และการนำกลับมาใช้ใหม่ เมื่อใช้ความหมายนี้มาปรับใช้ในความหมาย “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ” ก็จะหมายความว่า เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า ก่อให้เกิดประโยชน์ และประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับธรรมชาติว่ามีความสัมพันธ์กับมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างไร

การบริหารจัดการแนวพุทธเป็นความพยายามนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้มนุษย์ดำรงอยู่อย่างมีความสุข ประสบความสำเร็จในการทำงาน หลักธรรมที่

^{๔๒} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๗/๓๘๗-๓๘๘.

มนุษย์สามารถทำงานให้ประสบความสำเร็จ และมีความสุขในการทำงานนั้น โดยหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการจัดการในหน่วยงานมีอยู่มากมาย ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการจัดการเชิงพุทธเพื่อเป็นแนวทางพอเป็นสังเขป ดังนี้

หลักพุทธธรรม อิทธิบาท ๔ เป็นการจัดการเชิงพุทธเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ คือ

๑. ฉันทะ คือ มีความพึงพอใจในงานที่รับผิดชอบ
๒. วิริยะ คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน เสียสละในการทำงานโดยมุ่งหวังให้งานประสบผลสำเร็จ
๓. จิตตะ คือ มีความฝึกฝนเอาใจใส่งานอย่างต่อเนื่อง และการทำงานด้วยความระมัดระวัง โดยหวังผลให้งานประสบผลสำเร็จ
๔. วิมังสา คือ มีความคิดไตร่ตรอง หาเหตุผลคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และการพัฒนางาน^{๔๓}

การบริหารจัดการเชิงพุทธตามหลักอิทธิบาท ๔ ประการ ซึ่งถือได้ว่าทุกข้อล้วนแต่มีความสัมพันธ์กันและแต่ละข้อล้วนแต่มีหน้าที่เฉพาะของตน เป็นเหตุเป็นผลเกี่ยวพันกัน กล่าวคือ เมื่อมีฉันทะความยินดี ความรักในกิจหรืองานที่กระทำ ย่อมทำให้เกิดวิริยะความเพียรความพยายามในกิจหรืองานนั้น เมื่อมีความเพียรเกิดขึ้นจึงก่อให้เกิดจิตตะคือความฝึกฝน ความสนใจเอาใจใส่ต่อสิ่งนั้น เมื่อฝึกฝนใส่ใจย่อมวิมังสาในการไตร่ตรอง สอดส่อง พิจารณาในสิ่งนั้นอย่างหาเหตุผลด้วยปัญญา อิทธิบาทจึงเป็นคุณอันวิเศษที่เกื้อหนุนให้ประสบความสำเร็จในกิจหรืองานต่างๆ

หลักพุทธธรรมสัปปุริสธรรม ๗ เป็นการจัดการผู้นำ หรือ สัตบุรุษคนดีทั้งหลาย

๑. ธัมมัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ
๒. อัตถัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล
๓. อัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน
๔. มัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา
๖. บุริสัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักชุมชน สังคม
๗. บุคคลโรปริญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักคบคน^{๔๔}

การบริหารจัดการเชิงพุทธตามหลักสัปปุริสธรรม ๗ เป็นการจัดการผู้นำหรือสัตบุรุษคนดีทั้งหลาย ซึ่งผู้นำ(Leader) คือ ผู้ที่มีบุคลิกลักษณะ คุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่มและมีอิทธิพลในหน่วยงาน ทั้ง

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย)๑๑/๒๓๑๑/๒๓๓๓.; อภิ.วิ.(ไทย)๓๕/๕๐๕/๒๕๒.

^{๔๔} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๓๑๑/๒๖๔.; อง.สตตท.(ไทย)๒๓/๖๕/๑๑๔.

สามารถสร้างควมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงาน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อหลักสัปปริสธรรมอันเป็นหลักธรรมฝึกผู้นำให้เป็นคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบ มีคุณค่า และทำให้เกิดความสุขแก่ผู้นำ สังคม ชุมชนและประเทศชาติให้เกิดความปกติสุข

หลักอริยทรัพย์ ๗ เป็นการจัดการตนเอง เพื่อให้การทำงานที่ปฏิบัติประสบความสำเร็จ

๑. ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและสิ่งที่ดีที่กระทำอยู่
๒. ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย ประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีงาม
๓. หิริ คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
๔. โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
๕. พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
๖. จาคะ คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๗. ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณาและรู้ที่จะกระทำ^{๔๕}

การบริหารจัดการเชิงพุทธตามหลักอริยทรัพย์ ถือว่าเป็นแนวทางการแสวงหา การเก็บรักษา และการใช้โลภียทรัพย์ (โภคทรัพย์) ต้องถูกกำกับด้วยอริยทรัพย์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ยิ่งในกระแสดำเนินชีวิตในสังคมและเศรษฐกิจที่ถูกบีบคั้นให้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับโลภียทรัพย์ (โภคทรัพย์) ทั้งการแสวงหา การเก็บรักษาและการใช้ทรัพย์ หลักอริยทรัพย์จึงเป็นหลักการในการบำบัด ควบคุมจิตในการแสวงหาทรัพย์ เพื่อมาตอบสนองความต้องการของตน อันเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกัน คือ ธรรมชาติของใจคนที่มีความพร่องอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากคนส่วนมากจะตกอยู่ภายใต้ทาสของตัณหา เป็นหลักในการใช้ไปในโลภียทรัพย์ให้เจริญงอกงามนำพาความสุขมาสู่ตนเองและสังคม โดยเฉพาะปัญญาความเข้าใจ การพิจารณาไตร่ตรองอย่างแยบคาย เพื่อให้เกิดความเห็นอันถูกต้องและเข้าใจถึงการบริหารจัดการตนเอง เพราะปัญญา คือ ความรอบรู้ ทำในสิ่งที่เป็ประโยชน์ นอกจากนี้ การเป็นผู้บริหารที่ดีนั้น จะมีเหตุเป็นปัจจัยสำเร็จ “การตั้งใจดี” และมีสะอาด ซึ่งพระพุทธองค์ได้กำหนดแนวทางสู่การปฏิบัติตามไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. เว้นจากการทุจริต การประพฤติชั่ว ทั้งกาย วาจา และใจ
๒. การประกอบกรงาน อาชีพที่สุจริต ประพฤติชอบ ทั้งกาย วาจา และใจ
๓. การทำใจคนให้สะอาด บริสุทธิ์ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง

^{๔๕} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๓๒๖/๒๖๔.; อง.สตตท.(ไทย)๒๓/๖/๕.

นอกเหนือจากหลักธรรมข้างต้น ยังมีพุทธธรรมสำหรับผู้ใช้ในการบริหารจัดการและเอื้อต่อการทำหน้าที่นั้นๆ โดยธรรมะสำหรับการนำไปสู่การจัดการเชิงพุทธเพื่อให้เกิดเกิดประสิทธิภาและประสิทธิผล เช่น

๑. ปัญญา ผู้นำจะต้องมีปัญญาที่เฉลียวฉลาด ไม่ว่าจะเป็นปัญญาจากการฟัง การคิด และการปฏิบัติ

๒. การมีพลัง ผู้นำจะต้องมีพลังในด้านต่างๆ เช่น พลังกาย พลังปัญญา

๓. ทศพิธราชธรรม^{๔๖} คือ หลักธรรม ๑๐ ประการสำหรับนักปกครอง ดังนี้ ทาน ศีล ปริจาคะ ความซื่อตรง ความอ่อนโยน สามารถสละกิเลส ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน และความมั่นคงในธรรม

๔. ราชสังคหวัตถุ^{๔๗} คือ ความสามารถประเภทต่างๆ ของผู้นำที่ดี เช่น ความฉลาดในการบำรุงผู้ได้บังคับบัญชา ความมี วาจาไพเราะ

ธรรมะสำหรับการบริหารจัดการ ธรรมะสำหรับการบริหารจัดการ

๑. หลักธรรมาธิปไตย^{๔๘} คือ การมีหลักยึดเป็นมาตรฐาน และดำเนินการตามหลักการอย่างมั่นคง

๒. หลักพรหมวิหาร^{๔๙} คือ การใช้ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

๓. การเลี่ยงความลำเอียงหรืออคติ

๔. การเลี่ยงการทำงานที่มีโทษ เช่น เว้นจากการคบคนชั่วเป็นมิตร

องค์การแนวพุทธจะอาศัยทั้งวัฒนธรรมพุทธและพุทธธรรม และจะเน้นหนักในด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ อย่างไรก็ตามก็ดี องค์กร ทั้งสองแบบ คือ ทางโลกและทางธรรมต้องอาศัยกันและกัน องค์การที่ใช้ทั้งสองแนวทางจะเกิดผลดีมากกว่า การที่องค์การใดๆ จะมีความมั่นคงได้นั้น มีปัจจัย ๗ ด้าน ดังนี้

๑. คุณภาพของสมาชิก

๒. คุณธรรมของสมาชิก

๓. ความสงบสุขของสมาชิก

๔. คุณภาพของผู้บริหาร

๕. คุณธรรมของผู้บริหาร

^{๔๖} ขุ.ชา.(ไทย)๒๘/๒๔๐/๘๖.

^{๔๗} ส.ส.(ไทย)๑๕/๓๕๑/๑๑๐; อง.จตุกก.(ไทย)๒๑/๓๙/๕๔; อง.อภฺรฐก.(ไทย)๒๓/๙๑/๑๕๒; ขุ.อิติ.(ไทย)๒๕/๒๐๕/๒๔๖; ขุ.สุ.(ไทย)๒๕/๓๒๓/๓๘๓.

^{๔๘} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๒๘/๒๓๑; อง.ติกก.(ไทย)๒๐/๔๗๙/๑๘๖.

^{๔๙} ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๘๔/๒๒๕; ที.ปา.(ไทย)๑๑/๒๒๘/๒๓๒.

๖. ความสงบสุขของผู้บริหาร

๗. หลักการบริหารการนำองค์กร ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้องค์การดำรงคงอยู่เป็นเวลานาน สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล คุ่มค่ากับทุนทรัพย์และร่างกายแรงใจที่ลงทุน

การพัฒนาองค์กร การพัฒนาองค์กร เมื่อองค์กรมั่นคงแล้ว เราจะหยุดแค่นั้นไม่ได้ จำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เรียกว่า การพัฒนา องค์กร สามารถทำได้ทั้งทางโลกและทางธรรม สำหรับการพัฒนาทางโลกนั้น มีวิธีการทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น Reengineering, Human Resource Development หรือ Knowledge Management แต่สำหรับการพัฒนาองค์กร ทางธรรม (Buddhist organization development) คือ การใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาองค์กร ตัวแปรที่จะพัฒนานั้นก็คือองค์ประกอบหลักขององค์กรนั่นเอง ได้แก่

๑. สมาชิกองค์กร สมาชิกองค์กร ต้องส่งเสริมในด้านคุณภาพ คุณธรรม และความสุขของสมาชิก

๒. ผู้นำ ต้องพัฒนาเช่นเดียวกันกับสมาชิก นั่นก็คือ ด้านคุณภาพ คุณธรรม และความสุข

๓. หลักการบริหาร หลักการบริหาร ต้องส่งเสริมหลักการบริหารจัดการที่ดี เมื่อการพัฒนาทางโลก ผสมผสานกับการพัฒนาทางธรรม ย่อมทำให้องค์การนั้น เป็นองค์กรที่มีสันติภาพ เป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ มีความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้ รักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม และเป็นองค์กรที่มีจิต วิญญาณหรือมีจิตสำนึกชุมชนนั่นเอง

การจัดการทรัพยากรตามแนววิถีพุทธเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรหรือเป็นเรื่องการจัดการคนในองค์กร ซึ่งมุ่งกิจกรรมหลัก ดังนี้ การวางแผนด้าน กำลังคน การคัดเลือกบุคคลเข้าสู่องค์กร การพัฒนาทรัพยากรบุคคล และการรักษาคนดีมีฝีมือไว้ในองค์กร ในทางโลก มีทฤษฎีมากมายสำหรับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ถ้าองค์กรได้นำหลักธรรมไปใช้ควบคู่กันด้วยแล้ว องค์กรนั้นจะเกิด ประโยชน์สูงสุด

๑. แนวทางการคัดเลือก แนวทางการคัดเลือก สำหรับการคัดเลือกทางโลก กรรมการจะต้องยึดหลักคุณธรรม (Merit System) แต่ในทางศาสนานั้น จะต้องใช้หลักความไม่มีอคติควบคู่กันไปด้วย นั่นคือไม่ลำเอียงเพราะชอบ ชัง หลง และกลัว พร้อมกันนั้น ผู้ที่เข้ามาเป็นกรรมการคัดเลือก ควร เป็นคนรู้จัก เหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักความพอดี รู้จักเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักความแตกต่าง ของบุคคล

๒. แนวทางการพัฒนา แนวทางการพัฒนา การพัฒนาแนวพุทธจะเน้นย้ำในเรื่อง การเรียนรู้ตลอดเวลา หรือ (Life is education)

๓. การเก็บรักษาคนดีไว้กับองค์กร การเก็บรักษาคนดีไว้กับองค์กร นอกจากหลักทางโลก เช่น สวัสดิการ ความสามัคคีใน องค์กร ฯลฯ ที่มุ่งให้บุคลากรอยู่กับองค์กรแล้ว หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ ทางพระพุทธศาสนาเป็นการส่งเสริมการทำงานในหน่วยงานและองค์กรเพื่อให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น อปริหานิยธรรม ๗ ประกอบด้วย

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
๒. มาประชุม กันพร้อมเพรียง
๓. ไม่บัญญัติหลักใหม่ที่ขัดกับหลักเดิม
๔. เคารพนับถือผู้ใหญ่
๕. คุ่มครองสตรී
๖. เคารพสิ่งสำคัญของชาติและ
๗. คุ่มครองผู้ทรงธรรม^{๕๐}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แนวพุทธธรรมมีแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยความเชื่อที่ว่า ชีวิตคือการศึกษา (Life is education) มีชีวิตอยู่ ก็ต้องมีการศึกษาตลอดเวลา คนทุกคนที่เกิดมาต้องได้รับการพัฒนา เมื่อพัฒนาแล้วจึงจะถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐอย่าง แท้จริง การพัฒนาแนวพุทธนั้นจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งคนและองค์กร บุคลากรพัฒนาเป็นคนดี มีคุณภาพ มี ความสุข องค์กรเข้มแข็ง การพัฒนาแนวพุทธนั้นจะมุ่งพัฒนาคนแบบองค์รวม คือ วิถีไตรสิกขา^{๕๑} มนุษย์ต้องเรียนรู้และฝึกฝนให้เกิดความชำนาญ ดังนี้

๑. ศีลสิกขาหรือการพัฒนากาย (ศีล) เป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะเรื่องระเบียบวินัยของสังคม ทำให้กายและพฤติกรรมพัฒนา

๒. สมาธิสิกขาหรือการพัฒนาจิต (สมาธิ) เป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะทางด้านจิตใจ ทำให้จิตใจพัฒนา จิตอยู่กับงาน ไม่ประมาท

๓. ปัญญาสิกขาหรือการพัฒนาปัญญา สามารถทำได้โดย การคบหากับบัณฑิต การศึกษาหาความรู้ การคิดพิจารณา และการปฏิบัติตามความรู้ที่ถูกต้อง

การจัดการความรู้เชิงพุทธเป็นกระบวนการจัดการความรู้ คือ การคัดเลือกหรือสร้าง แล้ว แพร่กระจายความรู้เข้าไปในองค์กร เพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพ ในทางพุทธนั้น ความรู้ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการความรู้แบ่งได้ ๓ ประเภท คือ

^{๕๐} ที.ม.(ไทย)๑๐/๖๘/๘๖; อ.ส.ต.ต.(ไทย)๒๓/๒๐/๑๘.

^{๕๑} ที.ป.า.(ไทย)๑๑/๒๒๘/๒๓๑; อ.จ.ต.ก.(ไทย)๒๐/๕๒๑/๒๔๔.

๑. ความรู้ทั่วไป ความรู้ทั่วไป คลอบคลุมความรู้ในด้านต่างๆ เช่น ชีวิต ธรรมชาติ
๒. ความรู้สำหรับสมาชิกองค์การ ความรู้สำหรับสมาชิกองค์การ เช่น แนวทางสร้างปัญญา แนวทางสร้างความสุข และแนวทางการทำงานให้ประสบความสำเร็จ
๓. ความรู้สำหรับองค์การ ความรู้สำหรับองค์การ เช่น สังคหวัตถุ สารานียธรรม พรหมวิหาร จักรวรรดิวัตร พละ ขึ้นต่อไปคือการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งควรประกอบไปด้วยกัลยาณมิตร และโยนิโส มนสิการ (การคิดเป็น) ทั้งสองสิ่งนี้ จะช่วยเสริมกันและกันให้การถ่ายทอด ความรู้สำเร็จลุล่วงไปได้

จะเห็นได้ว่า หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการนั้น เป็นคุณธรรมสำหรับผู้นำ บุคคล สังคมและการสร้างความสมดุลภายในองค์กร ในการบริหารจัดการเชิงพุทธเป็นการพิจารณาถึงสถานะความเป็นจริงระหว่างองค์กรและระบบธรรมชาติที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เพื่อให้เข้าใจถึงพระพุทธานุศาสนากับธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไร ผู้วิจัยจะได้อธิบายในเรื่องพระพุทธานุศาสนากับธรรมชาติ เพื่อแสดงถึงความสอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพื่อให้การบริหารจัดการเชิงพุทธที่ไม่เบียดเบียนกันและกันอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

๒.๔ พระพุทธานุศาสนากับธรรมชาติ

หลักพระพุทธานุศาสนานั้นเป็นหลักคำสอน ที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติทั้งในส่วนของธรรมชาติที่มีอยู่ภายใน และธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอก โดยเฉพาะเรื่องการอนุรักษทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งดูเหมือนพระพุทธานุศาสนานั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงหลักธรรมชาติ

พระพุทธานุศาสนากับต้นไม้เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกทั้งนี้เพราะพระพุทธานุศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ดังนั้นต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่พระพุทธานุศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณาจากหลักคำสอนของพระพุทธานุศาสนาก็จะพบว่าหลักคำสอนหลายเรื่องที่น่าสนใจในเรื่องของการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และสิ่งแวดล้อมต่างๆ และได้นำหลักธรรมชาตินี้มาเป็นสื่อประยุกต์ใช้ในการสอนทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือสาวกได้เข้าใจในหลักคำสอน ซึ่งโดยมากเราจะพบการนำเอาต้นไม้กับการอนุรักษทรัพยากรมาสอนบ้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการอยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสอนให้ผู้คนเข้าใจในเรื่องที่จะสอนนั้น ซึ่งจากการศึกษามา พบว่าพระพุทธานุศาสนาได้เสนอหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา ดังนี้

ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ พระพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นมาเป็นเวลา ๒๕๕๗ กว่าปีมาแล้วนั้น ได้มองธรรมชาติในหลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข และในกรณีนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ให้ความเห็นว่า พระพุทธศาสนามองธรรมชาติว่าโดยสาระสำคัญแล้วมีอยู่ ๓ ประการคือ

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์ น่าชื่นชมความงาม และมีความสุขกับธรรมชาติ
๒. เห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอันเดียวกันกับตน จะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน

๓. มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูล ต่อการพัฒนาของมนุษย์เท่าที่เหล่านีจะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อม พลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ช่มเห่ง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี^{๕๒}

นอกจากนั้นพระธรรมปิฎก ท่านยังได้กล่าวเสริมถึงการมองธรรมชาติของพระพุทธศาสนาว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลายความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ท่านให้มีแม้ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย มีคาถาพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งที่ย่อ บ่อย ๆ ในพระไตรปิฎกสอนให้รู้คุณแม้แต่พืช มีใจความว่า

“บุคคลพึงนั่งหรือนอน ไตร่ตรองไม้ใดไม่งอกขึ้นที่ตนไม้นั้น เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตร เป็นคนชั่ว”^{๕๓}

อันนี้เป็นคติเก่าแก่ แสดงถึงความรู้สึกที่ดีต่อกัน... นอกจากความรู้สึกที่เห็นคุณค่าของกันและกันหรือระลึกในคุณค่าของกันและกันแล้ว ท่านยังให้มีความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา คือการมองสรรพสัตว์ว่าเป็นเพื่อร่วมโลกที่ควรจะมีไมตรีหวังดีปรารภนาประโยชน์สุขแก่กันด้วย

อีกอย่างหนึ่ง คติในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข คตินี้จะทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขนอกจากนั้น ธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยในการ

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙๑.

^{๕๓} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๑๕๓/๒๙.

ฝึกฝนพัฒนาคนของมนุษย์ด้วย หมายความว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษาคือในการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจเจริญงอกงาม เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สัสด ปราศจากเสียงรบกวน และกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก คือ ความสงัดทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า ร่มไม้หมู่ไม้ที่มีความสงบมีแต่ธรรมชาติ ก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วย เมื่อจิตใจรู้สึกมีความสงบมีความอิ่มใจ มีความสดชื่นโน้มโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิดจิตวิเวก คือ ความสงัดทางจิตตามมา เมื่อจิตใจสงบสงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวนแล้ว สมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือจิตที่พร้อมต่อนั้นแล้วไปใช้งาน ในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่าเป็น อุปลิวิเวก คือ ทำให้เกิดความสงัดจากกิเลสต่อไปในที่สุด^{๕๔} ชาวพุทธมองธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์ ๒ อย่าง คือ

๑. จากการศึกษาพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกในสมัยครั้งพุทธกาล
๒. จากการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ที่มีปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระวินัย โดยชาวพุทธมีทัศนะโดยภาพรวมแล้วนับว่ามีทัศนะอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ

ดังนั้นพระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่าสรรพสิ่งตามอาศัยเกี่ยวคู่กันและกัน ดังที่ปรากฏในหลักปฏิจจสมุปบาท ที่ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกระบวนการเกิดขึ้นมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อธรรมชาติ กล่าวคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติหรือกระบวนการทางธรรมชาตินั้น ไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกัน จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง เพราะนั่นหมายความว่า เราสามารถควบคุมสภาพการณ์ทางธรรมชาติได้ โดยการสร้างสภาพเหตุที่เหมาะสมกับสภาพผลทางธรรมชาติที่เรามุ่งหวัง และหลีกเลี่ยงการกระทำอันจะนำไปสู่ผลเสีย

๒.๕ แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกปัจจุบันเกิดจากการกระทำของมนุษย์ อันเนื่องมาจากความต้องการพื้นฐานและความต้องการความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ กระตุ้นให้มนุษย์พัฒนาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในการนำทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างสะดวกสบายและง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการพัฒนากระบวนการผลิตทางด้านอุตสาหกรรมเพื่อผลิตสินค้าทั้งที่เป็นสินค้าประเภททุน (Capital Goods) และสินค้าบริโภค (Consumer Goods) ซึ่งกระบวนการผลิตนี้เองที่ก่อให้เกิดของเสียออกสิ่งแวดล้อม เช่น

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑-๒๖.

ปัญหาน้ำเสีย ปัญหอากาศเป็นพิษ ปัญหาด้านเสียง และผลของการบริโภคทำให้เกิดของเสียกระจายสู่สิ่งแวดล้อมในรูปของขยะมูลฝอย น้ำเสีย อากาศเป็นพิษ ฯลฯ

คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ตาม ความหมายของพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ นิยามว่า หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น^{๕๕}

ในทางพระพุทธศาสนาให้นิยามและความหมายของ “สิ่งแวดล้อม” ว่าหมายถึง สิ่ง ต่างๆที่อยู่รอบตัวมนุษย์และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกและการกระทำกิจกรรมทั้งปวงของมนุษย์ เป็นการให้คำนิยามที่คำนึงถึงส่วนประกอบของชีวิต ๒ ส่วน คือ “รูป” กับ “นาม” หรือ “กาย” กับ “ใจ” ดังนี้

ในภาษาบาลีมีศัพท์ที่แสดงลักษณะของสิ่งแวดล้อม ๒ ศัพท์ ได้แก่คำว่า บริวาร หมายถึง สิ่งแวดล้อม ของสมทบ และสิ่งประกอบรวม^{๕๖} เช่น ผ้าบริวาร บริวารกฐิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี วนอุทยาน มีต้นไม้ดอกไม้พืชพรรณต่างๆ และมีสัตว์นานาชนิด เป็นสิ่งประกอบรวม ส่วน ป. หลงสมบุญ กล่าวว่การบริหารหรือบริวาร หมายถึง เครื่องล้อม เครื่องห้อมล้อมหรือเครื่องแวดล้อม^{๕๗}

จากความหมายของบริวารหรือปริวารข้างต้น สามารถนำมาอธิบายลักษณะของการแวดล้อมซึ่งกันและกัน ของสิ่งต่างๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิวรรค^{๕๘} ได้ว่า “ก็บริวาร (เครื่องแวดล้อม) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บริวารดังปรากฏในพระบาลีว่า พระนครเป็นสถานที่อันเขาล้อมดัดแล้ว ด้วยนครบริวาร ๗” ข้อความข้างต้น หมายถึง เมืองที่มีกำแพงเมืองยาว สูงใหญ่ ล้อมรอบไว้ถึง ๗ ชั้น ซึ่งกำแพงมีความหมายตรงกับสิ่งแวดล้อม เพราะมีลักษณะโอบเมืองไว้ในวงรอบของตน และทุกสิ่งที่อยู่ภายในกำแพงเมืองต่างก็มีกำแพงและสิ่งอื่นๆ เป็นสิ่งแวดล้อมตนเอง ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า บริวารหรือบริวารมีความหมายใน ๒ นัยยะ กล่าวคือ ความหมายในลักษณะกว้างและความหมายในลักษณะแคบ โดยในความหมายที่กว้างหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์รวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วยก็เป็นสิ่งแวดล้อมของสิ่งอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ส่วนในความหมายแคบนั้น หมายถึง ธรรมชาติที่แวดล้อมมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในแง่ต่างๆ นั้น คือเป็นที่อยู่อาศัย เป็นอาหาร เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นแหล่งของยารักษาโรค เป็นที่พักผ่อนหย่อน

^{๕๕} ชีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙.

^{๕๗} ป. ปลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ ครั้งที่ ๒, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๕๔๗

^{๕๘} มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมากุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๗๒.

ใจ หรือแม้กระทั่ง เป็นสถานที่ในการฝึกอบรมพัฒนาตน เป็นต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่แวดล้อมกัน และมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีศัพท์ที่แสดงถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นที่อยู่อาศัยและมีผลต่อการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ได้แก่ ปฏิรูปเทสวาสะ หมายถึง การอยู่ในประเทศอันควร อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม อยู่ในถิ่นอันเจริญ มี คนดี มีนักปราชญ์^{๕๙} รวมทั้ง การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร^{๖๐} ภาษาสมัยใหม่ คือ การอาศัยอยู่ใน สิ่งแวดล้อมที่ดี หรือการอยู่ในประเทศอันควร ในภาษาอังกฤษว่า Environment หมายถึง การกระทำ ต่อกันของสิ่งที่อยู่แวดล้อมกัน สภาวะของสิ่งที่ถูกแวดล้อม (the action of environing, the state of being environed)^{๖๑}

สิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนามีศัพท์ว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” หมายถึง การอยู่ในประเทศหรือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี^{๖๒} หรือการอยู่ในประเทศอันสมควร ชื่อว่า “ปฏิรูปเทสวาสะ” บริษัท ๔ ย่อม เทียวไป บุญกิริยาวัตรภูมิทาน เป็นต้น ย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๔ ย่อมรุ่งเรืองในประเทศ ไตประเทศนั้น ชื่อว่าประเทศอัน ควรการอาศัยอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็น มงคลเพราะเป็นปัจจัยแห่งการทำบุญแห่งสัตว์ทั้งหลาย^{๖๓} ดังนั้น กล่าวได้ว่า ความหมายของสิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ รวมทั้งการอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม แม้นิยามและความหมายของคำสิ่งแวดล้อมใน พระพุทธศาสนาจะไม่มีเด่นชัด แต่ก็สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้ปรากฏ ข้อความ ที่แสดงถึงบรรยากาศที่พอจะสามารถอนุมานได้ว่าเป็นค่านิยามของสิ่งแวดล้อม โดยในคัมภีร์ทาง พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมโดยอ้อมๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพสิ่งแวดล้อมที่แสดง ถึงความเชื่อมโยงกันของชีวิตมนุษย์และธรรมชาติรอบๆ ตัวมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งแวดล้อมที่ ไม่มีชีวิต อันเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญเพียร ที่มีลักษณะเป็นป่านารัณมยอุดม สมบูรณ์มี สายน้ำไหลตามซอกหิน มีดอกไม้บานสะพรั่ง เป็นที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่เหมาะสม สำหรับการปฏิบัติธรรมหรือการฝึกตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

^{๕๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓

^{๖๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^{๖๑} J.A. Simpson and E.S.C.Weiner, *The Oxford English Dictionary*, Second edition V5, (UK: Oxford University Press, 2004), p. 315.

^{๖๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๓.

^{๖๓} คณะกรรมการแผนกตำรา, มงคลัตถทีปนิแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราช วิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๗

อย่างไรก็ตามยังมีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้มากมาย ดังนี้

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ทัศนะสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ หรือสิ่งแวดล้อมที่ มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน อาหารยานพาหนะ เป็นต้น^{๖๔}

พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ ได้ให้ความหมายของสิ่งแวดล้อมไว้ว่า เป็นส่วนประกอบหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งต้องประกอบด้วยมนุษย์และสัตว์เป็นต้น หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นส่วนประกอบของกันและกัน และส่วนประกอบนั้นก็คือสิ่งแวดล้อมนั่นเอง^{๖๕}

พระมหาประพันธ์ ศุภสร กล่าวถึงความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งแวดล้อมใน ความหมายของนักอนุรักษ์คือสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ฯลฯ และส่วนที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้นมา เช่น ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สวนสาธารณะ เป็นต้น^{๖๖}

ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมตามทัศนะของปรัชญาไว้ว่า พวกเราทุกคน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ล้วนเป็นดอกไม้ที่สวยงาม เปลือกตาของเรานั้นคือกลีบกุหลาบนั่นเอง โดยเฉพาะในยามที่เรากลีบตา หูของเราจะเป็นดังรัศมีในยามเช้า ซึ่งกำลังสดับฟังเสียงนกร้อง ริมฝีปากของเราก็จิบเป็นดอกไม้ที่สวยงามทุกครั้งที่เราแย้มยิ้ม ส่วนมือของเราทั้งสองข้างนั้นก็คือดอกบัวที่มีกลีบห่ากลีบ^{๖๗}

สมพร เทพสิทธา ได้ให้ความหมายว่า “สิ่งแวดล้อม” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม^{๖๘}

มานพ นักการเรือน ได้ให้ความหมายว่า คำว่า “สิ่งแวดล้อม” เป็นศัพท์บัญญัติสำหรับใช้ แทนคำว่า Environment ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า Environ แปลว่า รอบๆ (around)

^{๖๔} อ้างแล้ว, ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๙.

^{๖๕} พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

^{๖๖} พระมหาประพันธ์ ศุภสร, “พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: ศึกษา เฉพาะกรณีพระวินัย ๒๒๗ ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา”, พ.ส.ล., ปี ที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒๑๑ (พฤษภาคม- มิถุนายน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖.

^{๖๗} ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh), สานติในเรือนใจ, แปลโดย ชีระเดช อุทัยวิทยารัตย์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: มุลินิธิโกมลคิมทอง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๖๘} สมพร เทพสิทธา, ศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓.

ฉะนั้น Environment จึงหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ (Totality of man's surroundings)^{๖๙}

ดังนั้น สามารถสรุปความหมายของ คำว่า “สิ่งแวดล้อม” หรือ “ปฏิรูปทศวาสะ” หมายถึง การอยู่ในพื้นที่อันเป็นประเทศอันเหมาะสม และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตที่อยู่รอบตัวมนุษย์และเป็นสถานที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาตน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัส จับต้องได้หรือรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นสิ่งที่มีอยู่เองหรือเกิดขึ้นตามธรรมชาติ จัดว่าเป็นสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างเหมาะสม ปัจจุบันนักอนุรักษ์ได้เปลี่ยนมาสนใจการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากกว่าการอนุรักษ์เฉพาะทรัพยากรที่สนใจเท่านั้น เพราะผลกระทบจากการตัดสินใจผิดพลาดในการทำลายหรือตัดแปลงสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีมากกว่าที่จะมองเห็นและเข้าใจได้เนื่องจากระบบธรรมชาติมีความสลับซับซ้อน ได้วิวัฒนาการมานับล้านปีกว่าจะมาอยู่ในสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว และคณะ กล่าวว่า “การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้อย่างสมเหตุสมผลเพื่อการมีใช้ตลอดไปหมายรวมถึงการเก็บเอาไว้ชดเชย ฟืนฟูหรือพัฒนาสิ่งอื่นให้ดีขึ้นกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการใช้นั้นอาจต้องดำเนินการเก็บกัก การรักษา ซ่อมแซม การฟื้นฟู การพัฒนา การป้องกัน การสงวน หรือการแบ่งเขตที่จะสงวนไว้ก็ได้”^{๗๐}

วินัย วีระพัฒนานนท์ ได้กล่าวถึงหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้วี ๗ ประการคือ

๑. การใช้ให้นานที่สุดการใช้ทรัพยากรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใด ๆ จะต้องถนอมรักษาเพื่อให้ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นให้นานที่สุด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

๒. การใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การใช้สิ่งของต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุด และเมื่อได้รับประโยชน์จำนวนมากจะช่วยลดปริมาณความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

^{๖๙} มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

^{๗๐} เกษม จันทรแก้ว และคณะ, สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๙๙-๑๐๐.

๓. การนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้หลายอย่างที่ได้นำมาใช้จนเก่า หรือหมดสภาพการใช้ไปแล้วถ้าได้นำมาปรับปรุงหรือเปลี่ยนสภาพให้เป็นวัตถุดิบ เพื่อทำให้เป็นสินค้ากลับมาใช้ใหม่จะช่วยทำให้ลดการแสวงหาทรัพยากรทำลายสิ่งแวดล้อมได้

๔. การทดแทนทรัพยากรบางชนิดหายากหรือมีจำนวนน้อย การแสวงหาวัสดุอื่นที่มีอยู่มากหรือมีค่าน้อยกว่ามาใช้ทดแทนจะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรที่หายากลงได้ และยังช่วยทำให้วัสดุหรือทรัพยากรที่ไม่มีค่ากลับมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

๕. การบำรุงซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้หลายชนิด ถ้าได้รับการบำรุงซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดสึกหรอให้กลับสู่สภาพที่ใช้งานได้ จะช่วยยืดอายุการใช้ของเครื่องใช้เหล่านั้น และลดอัตราการทำลายสิ่งแวดล้อมได้

๖. การฟื้นฟูความสัมพันธ์โทรม ทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ควรมีการเร่งฟื้นฟู เพื่อให้มีทรัพยากรไว้ใช้ และเพื่อรักษาความสมดุลธรรมชาติ

๗. การลดอันตรายจากสารพิษ สารพิษหลายชนิดเมื่อนำไปทิ้งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ดังนั้นก่อนทิ้งสารพิษหรือของเสียเหล่านั้น ควรทำให้สารพิษหรือของเสียอยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด^{๗๑}

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นว่า “ได้มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งจากการศึกษาในพุทธประวัติและในพระไตรปิฎก จะเห็นได้ว่าที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ส่วนมากมักจะอยู่ในสภาพแวดล้อมของป่า เช่น ปาวาริกัมพวันเป็นสวนมะม่วงที่พ่อค้าผ้าถวายแด่พระพุทธองค์ เขตวันเป็นสวนมะม่วงที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีถวายไว้ในพระศาสนาอยู่ในเมืองสาวัตถี เขาคิชฌกูฏ ซึ่งอยู่ในกรุงราชคฤห์ สวนกวางในกรุงสาวัตถี และเวฬุวันมหาวิหาร”^{๗๒} เป็นต้น

ประสพสุข พันธุประยูร ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย มีข้อเสนอแนะ คือ พระสงฆ์ทุกรูปที่เป็นกรณีศึกษามีความตั้งใจในบทบาทการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ และมีความคิดเห็นตรงกันว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องเข้ามามีบทบาท ดังนั้น จึงเป็นการสมควรที่จะสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้ามามีบทบาทอย่างจริงจังโดยไม่ผิดกฎหมาย

^{๗๑} วินัย วีระพัฒนานนท์, *วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางตันแห่งการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๗๒} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ, *พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ*, (กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑.

สิ่งที่ควรสนับสนุนและมีกิจกรรมเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์มีประสิทธิภาพในบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ไว้ ๔ ประการ^{๗๓} คือ

๑. ควรเพิ่มพูนความรู้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ให้กับพระสงฆ์ เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรให้กำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ให้การยกย่องสนับสนุนประกาศเกียรติคุณและถือว่าเป็นผู้นำและทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง

๓. ควรจัดให้มีกองทุน เพื่อเป็นปัจจัยในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นการเฉพาะเพื่อพระสงฆ์จะไม่ต้องลำบากในการระดมทุนจากแหล่งอื่นมาเป็นค่าใช้จ่ายในการนี้

๔. ควรเป็นวิธีการอนุรักษ์ที่ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง และพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เท่าที่ประมาณได้มี ๑๐ ประการ คือ

๔.๑ ศรัทธา คือ มีความเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากพระสงฆ์มีวินัยและจริยาวัตรอันเหมาะสม น่ายึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง

๔.๒ บารมี คือ คุณลักษณะพิเศษส่วนตัวของพระสงฆ์ ซึ่งอาจเป็นอำนาจใน ตัวเองของพระสงฆ์ เช่น การมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ความเคร่งครัดในปฏิปทาสมณะสาธูป ซึ่งเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชาวบ้านยอมรับ และเชื่อฟังในคำสอน

๔.๓ ปฏิปทา คือ พฤติกรรมที่พระสงฆ์แสดงให้ชาวบ้านเห็น เช่น ความตั้งใจจริงความมกน้อยไม่เห็นแก่ได้ ความจริงใจ ความอดทน อดกลั่น ความเสียสละ ความสม่ำเสมอ ความเพียรพยายาม ความหวังดี

๔.๔ สามัคคีธรรม คือ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้กับกลุ่มชาวบ้านโดยมีความคิดเห็นตรงกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และมองเห็นอันตรายที่จะเกิดขึ้นหากไม่ร่วมมือกัน กับทั้งจะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความเต็มใจและเสียสละ

๔.๕ กิจกรรมเกื้อกูล คือ พระสงฆ์หรือทางวัดจะต้องมีหรือสร้างโครงการหรือกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านและชุมชนหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพระสงฆ์และวัดจะต้องเกื้อหนุนและเป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องตลอดไป

^{๗๓} ประสพสุข พันธุประยูร, บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย, (เชียงใหม่: ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๒.

๔.๖ หนุณาจารีตประเพณี คือ พระสงฆ์ได้นำเอาจารีตประเพณีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นการถือถือการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

๔.๗ มีกลุ่มอนุรักษ์ คือ พระสงฆ์ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้นมาเพื่อช่วยกันดำเนินการโดยกลุ่มอนุรักษ์นี้เป็นชาวบ้านที่มีความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า มีพลังความคิดและปัจจัยหลาย ๆ อย่างพร้อมเพียง รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์

๔.๘ ดึงองค์กรมาช่วยเหลือ คือ การขอความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน รวมทั้งองค์กรในต่างประเทศเข้ามาช่วยเหลือในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔.๙ อิงหน่วยราชการ คือ การให้หน่วยทางราชการที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น กรมป่าไม้และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กรมพัฒนาชุมชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน เจ้าหน้าที่ปกครองกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ตำรวจ เข้ามามีส่วนร่วมหรือมาเป็นเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการ

๔.๑๐ วิธีการนอกแบบ พระสงฆ์แต่ละรูปมีวิธีการพิเศษเป็นส่วนตัวที่ไม่เหมือนกันและต่างก็ได้ นำเอากลวิธีเฉพาะตัวมาใช้เป็นกลยุทธ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระสงฆ์บางรูปนำเอาพันธุ์ไม้แปลก ๆ มาจากต่างถิ่นเข้ามาปลูกในป่า แล้วส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยกันปลูก บางรูปจัดพิธีปลูกป่าเนื่องในวันสำคัญของชาติและศาสนา เช่น ปลูกต้นไม้ในวันพีชมงคล วันฉัตรมงคลวันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ บางรูปก็กำหนดบริเวณป่าอนุรักษ์เป็นที่ยี่สิบสำหรับการเจริญทางวิปัสสนากรรมฐาน และบางรูปก็จัดให้ชาวบ้านไปทัศนศึกษาออกสถานที่ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการจัดการดำเนินการเรื่องป่าชุมชนซึ่งบังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๔}

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ดีนั้น จะต้องมีการทำนุบำรุงรักษาสภาพธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเปรียบเทียบกับโครงการพัฒนาต่าง ๆ มิฉะนั้นจะไม่สามารถทราบผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบธรรมชาติ และไม่สามารถหลีกเลี่ยงความเสียหายที่จะติดตามมา รวมทั้งไม่สามารถตัดสินใจดำเนินการอย่างถูกต้อง

การดัดแปลงและทำลายธรรมชาติและทรัพยากรเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นนี้จะสร้างปัญหาที่ติดตามมาและยากจะแก้ไขได้ ความผิดพลาดจากการใช้ทรัพยากรไม่เพียงแต่ทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรที่ไม่สามารถจะนำกลับคืนสู่สภาพเดิมได้แล้วเท่านั้น แต่ยังต้องเสียงบประมาณอีกมากมายในการแก้ไขปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นมาซึ่งไม่อาจคาดคะเนล่วงหน้าได้อีกแล้ว ดังนั้น โครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตามควรจะได้มีการศึกษาและวางแผนให้รอบคอบโดยแน่ชัดว่าจะประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์รวมทั้งทราบถึงผลกระทบ

^{๗๔} อ้างแล้ว, บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย, หน้า ๔.

และหาวิธีการแก้ไขก่อนที่จะเริ่มดำเนินการ ไม่ใช่เพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจเพียงชั่วคราวแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องมองถึงผลกระทบยาวที่จะเกิดขึ้นด้วยเสมอ

๒.๗ พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทในการศึกษาอบรมสั่งสอนประชาชนให้มีจิตสำนึกอันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติแวดล้อม รวมถึงพื้นป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก แม่น้ำลำคลอง รวมทั้งมวลมนุษย์ ถึงแม้สถาบันพระพุทธศาสนาไม่มีเครื่องมือเพียงพอที่จะช่วยดูแลสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ แต่ก็มีศาสนธรรมเป็นเครื่องสอดส่องให้มวลมนุษย์มองเห็นตนเองอย่างเข้าใจอย่างมีคุณค่าสร้างสรรค์พัฒนาการแกโลก ไม่สร้างความพินาศแก่สรรพชีวิตบนผืนโลก ในปัจจุบันนั้นความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาหาพิจารณาญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบแบบแผน และกระบวนการซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญแห่งการทำลายธรรมชาติ โดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าธรรมชาติลดเหลือน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ทำลายป่าทั้งภาครัฐบาลและเอกชนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมา เมื่อผืนป่าหมดไป ความแห้งแล้งมาเยือน ถ้าฝนตกมากก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ ปัญหาดินขาดอินทรีย์วัตถุไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก ปัญหาด้านมลพิษทางน้ำ แม่น้ำยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทิ้งออกทางอากาศ อากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจ คล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต ลำคลองหลายสายในเมืองใหญ่ๆ เน่าเสียและส่งกลิ่นที่ไม่พึงปรารถนา อันมีสาเหตุเกิดจากรัฐบาลขาดวิสัยทัศน์ที่ดี มองปัญหาเฉพาะหน้าว่า เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาก ความยากจนจะลดน้อยลง ความอยู่ดี กินดีของประชาชนก็จะเพิ่มไม่มีขีดจำกัด โดยไม่คิดตามผลกระทบอย่างเป็นกระบวนการครบวงจร โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำลำคลอง ขณะที่แม่น้ำลำคลองยังคงอยู่ แต่ประชาชนไม่มีน้ำอุปโภคบริโภคอย่างเพียงพอ บ้างก็ปล่อยควันทิ้งออกทางอากาศอากาศบริสุทธิ์หายไป มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาเหล่านี้ทวีคูณขึ้นทุกวันทุกด้าน มีแม่น้ำลำคลองเหมือนไม่มีน้ำ มีพื้นดินเหมือนไม่มีดิน มีผืนป่าเหมือนไม่มีต้นไม้ มีลมฟ้าอากาศเหมือนไม่มีลมหายใจคล้ายๆ กับคนใกล้จะสิ้นชีวิต

มนุษย์ได้รับผลวิบากอันเกิดจากการปฏิบัติต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการปฏิบัติเหล่านั้นเป็นการปฏิบัติที่ขาดความรู้ด้านนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง ความกตัญญูทุกเวทีมองเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดูแลรักษา ปฏิบัติสมุปาบาท ปัญญาของการมองธรรมชาติตามความเป็นจริงอย่างเป็นวงจรครบกระบวนการ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธีซึ่งล้วนเป็นแนวทางแห่งการแก้ไขต่อ

การพัฒนาคุณภาพจิตใจในการสร้างจิตสำนึกพร้อมจะดูแลรักษาธรรมชาติแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพปกติ
ดั้งเดิมได้ตามสมควร

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาเมื่อ ๒๕๕๗ กว่าปีล่วงแล้ว สมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ
สะอาด พื้นที่ป่า พันธุ์ไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดินฟ้าอากาศ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลานสัตว์ครึ่งบก
ครึ่งน้ำ ยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันแนบแน่น ไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทาง
วัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใด กลับส่งเสริมการดูแลรักษาคุ่มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท
พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติดังกล่าวมาตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระ
สุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ ด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึง
ปัจจุบัน พระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะพำนักอาศัยเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรม สันทนาธรรม
หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ที่พุทธบริษัท ควรระลึกถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวกับพระพุทธองค์และพุทธสาวก
ในเหตุการณ์สำคัญๆ ตลอดพุทธกาล

จากแนวความคิดเรื่องสถานที่สำคัญเหล่านี้ มีส่วนส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนชาวไทยสร้างอุเทสิก
เจดีย์ระลึกพระพุทธรูป เช่น สร้างวัดศรีมหาโพธิ์เพื่อระลึกถึงสถานที่ตรัสรู้ สร้างวัดพระแท่นดงรังเพื่อ
ระลึกถึงที่ปรินิพพาน รวมทั้งการจัดพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญเหล่านี้ด้วยพุทธศาสนิกชนตั้งแต่โบราณกาล
จนถึงปัจจุบันนิยมปลูกต้นโพธิ์ ต้นสาละ ต้นไทร ต้นจิก และอื่นๆเป็นพุทธานุสติ อาศัยเหตุดังนี้พระสงฆ์
เป็นผู้นำในการปลูกป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นปลูกป่าในวันวิสาขบูชา อันเป็นสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา
ปลูกป่าในวันอาสาฬหบูชาอันเป็นช่วงฤดูฝนพอดีนอกจากนี้สามารถแนะนำปลูกโดยเน้นต้นไม้ มะม่วงเพื่อ
ระลึกถึงวัดป่าเวฬุวันกรุงราชคฤห์แคว้นมคธ ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกของพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่แสดงพระ
โอวาทปาฏิโมกข์ วัดป่าอัมพวัน กรุงราชคฤห์ที่หมอชีวกถวายเป็นวัด และป่าโคสิณคสาวันใกล้หมู่บ้านนาท
กะเป็นป่าที่พระเถระอาศัยอยู่ประจำไม่ได้ขาดเพื่อเสวยวิมุตติสุข สันทนาธรรมตามกาลอันควร หรือเตรียม
ที่จะไปประกาศศาสนาในวันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีความใกล้ชิดกับป่าไม้แล้วยังทรงสั่งสอนไม่ให้ทำลายและรบกวนพันธุ์ไม้มารวมทั้งให้
พุทธบริษัทมีความกตัญญูต่อดินไม้มีปรากฏอยู่หลายแห่งเพื่อเป็นการช่วยส่งเสริมปลูกจิตสำนึก ถึงความ
กตัญญูต่อดินไม้แก่ประชาชนทั่วไปในการอนุรักษ์ป่าที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่ต่อไปห้ามรบกวน และพระสงฆ์
สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยเอาผ้าจีวรผืนใดผืนหนึ่งมาห่มต้นไม้ในผืนป่านั้นๆ ในส่วนด้านการศึกษา
วิปัสสนาธุระอันเป็นการศึกษาเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการฝึก
จิตใจ ถ้ามองป่าไม้อย่างถูกวิธีจะได้รับความรู้จากป่าไม้

จะเห็นว่าป่าไม้ช่วยสร้างเสริมคุณภาพของจิตวิญญาณชักจูงไปสู่ความสงบสุขความเมตตาความรู้สึก ความอ่อนโยนอันประณีต ทำให้เกิดสมาธิ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาความจริงของสังขารมีผลต่อการรู้ทั่วโลก และวิถีชีวิต การอยู่ในป่าไม้ปราศจากเสียงรบกวนที่วุ่นวาย ทำให้เกิดความสงบทางกาย(กายวิเวก) เมื่อ ร่างกายเยียบสงบ จิตใจก็รู้สึกสงบมีความอึดอ้อมใจทำให้เกิดความสงบทางจิต(จิตตวิเวก) เมื่อมีความสงบ ทางกาย ความสงบทางจิตใจก็ไม่มีอารมณ์มารบกวนพร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นไปพร้อมที่จะใช้ ปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของสังขาร ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากกิเลสอาสวะ(อุปธิวิเวก) พระพุทธองค์ ทรงเห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ด้าน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ ทรงส่งเสริมการปลูกป่าไม้ และการปลูกสร้างสาธารณประโยชน์อื่น พระสงฆ์สามารถนำความรู้เหล่านั้นไป เผยแผ่แก่ประชาชนเพื่อปลูกฝังค่านิยมจิตสำนึกในการดูแลรักษาหรือปลูกสร้างป่าไม้รวมทั้งแหล่งน้ำอื่นๆ โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นแนวทางนำพา การกระทำเหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์อันไพศาลต่อมวลมนุษยชาติไม่ได้ เลือก ขึ้น วรรณะ เพศ ศาสนา หรือชาติกำเนิดแต่อย่างใด ใครปรารถนาจะใช้ประโยชน์ก็ได้แต่ต้องไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้นๆ นับได้ว่าเป็นแนวทางในการสร้างสาธารณประโยชน์ สาธารณสถาน ต่อชนรุ่นหลัง

แนวคิดของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดเอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเช่นต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางส่วนตัวและโครงสร้างอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเอง ก่อน โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งความหมายของการอนุรักษ์นั้น คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย กล่าวว่า^{๗๕} การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

นิวัติ เรืองพานิช กล่าวว่า^{๗๖} การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า^{๗๗} การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

ในสารานุกรม บริทานิกา (Encyclopedia Britanica)^{๗๘} การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการและความไม่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบต่อไปด้วย

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างถาวรต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวถึง การที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามีของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

^{๗๕} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๗๖} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

^{๗๗} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๗๘} Encyclopedia Britanica (๑๙๘๘ม ๑๖.๖๖๓), อ้างถึงใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

๓. พื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตามมีสภาพเสื่อมโทรมต่อการสูญเสียเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทางปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น การปฏิรูปที่ดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่างจะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็กเป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้แกลขี้เลื่อยและขยะเป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะได้ออกนอกรักรักษ์^{๗๙}

สังคมไทยเราควรปลูกฝังการรักษาทรัพยากรธรรมชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ มีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและรักษาธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นเราจะพบว่าพระพุทธศาสนาเห็นความสำคัญของป่าไม้นี้ดังนี้

๑. ป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอำนวยความสะดวกประโยชน์ด้านปัจจัย 4 และสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง 4 ธาตุดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การอุปโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่านั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาทภัย

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๗-๘.

^{๘๐} พระมหาสุภา อุทฺโท, บทบาทของพระสงฆ์: ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๘.

๒. ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อำนวยประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย์ เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

๓. ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

๔. ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ไว้เป็น ๒ ประการคือการอนุรักษ์โดยตรงและการอนุรักษ์โดยอ้อม

๑. การอนุรักษ์โดยตรง คือ การไม่ทำลายพันธุ์ไม้ทุกชนิด เพื่อต้องการรักษาไว้ซึ่งความสมบูรณ์และความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้คงไว้ตามสภาพเดิมเพื่อป้องกันมิให้สูญพันธุ์ไปทำลายแผ้วถาง เผา ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสร้างความเดือดร้อนต่อประชาชนในท้องถิ่นหรือสร้างความเดือดร้อนแก่สรรพชีวิตในบริเวณที่อยู่อาศัยหรือสถานที่อื่นใด ทั้งป้องกันมิให้บุคคลจิตสำนึกในความเป็นสมณะ ผู้มีความประพฤติไม่เหมาะสมในการรักษาดูแลสิ่งแวดล้อม จึงมีการตั้งกฎกติกาควบคุมความประพฤติในหมู่พุทธสาวก มีการปรับโทษแก่ผู้ล่วงละเมิด ตามทัศนะนี้ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทในด้านให้ความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ตลอดจนสิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตรงอย่างแท้จริง รวมทั้งมีพุทธาณุญาตไว้ว่า ให้มิให้บุคคลจุดไฟเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านในการรักษาที่อยู่อาศัยและผืนป่าในบริเวณนั้นให้ปลอดภัยจากไฟป่า

๒. การอนุรักษ์โดยอ้อม คือ การที่มิให้บุคคลทำลายผืนป่า แบบพึ่งพาอาศัยกันโดยไม่เบียดเบียนกัน อันเป็นการช่วยดูแลรักษาผืนป่าให้คงไว้ตามเดิม ท่านเหล่านั้นผู้เห็นความสำคัญของกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เข้าใจวัฏจักรของสิ่งแวดล้อมตามหลักแห่งปัจจุสมุปบาท สามารถเป็นแนวทางแห่งการนำไปสู่ความสุขอันสูงสุดทางศาสนา

ทั้งนำความสุขนั้นไปให้แก่ประชาชนผู้มีตบอดจากแสงแห่งปัญญาและสามารถสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรัก ความหวงแหนทรัพยากรอันมีค่ายิ่ง ซึ่งนำไปสู่การดูแลผืนป่าและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งมวลมนุษย

ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ภิกษุพุทธบุตรนั้นมีจุดยืนของการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย สันโดษ อ่อนน้อมถ่อมตัวไปพร้อมๆ กับการอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขระหว่างมนุษย์ เทวดา สัตว์ป่า พันธุ์ไม้ และสิ่งแวดล้อมในผืนป่า พุทธศาสนิกชนทั่วไปจึงให้ความสำคัญต่อผืนป่านั้นๆ ด้วย แต่ถ้าผืนป่านั้นหรือสถานที่อื่นใดที่มีความสมบูรณ์ของพันธุ์ไม้ไม่เพียงพอแก่การรักษาสภาพแวดล้อมและอำนวยประโยชน์ด้านปัจจัย ๔ ก็จะมีการส่งเสริมปลูกป่า สร้างสวนป่า ตามความเหมาะสมแก่พื้นที่ รวมทั้งสร้างสาธารณประโยชน์อื่นโดยถือว่าเป็นการบำเพ็ญบุญอีกวิธีหนึ่งที่ประชาชนทั่วไปไม่ควรละเว้น เมื่อมีการอาศัยอยู่ในผืนป่าหรือสถานที่อื่นใดเป็นการถาวรเพื่อสร้างเป็นวัดได้มีการกำหนดเขตสีมา โดยกำหนดสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำ แอ่งน้ำ เป็นเขตกำหนดนิมิต ทำให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบตัวเป็นกรณีพิเศษ โดยไม่ต้องแสวงหาสิ่งอื่นนอกสถานที่มาเป็นนิมิตแต่ประการใด เป็นการไม่ทำความเสียหายต่อธรรมชาติที่มีอยู่เดิม เหล่านี้ล้วนเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสมบูรณ์ของผืนป่า เพื่อให้ภิกษุอยู่เป็นหลักแหล่งตลอดฤดูฝนจึงมีพุทธบัญญัติ การจำพรรษา ห้ามภิกษุเที่ยวจาริก ตลอด ๓ เดือน อันเป็นการป้องกันภิกษุเที่ยวจาริกไปเพื่อกิจอื่นใดอาจเหยียบย่ำพืชพันธุ์ธัญชาติและพันธุ์ไม้อื่นๆ ที่กำลังเจริญเติบโตงอกงามได้

นอกจากนี้แล้วยังมีพุทธบัญญัติ ห้ามทำความสกปรกแก่สิ่งแวดล้อมอีก เพื่อป้องกันภิกษุผู้ไม่มีอาจาระสร้างความสะดวกแก่บริเวณอันเป็นที่รังเกียจแก่ผู้สัญจรไปมาและเกิดภาวะพิษต่อสิ่งแวดล้อม เช่น ห้ามทิ้งขยะออกหน้าต่าง ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะบนเขapesลงบนของสดเขียวหรือลงในน้ำ ห้ามขุดดินอันเป็นการเบียดเบียนสัตว์ในดินซึ่งบางชนิดเป็นผู้ทำหน้าที่พรวนดินตามธรรมชาติ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นแนวทางแห่งการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ พืชพันธุ์ธัญชาติ และสร้างกฎระเบียบให้เกิดขึ้นในหมู่ภิกษุพุทธบุตรรวมทั้งเป็นตัวอย่างในการปลูกจิตสำนึกให้แก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้นเราจะพบว่าในการอนุรักษ์ป่าไม้แนวพุทธนั้น หากจะอนุรักษ์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือการสร้างจิตสำนึก พระพุทธศาสนาได้ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนให้มีจิตระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ พันธุ์ไม้ หลายแห่ง เป็นต้นว่าใน นิทานชาดก อังคุตตปิฎก ซึ่งกล่าวถึงคนตัดต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ที่ตนเคยอาศัยร่มเงาเปรียบเหมือนผู้ทำลายมิตรสหาย นอกจากนี้แล้วยังมีในนิทานชาดกอีกกว่า ๕๔๐ เรื่อง ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกสร้างส่งเสริมความรัก ความเข้าใจ ความห่วงใย ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเยาวชน ที่มีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้ และสรรพชีวิต ดังที่ปรากฏใน เวสสันดรชาดก ปลายชาดก ขุททกนิยายชาดก เหล่านี้ล้วนเพื่อต้องการให้เห็นคุณค่าของสรรพสิ่งในธรรมชาติ อันเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ได้ทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์เห็นความสำคัญของป่าไม้ พันธุ์ไม้ ย่อมเกิดการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นขึ้นได้ง่าย อย่างไม่มีขีดจำกัด ฉะนั้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้

ตามแนวพุทธธรรมนั้น ก็เป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้ สำคัญยิ่งประการหนึ่งเพราะเมื่อมีจิตสำนึกที่ดีต่อป่าไม้ พันธุ์ไม้แล้วพฤติกรรมก็ค่อยตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา มีบทบาทและแนวทางให้คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม มีปรากฏตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ตามหลักปฏิจลสมุปบาทอันเป็นวัฏจักรตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดีที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรม วิถีชีวิต ทั้งการสร้างกฎกติกาควบคุมความประพฤติของหมู่คณะเพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรักความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในท้องถิ่น ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผลที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติแวดล้อม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริงอีกทางหนึ่ง

๒.๘ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

๒.๘.๑ ความหมายบทบาทของพระสงฆ์

อภิชัย พันธเสน ได้กล่าวถึง บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า ต้องอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาอันถ่องแท้ของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนาสร้างสรรคกิจกรรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและยังเสนอแนวคิดที่พระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนประสบการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ตอบสนองปัญหา ความต้องการของชุมชนใน ลักษณะประสมประสานกับการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ไม่ว่าข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท ๖ ประการ ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุก ๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึงครอบคลุมประชาชนทุก ๆ กลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน โดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควรจะต้องเข้าไปดำเนินการ

๒. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคล เพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพและคุณธรรม ทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความหมาย และคุณค่าของการพัฒนาชนบท

๓. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ความสามารถ ทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้น และริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ เอง อันจะนำผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอกชุมชนที่ไม่รู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนในชุมชน

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุก ๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

๕. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ ควรจะเป็นการพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกรับเป็นเจ้าของในผลผลิตของงานพัฒนาชนบท

๖. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผล สามารถทดลองหรือจัดปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเอง ในปัจจุบัน คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึงพาจากภายนอกเฉพาะเทคโนโลยี และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาใน ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาท คือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายใน ในการพัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย เป็นต้น^{๘๑}

พลีสุทธิ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร กล่าวว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในชุมชน ซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในการพัฒนา โดยเฉพาะด้านสังคมพระสงฆ์จะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตั้งมั่นในวัดทำการเทศนาสั่งสอนในลักษณะกลุ่มย่อยโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การรู้จักการให้ทานและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่น พระอาจารย์เทอดศักดิ์ จันทโชโต แห่งวัดทุ่งสว่างอำเภอมะนัง จังหวัดหนองคาย พระครูพิทักษ์พิชคามเขต วัดลุมพินีวัน อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี และพระอาจารย์เอก เตชะโร วัดโมกขวนาราม อำเภอมะนัง จังหวัดขอนแก่น และได้

^{๘๑} อภิชาติ พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

กล่าวถึงพระพิพิธประชานาถ (หลวงพ่อนาน สุทธิสีโล) วัดสามัคคี อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ได้มีบทบาทมากในด้านการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้ประชาชนลดอบายมุข อบรมจิตใจ ฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์ ซึ่งท่านจะมุ่งการพัฒนาจิตใจหรือคนก่อนสิ่งใด ยังมีการชักชวนประชาชนรวมพลังเพื่อการพัฒนา มีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะพัฒนานนทนาการเพื่อการพัฒนา มีการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ปัญหาให้เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะพัฒนานนทนาการเพื่อการพัฒนา โดยหลวงพ่อนานกับพระสงฆ์ในวัดและชาวบ้านร่วมมือกัน ใช้เครื่องมือทำเกษตรที่มีอยู่ช่วยกันถางป่าขุดดิน ทำร่องถนนให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๘๒}

สุรพล พยอมแย้ม ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ไว้ว่า บทบาทของวัดหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน และให้ความอนุเคราะห์แนะนำช่วยเหลือแก่ประชาชน ทั้งในด้านการสั่งสอน การฝึกอบรมทางการศึกษา การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ล้วนแต่มีองค์การหรือสถาบันทางสังคมในรูปแบบใหม่เข้ามามีบทบาทและจัดการแทนบทบาทของพระสงฆ์แทบทั้งสิ้น นอกเหนือจากบทบาทของผู้เผยแพร่ธรรมะและอบรมจิตใจประชาชนแล้ว รูปแบบหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ในกรอบหรือแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน ได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการและตามความจำเป็นของสังคมหรือชุมชนที่พระสงฆ์เกี่ยวข้อง^{๘๓}

สุภาพรณ ณ บางช้าง และคณะ ได้กล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำ ชุมชนมีบทบาท ๒ คือ

๑. บทบาทหลักหรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คือเป็นผู้นำชุมชนทาง ด้านจิตใจ ส่งเสริมศีลธรรม สติปัญญาที่ถูกต้องแก่ชุมชน ถือเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง เป็นรากฐานความเจริญ ความสุขของสังคมอย่างแท้จริง

๒. บทบาทรองในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านอาจแนะนำชาวบ้านในท้องถิ่นให้เห็นช่องทางของการพัฒนาด้วยวัตถุที่เหมาะสม อาจเป็นผู้ประสานการรวมตัวของชาวบ้านในการพัฒนาวัตถุ หรือจัดให้วัดเป็นสถานที่รวมกลุ่ม เป็นต้น^{๘๔}

^{๘๒} พิลิฎฐ์ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร, “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๘๓} สุรพล พยอมแย้ม และคณะ “พระสงฆ์”, บทบาททางจิตวิทยาชุมชน, (เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการอบรมเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน) คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑), หน้า ๕๙.

^{๘๔} สุภาพรณ ณ บางช้าง และคณะ, การประยุกต์หลักพุทธธรรมใช้ในการพัฒนาชุมชนบท, (กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๙.

๒.๘.๒ บทบาทของพระสงฆ์กับชุมชน

บทบาทเป็นสิ่งที่ผู้รับหน้าที่ต้องแสดงออก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางศาสนาและสังคม เพื่ออยู่กับสังคมพระสงฆ์จำต้องได้รับความช่วยเหลือและควรมีบทบาทในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ด้วยเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่ชาวบ้านถวาย
 ๒. สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรม
 ๓. โดยคุณธรรม คือ เมตตาธรรม พระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์^{๘๕}
- ในส่วนที่เกี่ยวกับชนบทไทย พระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือพัฒนาชนบท ดังนี้
๑. พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนธรรมและส่งเสริมให้ชาวบ้านทำบุญกุศลต่าง ๆ
 ๒. พระภิกษุอาวโสหรือสมภารวัดทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ผู้ประนีประนอม และบางครั้งทำหน้าที่เยียวยารักษาผู้เจ็บป่วย
 ๓. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยช่วยจัดความขัดแย้งของประชาชนในหมู่บ้านได้ เพราะคนโดยส่วนมากเชื่อฟังพระผู้ทรงศีลอยู่แล้ว
 ๔. พระสงฆ์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็กคือที่พ่อแม่หมดความสามารถจะอบรมได้ด้วยตัวองรวมทั้งอนุเคราะห์เด็กกำพร้า
 ๕. พระสงฆ์เป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัด เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและการรักษาโรคภัยยาแผนใหม่
 ๖. พระสงฆ์เป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทำหน้าที่ช่วยวางแผนแนะนำ สนับสนุนงานของชาวบ้าน โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในเมืองไทยที่สำเร็จไปได้นั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่รัฐบาลขอความร่วมมือจากชาวบ้านโดยผ่านพระสงฆ์ซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือ
 ๗. พระสงฆ์เป็นผู้นำประชาชนในทางวิญญาณเป็นที่พึ่งทางจิตใจ สงฆ์สามารถแก้ปัญหาส่วนตัวของผู้เดือดร้อนใจ
 ๘. พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นธรรมทูต และพระธรรมจาริกซึ่งไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเขาเกิดความรู้สึกรักชาติ ไม่ทำอะไรเลือนลอยและหันมาเคารพนับถือศาสนา^{๘๖}

^{๘๕} อภิชาติ พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย: สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๘๖} รัชนิกร เศรษฐ, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

อย่างไรก็ตาม บทบาทหลักของพระสงฆ์ คือ การให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดำรงชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการพระพุทธศาสนา เรียกว่า บทบาทของครู แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นพระบรมครู ทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้เป็นคนดี (กัลยาณชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุดดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะครูเป็นบทบาทถาวรตลอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน อีกบทบาทหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาเป็นเรื่องสำคัญคนในสังคมทุกยุคทุกสมัยมักจะตัดสินใจทำการสิ่งใดได้ยาก ไม่กล้า เกิดความกลัว ฉะนั้น พระสงฆ์จึงต้องทำหน้าที่ช่วยในการตัดสินใจ ให้คำปรึกษาแก่ประชาชนอันเป็นการแสดงออกถึงบทบาทของความเป็นผู้นำด้านภูมิปัญญา

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ พบว่า “บทบาทของพระสงฆ์ที่ทำอยู่ในปัจจุบันและเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ประการแรก พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการมีสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ประการสอง ทำหน้าที่ให้ การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ทั้งระบบปริยัติธรรมแผนกเดิม คือบาลี นักธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจนการสื่อสารธรรมทางสื่อมวลชน ประการสุดท้าย การเป็นผู้นำในการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่าง ๆ เป็นผู้นำทำเอง เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชนบท เป็นวิทยากรกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา” บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันของชาวพุทธ ต้องมีหน้าที่ดังนี้

๑. ที่พึ่งบวชใหม่ พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ เป็นสิ่งที่เคารพนับถือบูชาสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นผู้นำทางจิตใจ ด้วยการพัฒนาหรือยกระดับจิตใจของคนให้สูงขึ้น ด้วยการมีธรรม มีเหตุผล และเข้าสภาพต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อหลุดพ้น สามารถเป็นที่พึ่งบวชของพุทธศาสนิกชนชาวบ้าน

๒. สอนธรรม พระสงฆ์นอกจากมีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้วยังมีหน้าที่สำคัญในการประกาศเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน เป็นหน้าที่โดยตรงที่พระสงฆ์จะสอนธรรมให้เป็นธรรมทาน เทศนาสั่งสอนอบรมประชาชนทุกชั้นทุกเพศทุกวัยให้เกิดศรัทธาสาธุความเชื่อความเลื่อมใส ซึ่บ่งให้รู้บาปบุญคุณและโทษ ความเลื่อม เหตุแห่งความเลื่อมความเจริญและเหตุแห่งความเจริญให้เข้าใจและให้เห็นจริง แนะนำให้ละเว้นความชั่ว หันมาประพฤติดีมีเมตตา สัจจะ กตัญญูกตเวที หิริ โอตตัปปะ ศีล ๕ เป็นต้น

๓. นำปฏิบัติ พระสงฆ์เมื่อศึกษาเข้าใจในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าแล้ว จะต้องปฏิบัติ ปฏิบัติชื่อตรง ปฏิบัติถูกต้องและปฏิบัติชอบ ในธรรมวินัยที่ได้ศึกษาอบรมมาเป็นอย่างดี โดยการรักษาศีล ๒๒๗

อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติอภิสมาจารสำรวมอินทรีย์ และการสร้างคุณธรรมต่างๆ ที่แสดงเป็นแบบอย่างการครองชีวิต เช่น สันโดษ มีเมตตา สัจจะ ให้เกิดขึ้น อันเป็นตัวอย่างให้แก่ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม

๔. พัฒนา พระสงฆ์สามารถทำหน้าที่ ช่วยเหลือดำเนินการและให้คำปรึกษาชุมชนหรือชาวบ้านและที่สำคัญ การพัฒนาในสถานที่วัด รู้กำแพง อาคารและสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่น่าอยู่ให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ และการพัฒนาต้องสอดคล้อง และถูกต้องตามพระธรรมวินัยและพัฒนาหมู่บ้าน เป็นผู้นำชาวบ้านสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวบ้านและประชาชนทั่วไป โดยการชักชวนให้ร่วมกลุ่มร่วมแรงร่วมใจและร่วมทุนสร้างกองทุนประจำหมู่บ้าน หรือการสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ขุดคู คลองส่งน้ำ ท่อระบายน้ำ สร้างสุขศาลา สวนสุขภาพ เป็นต้น

๕. ปรีกษาศี พระสงฆ์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีเป็นที่เชื่อถือศรัทธามาและมีสถานที่อยู่แน่นอนสำหรับสังคมไทย เป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ และให้คำปรึกษาในด้านศาสนพิธี ความรู้วิชาทางด้านจิต ช่วยแก้ปัญหาของสังคมชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมีปัญหาชีวิต และครอบครัว

๖. มีส่วนช่วยสังคม การช่วยสังคมของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สอนรู้จักขยันหมั่นเพียร สอนให้รู้จักเก็บออมรู้จักประหยัด สอนให้สันโดษ ด้านการการปกครอง เป็นแบบอย่าง

ที่ดีในการบริหารกิจกรรมคณะสงฆ์ให้อยู่ในกรอบแห่งพระธรรมวินัย ช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนชาวบ้านกลุ่มหรือเผ่าต่าง ๆ ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรม ลดปัญหาเหล่านี้พระสงฆ์จะมีความเข้าใจและสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถมีส่วนช่วยในด้านการศึกษาของชาติ ให้การศึกษาแก่คนยากจน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นศูนย์กลางของศึกษาชุมชน^{๘๗} และพระสงฆ์เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจนเป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความ เป็นสถาบันทางศาสนาองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือวัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางจิต ศีลธรรมและพฤติกรรมต่างๆ^{๘๘}

พระสงฆ์นอกจากจะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในชุมชนแล้วยังนับว่าเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคม หากนักวิชาการนำความรู้ รู้จักทรัพยากรและแรงงานมาใช้อย่างถูกต้อง จะ

^{๘๗} คุณ โทจันทร์, **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา**, (ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๐-๑๑๗.

^{๘๘} พินิจ ลาภธนานนท์, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

ช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างถูกต้อง จะช่วยเสริมสร้างความเจริญอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ขออัญเชิญมา ณ ที่นี้ “การใช้หลักวิชา และความคิดริเริ่มสร้างงานที่อาจดูไม่ใหญ่โตนัก แต่ ประสิทธิภาพสูงและอำนวยประโยชน์โดยตรงได้มาก โดยการนำเอาทรัพยากรตามธรรมชาติ ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนแรงงานของคนส่วนใหญ่ให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยและให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสีย น้อยที่สุด การสร้างความเจริญในลักษณะนี้ จะช่วยสร้างความเจริญของกิจการส่วนร่วมได้แน่นอน”^{๘๙}

บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทย เป็นงานที่พระสงฆ์จะทำได้โดยตรงก็คือการสงเคราะห์ทางจิตใจ ส่วน สงเคราะห์ทางวัตถุจะทำได้โดยทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ ได้รับจากผู้อื่นมาเฉลี่ยแบ่งปันให้เป็นประโยชน์กว้างขวางออกไป โดยการสงเคราะห์นั้นต้องคำนึงถึงความ เหมาะสมตามกาลเทศะ บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวความคิดของพระราชาคณะนี้ ประกอบด้วยการให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ

๑. การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจและด้วยความประพฤติเป็นตัวอย่างตลอดจนสถานที่ที่ สงบร่มเย็นเป็นองค์ประกอบสำหรับการหล่อเลี้ยงจิตใจของสังคมอย่างหนึ่ง

๒. การให้คำแนะนำปรึกษาด้านอื่น ๆ เท่าที่ทำให้ เช่น ในทางวิชาการ เป็นต้น ที่ผู้ปรึกษาสะดวกใจ และสนิทใจ

๓. ในสังคมที่จะพัฒนาเมื่อชาวบ้านยังไม่พร้อมที่จะช่วยตนเอง ถ้าได้พระผู้นำท้องถิ่น ที่มีโอกาส เตรียมตัวพร้อม เป็นศูนย์กลางจะเป็นผู้นำชี้ช่องในการนำท้องถิ่นให้ได้รับความเจริญใหม่ๆ ได้ บทบาทนี้ อาจจะประกอบด้วยการเสนอแนะให้คิดริเริ่มว่า ในท้องถิ่นนั้นมีอะไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แล้วเป็นศูนย์กลางชักชวนประชาชนมาทำงานนั้นหรืออาจเป็นที่ปรึกษาที่ ปรึกษาที่ชาวบ้านมาขอความเห็นว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนั้นขึ้นในท้องถิ่นจะควรหรือไม่ควร

๔. การสงเคราะห์ทางด้านจิตใจเป็นสิ่งที่สำคัญในทางศาสนาและยังเป็นสิ่งจำเป็นอยู่สำหรับ ประชาชนทั่วไป แม้ที่เป็นพระพุทธศาสนิกชนในฐานะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ สืบเนื่องมาจากความเร้น ลับของชีวิต อย่างที่บางท่านเรียกว่า การบำรุงขวัญ ได้แก่บทบาทประเภทพิธีกรรมต่างๆ^{๙๐} บทบาทของ พระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมว่ามีอยู่ ๒ เรื่องแนะนำให้ทำได้แก่ การแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนได้

^{๘๙} สลักพันธ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: พาสโก, ๒๕๒๔), หน้า ๖๓.

^{๙๐} อนันท์ วิริยะพินิจ, บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕-๔๖.

ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาการทำให้ดูเป็นการแสดงแบบอย่างการครองชีวิตอย่างสันโดษ มีเมตตา สัจจะ หิริ โอตตัปปะ

๒.๘.๓ บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน

๑. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างเป็นสุขมีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

๒. การพัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสัปปะภาพจิตที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคล ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

๓. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน

๔. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนาจิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ดี ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

๕. ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยาก และเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะสามารถทำได้โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำ และการให้กำลังใจ

๖. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์

๗. การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนาด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

ดังนั้นจึงถือว่า “พระสงฆ์จะต้องพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ให้เป็นชุมชนหรือกลุ่มเพื่อที่จะทำให้สังคมหรือชุมชนรอบข้างยอมรับจึงจะทำให้การสร้างชุมชนนั้นมีการเรียนรู้ องค์ความรู้ ซึ่งเป็นบทบาทที่จะต้อง ชี้นำทางในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านแนวความคิด แนะนำ สั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ อันเป็นการชักนำแนวทางไปสู่การพัฒนาสังคม ชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านจิตใจทางด้านเศรษฐกิจ เพราะคณะสงฆ์มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สามัคคีกันดีเป็นรูปแบบแล้ว ระบบการจัดการ การบริหารชุมชน การปกครองก็เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมกลุ่มย่อย ๆ ไปสู่การพัฒนาสังคมขนาดใหญ่ขึ้น”^{๙๑}

พระสงฆ์และวัดเป็นแหล่งรวมความรู้ภูมิปัญญาเก่า พระและวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความรู้และภูมิปัญญาตามประเพณีได้อย่างดี ในภาคเหนือและภาคอีสาน พระและวัดสามารถจัดการสอน การอ่านเอกสารโบราณ ซึ่งเขียนด้วย “ตัวเมือง” หรือ “ตัวธรรม” ได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นพระหรือวัดในเขตชุมชนและเมือง พระและวัดสามารถมีบทบาทและตอบสนองความต้องการความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ว่าพระต้องมีความปรารถนาที่จะทำเช่นนั้น จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นจริงเกิดขึ้นแก่องค์กรคณะสงฆ์ กล่าวคือ พระและวัดต้องไม่ถูกกันออกไปจากเป็นสมบัติของรัฐแต่เพียงอย่างเดียวชาวบ้านต้องรู้สึกด้วยว่า “พระและวัดมีบทบาทสำคัญในชีวิตของตน เพราะชีวิตของชาวบ้านไม่ว่าในเขตชนบทหรือเขตเมือง ก็ล้วนเกี่ยวพันอยู่กับพระและวัดเสมอไม่ว่าแสวงหาความสบายใจจากพิธีกรรมเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องไปถึงด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การสร้างพลังต่อรองทางการเมือง พระและวัดเคยมีบทบาทและสถานเช่นนี้มาก่อนวัฒนธรรมไทยโบราณ”^{๙๒} พระภิกษุกับวัดยังต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคม และทางราชการอยู่ตลอดไปสถาบันแห่งนี้จึงอำนวยความสะดวกต่อการปกครองและการบริหารของไทยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประชาชนแถบชนบทที่ยังรับบริการจากรัฐบาลได้ไม่ทั่วถึง ซึ่งมีจำนวนกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ กล่าวได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญของวัฒนธรรมไทย ดังจะเห็นได้ว่า “เหตุการณ์สำคัญใน

^{๙๑} อภิชัย พันธเสน, พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, หน้า ๒๐๖.

^{๙๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “มองอนาคต”, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

ชีวิตประจำวันเกือบทั้งหมดของคนไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาวัดและ ภิคุเป็นสถาบันที่สำคัญ ในการให้ความช่วยเหลือ ให้การบริการตามความจำเป็น ตามความต้องการของ ประชาชนอยู่เสมอ นับได้ว่าสถาบันนี้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคมมาโดยตลอด วัดเป็นแหล่งสำคัญในชีวิตทาง ศาสนาและสังคม เป็นแหล่งการสมาคมเป็นที่มาแห่งวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นสถานที่ช่วยแก้ปัญหา ต่าง ๆ ของครอบครัวไทย”^{๙๓} นอกจากนั้น “บทบาทของพระสงฆ์นั้นจะต้อง มองเห็นวัตถุประสงค์และหน้าที่ของตนเองให้ชัดเจนจะต้องสร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องให้แก่สังคมส่งเสริมการเข้มแข็งของชุมชน แก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”^{๙๔}

ปัจจุบันปัญหาสำคัญของสังคมไทย คือปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในชนบทอันเนื่องมาจาก ความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท ถึงแม้จะประสบความสำเร็จก็เป็นเพียงด้านวัตถุ แต่ขาดมิติทางด้าน จิตใจ เป็นผลให้พระสงฆ์ในเขตชนบทได้มีโอกาสทำหน้าที่ของการเป็นผู้นำการพัฒนาพาชาวบ้าน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง พระสงฆ์ในชนบทมีพื้นฐานได้รับความ ศรัทธาเคารพของชาวบ้าน เป็นแกนนำในการเข้าไปมีบทบาทพัฒนาชนบท ซึ่งเมื่อพระสงฆ์พาชาวบ้าน พัฒนาจิตใจหรือวัตถุในกิจกรรมใดกิจกรรมนั้นมักจะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากชาวบ้าน อย่างมีจิต ศรัทธา สามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทพัฒนาชนบท ของพระสงฆ์ยังไม่จำกัดอยู่ในแวดวงเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่ ยังไม่กว้างขวางนักและยังมีกิจกรรม ลักษณะต่างคนต่างทำ ไม่ประสานกันอย่างเป็นกระบวนการหรือองค์กรหรือแนวทางการดำเนินการพัฒนา ชนบทของพระสงฆ์ จึงยังไม่เด่นชัด ดังนั้นพระสงฆ์ในชนบทจำเป็นต้องพยายามเข้าช่วยพัฒนาชุมชน ชนบทให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยจะต้องพัฒนาควบคู่ไปทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่จะเน้นในด้าน ไตมากกว่ากันควรจะพิจารณาให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจในแต่ละ ชุมชน การดำเนินงานพัฒนาชนบทให้บรรลุวัตถุประสงค์ จะต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนจึงจะ สำเร็จได้

เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชนถูกลดทอนลงไปมาก ทำให้ บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนบทก็จะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากหลายฝ่ายทั้งประชาชนบาง กลุ่มและข้าราชการ พระสงฆ์ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชนบทจึงต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ มากมาย

^{๙๓} หินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙), หน้า ๑.

^{๙๔} ประเวศ วะสี, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙), หน้า ๗๙.

ทั้งจากประชาชนในชุมชนและข้าราชการจากภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับและเชื่อถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาอันเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชนบท พระสงฆ์จึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสังคมและต้องพยายามสร้างการยอมรับจากประชาชน เพื่อเป็นสื่อกลางในการชักจูงประชาชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยความเต็มใจ

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน ท้องถิ่นและสังคมที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ และมีบทบาทที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นผู้ใกล้ชิดและเข้าใจความทุกข์ยากปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับชุมชน แต่ด้านการพัฒนาพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ที่เคารพศรัทธาของประชาชน และเป็นที่ไว้วางใจ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สามารถชักจูงประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นหรือองค์กรทางราชการ ในการพัฒนาชุมชนที่พระสงฆ์อาศัยอยู่ได้พัฒนาไม่ว่า ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การศึกษาและทางจิตใจ

๒.๙ บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าไม้

ในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผืนป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์ได้ หลังจากที่ถูกทำลายมามากกว่าทศวรรษ โดยไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาย่างที่ควรจะเป็นไป การทำลายป่านั้น ถือว่าเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ลดจำนวนลง และเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า จากการที่ผืนแผ่นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ในอดีต ย่อมชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศวิทยาและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อสัตว์มีป่าเป็นที่อยู่อาศัยย่อมทำให้เกิดการขยายเผ่าพันธุ์ได้ในยุคสมัยของการล่าอาณานิคมของมนุษย์

ซึ่งเป็นความต้องการขยับขยายอาณานิคมออกไป การล่าสัตว์ย่อมมีขึ้น เพราะมนุษย์มีความจำเป็นจะต้องล่าสัตว์มาเป็นอาหาร ซึ่งเป็นไปตามระบบห่วงโซ่และวัฏจักรของชีวิตสัตว์โลก ต่อมาเมื่อมีการล่าสัตว์ป่ามากขึ้น เพื่อทำเป็นอาหารและเพื่อการค้าขาย ทำให้มีการลักลอบค้าของป่าล่าสัตว์ป่าสงวนกันมากขึ้นนอกจากนี้ยังมีนายทุนที่บุกรุกป่าไม้เพื่อหวังครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ และตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเป็นธุรกิจโดยไม่ได้คิดถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จากความไม่ปฏิบัติอย่างเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองนั้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าจากทุกพื้นที่ในโลกซึ่งนับวันยิ่งจะทวีความรุนแรง จนก่อให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดแผ่นดินไหว น้ำท่วม คลื่นไต้ทะเล พายุแคทรินา เป็นต้นในพื้นที่ของประเทศไทยในปัจจุบันยังมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าจากกลุ่มนายทุนอันจะเห็นได้จากพื้นที่ต่าง ๆ ในทุกภาคของประเทศไทย ร้อยละ ๙๐ มี

การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการเพาะปลูก จึงเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่าในอนาคต หากไม่มีการร่วมมือ และช่วยเหลือในการอนุรักษ์ป่าไม้ ย่อมจะไม่มีผืนป่าให้ลูกหลานได้เห็นอีกต่อไปบรรพบุรุษของมนุษย์เราได้ ช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมช่วยกันรักษาความสมดุลรวมไปถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการรักษา ผืนป่าและสัตว์ป่าเอาไว้ เช่น แม่น้ำ ลำธารซึ่งเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงผืนป่าให้คงความเขียวจีและความอุดม สมบูรณ์ สัตว์ป่าก็อาศัยลำธารที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างปกติสุข และมนุษย์ จะต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและดำรงชีวิตของตนเองให้อยู่รอดปลอดภัย การปลูกป่า ถาวรหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติตามแนวพระราชดำริ ย่อมเป็นส่วนสำคัญต่อการอนุรักษ์ผืนป่า แต่ถ้าหาก การปลูกป่าขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ย่อมอาจส่งผลที่จะทำให้ผืนป่าที่ถูกทำลายกลับมามีความอุดม สมบูรณ์ได้

จากการพิจารณาการตัดไม้ทำลายป่าของประเทศเพื่อนบ้านแล้วย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศ ใกล้เคียงหลายด้าน อย่างกรณีการตัดไม้เพื่อการส่งออกของประเทศในแถบลุ่มน้ำโขง เช่น ไทย ลาว จีน เวียดนาม เขมร เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก อันเป็นสาเหตุให้เกิดการทรุดตัวของ พื้นดินเป็นวงกว้าง ซึ่งเป็นสัญญาณเตือนภัยที่จะนำไปสู่ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ พระพุทธเจ้ามี บทบาททรงยกย่องสรรเสริญป่าการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มิใช่น้อยๆ เป็นอันมาก เห็นได้ดังนี้

บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากการศึกษาถึงพระจริยาวัตรของพระ พุทธองค์ในพุทธประวัติแล้ว เราจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับธรรมชาติในป่าตั้งแต่ ประสูติจนกระทั่งปรินิพพาน ดังนั้นเราจึงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธองค์ที่มีต่อ การอนุรักษ์ป่า โดยการศึกษาจากพุทธประวัติ แม้ว่าความสัมพันธ์ที่พระองค์มีกับป่าและธรรมชาตินี้ จะ เป็นไปเพื่อการแสวงหาโมกขธรรมก็ตาม แต่ความนิยมชมชอบในธรรมชาติป่านั้นก็ยากที่จะหาผู้ใดเทียบ พระองค์ได้

จากการศึกษาในพุทธประวัติ จะเห็นได้ชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าจะเกี่ยวข้องกับต้นไม้ป่าไม้มาตลอด กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทั้งประสูติและปรินิพพานใต้ต้นสาละ นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ และ การแสดงปฐมเทศนา ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในพุทธประวัติก็เกิดขึ้นที่ป่าอิสิปตน มฤคทายวัน ซึ่งร่มรื่นด้วยต้นไม้

แม้แต่ยามปกติ ในพระชนม์ชีพของพระองค์ พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกไปในท้องถื่นตามหัวเมืองต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และในการจาริกนั้นพระองค์ก็ต้องทรงเดินทางผ่านป่าเป็นประจำ แล้วก็ชอบปลีกพระองค์ ไปประทับอยู่ในป่าเป็นระยะ ๆ ชีวิตของพระองค์จึงอยู่ในป่ามากที่สุดทีเดียวเพราะฉะนั้นชื่อป่าต่าง ๆ มีมากใน พุทธประวัติ เช่น ป่ามหาวัน ป่าอัญชนวัน ป่าอัมพาลวัน ป่ารักขิตวัน เป็นต้น ชื่อวัดต่าง ๆ ก็มีชื่อลงท้าย

ด้วย “วัน” ซึ่งแปลว่า “ป่า” เช่น วัดเขตวัน (วัดป่าเจ้าเจตหรือวัดสวนเจ้าเขต) วัดเวฬุวัน (วัดป่าไผ่) วัดปาวาริกันพวัน วัดอัมพวัน ฯลฯ แสดงว่าวัดเหล่านั้นเป็น “ป่า” ทั้งนั้น เราจึงถือว่าป่ามีส่วนสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าเองและในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา^{๙๕}

ในปาสราสีสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พระองค์ทรงแสวงหาสถานที่สงบสงัดสำหรับเป็นที่บำเพ็ญเพียรเพื่อโพธิญาณ ซึ่งได้มีการปรารภถึงธรรมชาติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นแสวงหาอะไรเป็นกุศล ขณะที่แสวงหาทางอันประเสริฐ คือ ความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า” เมื่อจาริกไปในแควนมครโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอรุเวลาเสนาณิม ได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำนน้ำสะอาดดี น้ำรื่นรมย์มีโคจรคามอยู่โดยรอบเราจึงคิดว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำนน้ำสะอาดดี น้ำรื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร” เราจึงนั่ง ณ ที่นั้นด้วยคิดว่า “ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร”^{๙๖}

พุทธพจน์นี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าเองก็ยินดีที่จะทรงแสวงหาสถานที่ที่ธรรมชาติแวดล้อมสวยงาม รื่นรมย์ไปด้วยป่าไม้ ทรงเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่งดงาม มีผลเกื้อกูลต่อความคิดจิตใจ และเป็นเครื่องช่วยในการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เข้าถึงธรรม

ในมหาสีหนาทสูตร ได้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ดังพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พระสารีบุตรว่า

“บรรดาพรหมจรรย์มีองค์ ๔ นั้น พรหมจรรย์ในการประพฤติสังัดของเราดังนี้ คือ เรานั้นอาศัยชายป่าแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เมื่อใดเราได้พบคนเลี้ยงโค คนเลี้ยงสุสัตว์ คนหาหญ้า คนหาฟืน หรือคนทำงานในป่า เมื่อนั้นเราเดินหนีจากป่าหนึ่งไปยังป่าอีกแห่งหนึ่ง จากป่าทึบแห่งหนึ่งไปยังป่าทึบอีกแห่งหนึ่ง จากที่ลุ่มแห่งหนึ่งไปยังที่ลุ่มอีกแห่งหนึ่ง จากที่ดินแห่งหนึ่งไปยังที่ดินอีกแห่งหนึ่ง ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเราคิดว่า “คนเหล่านั้นอย่าได้พบเรา และเราก็อ่าได้พบคนเหล่านั้นเลย”^{๙๗}

ทรงแสดงถึงประโยชน์ของป่าที่มีต่อภิกษุ คือช่วยขจัดความหวาดกลัวให้หายไปได้ตั้งข้อความตอนหนึ่งในมหาสีหนาทสูตรว่า

^{๙๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๓๓๓.

^{๙๖} ม.ญ (ไทย) ๑๒/๑๔๖/๑๖๐.

^{๙๗} ม.ญ (ไทย) ๑๒/๑๔๖/๑๖๐.

“เรานั้นเข้าอาศัยแนวป่าใกล้แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ ที่ว่าใกล้นั้น เพราะเป็นแนวป่าที่น้ำ สะพรั่งแล้ว ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งยังมีระคะเข้าไปยังแนวป่านั้น โดยมากย่อมชนพองสยองเรานั้น อยู่ทีกลางแจ้งตลอดทั้งคืน ในราตรีที่หนาว เหน็บ ซึ่งอยู่ระหว่างเดือน ๓ ต่อเดือน ๔ เป็นช่วงเวลาที่หิมะตกเห็นปานนั้น แต่อยู่ในแนวป่าในเวลากลางวัน ในเดือนท้ายแห่งฤดูร้อนเราอยู่ในที่แจ้งในเวลากลางวัน แต่อยู่ในแนวป่าในเวลากลางคืน คากาน่าอัศจรรย์นี้เราไม่เคยได้ยินมาก่อนปรารณาแก่เราว่า“มุณีผู้เสนาะแสวงหาความหมดจดอาบแดด อาบน้ำค้าง เปลือยกายทั้งมิได้ผิงไฟ อยู่คนเดียว ในห่าที่น้ำกลัว”^{๙๘}

พระพุทธพจน์ในพระสูตรต่าง ๆ ดังกล่าวมาบางส่วน ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าก็ทรงมีบทบาทที่สำคัญและเด่นชัดในการชักนำให้ชาวพุทธมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติป่า ซึ่งถือว่าพระองค์ทรงเป็นสื่อบุคคลที่มีคุณภาพยิ่งในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เห็นประโยชน์ด้วยการปฏิบัติธรรมจึงอยู่ป่า^{๙๙} ได้จากพระพุทธพจน์ดังนี้

ภิกษุพุทธบุตรมีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติมาช้านานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงประสงค์ไม่ให้ภิกษุเบียดเบียนทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การที่มีพุทธบัญญัติเพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุเอาเปรียบธรรมชาติมีปรากฏในพระวินัยปิฎกอยู่หลายแห่ง บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุตัดต้นไม้เพื่อต้องการสร้างกุฏิ วิหาร บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการเหยียบย่ำนาข้าว บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการทำที่ขัดกับความเชื่อของประชาชน บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการตัดต้นไม้ทำเครื่องใช้ไม้สอย บางอย่างทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้พันธุ์ไม้ ป่าไม้ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้ได้รับประโยชน์สูงสุด เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานแห่งการอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างภิกษุกับพันธุ์ไม้ และประชาชนทั่วไป

มูลเหตุแห่งพุทธบัญญัติที่ห้ามตัดต้นไม้ ทำลายพันธุ์ไม้ มีปรากฏหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น สิกขาบทที่ 7 แห่งสังฆาทิเสส กล่าวถึงการสร้างวิหารใหญ่ของคหบดีผู้เป็นโยมอุปัฏฐากพระฉันทะ ให้ท่านแสดงที่พอใจจะได้สร้างวิหารถวาย ท่านกำหนดสถานที่แล้วให้คนปราบพื้นที่ โดยการให้ตัดต้นไม้ที่ประชาชนในท้องถิ่นนับถือมากอันเป็นการสร้างให้เกิดความสะเทือนใจเป็นอย่างมาก ประชาชนพากันดิ้นรนดูหมิ่นท่าน พระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงดำหนิและมีพุทธบัญญัติไว้ว่า

^{๙๘} วิ.ป. (ไทย) ๘/๙๘๑/๓๑๑.

^{๙๙} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๑๘/๒๐๒.

“อนึ่ง ภิกษุจะให้สร้างวิหารใหญ่อันมีเจ้าของเฉพาะตน ต้องนำภิกษุสงฆ์
ไปแสดงที่ภิกษุ สงฆ์นั้นต้องแสดงที่อันไม่มีผู้ใดจองไว้อันมีชาวรอบ หากภิกษุ
ให้สร้างวิหารใหญ่ในที่อันมีผู้ใดจองไว้อันหาชาวรอบไม่ได้หรือไม่นำภิกษุสงฆ์ไป
เพื่อแสดงที่ไซ้ร้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๑๐๐}

สรุปหน้าที่และคุณธรรมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน หมายถึง ในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์
ส่วนใหญ่ ได้อาศัยหลักธรรมคำสอนทางศาสนาเรียกว่ากำลังศรัทธาของชาวบ้านรวมทั้งมีตำแหน่งเป็นผู้นำ
ด้านประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อของชาวบ้าน พระสงฆ์จึงได้ประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาและระเบียบ
ประเพณีทางสังคมมาเป็นสิ่งช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านให้บรรลุผลตามเป้าหมาย หน้าที่และความ
ผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์เกิดจากการดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย อีกทั้ง
สถานะและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม รวมถึงโดยคุณธรรม คือ เมตตา
กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์ ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ คือ

๑. ด้านการอนุรักษ์ ช่วยนำชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมสร้างป่าชุมชน รักษา
ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ
๒. ด้านชุมชน เป็นตัวอย่างของการอยู่แบบเรียบง่าย และใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดรู้คุณค่า
๓. ด้านวัฒนธรรมช่วยรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
โดยเฉพาะทรัพยากรพรรณพืช
๔. ด้านจิตวิญญาณ เป็นผู้นำและสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมแก่ชุมชน^{๑๐๑}

อย่างไรก็ตาม ยังมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม และ
บทบาทพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม ชุมชน รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว

^{๑๐๐} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๔๑๘/๒๐๒๒, ๑/๕๒๓/๓๕๘.

^{๑๐๑} ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, “พระกับป่า”, บทบาทของ
พระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๕๑), หน้า ๓๔-๓๕.

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองสมาน ตำบลหาดสำราญ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านหนองสมาน คือ การจัดการภายใต้แนวคิดที่ว่า “ทุนทางสังคมหรือทุนของชุมชน” คนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ข้อตกลง กติการ่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การจัดการป่าชายเลน มีจุดเริ่มต้นมาจากชาวบ้านหนองสมานประสบกับปัญหาป่าชายเลนถูกทำลาย ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ รายได้ไม่พอกับรายจ่าย ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวบ้านหนองสมานมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนในการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับการพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ทำให้เห็นการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานในเรื่องของปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เช่น การใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลนในการสร้างที่อยู่อาศัย การเก็บหาสมุนไพรในป่าชายเลน เพื่อใช้ในการรักษาโรคและการประกอบอาชีพประมง โดยการจับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารและส่วนที่เหลือนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัว ป่าชายเลนสามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตจึงนำไปสู่แนวคิดการพัฒนาจากภายในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน ทำให้เกิดการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการวิเคราะห์สภาพปัญหาและนำไปสู่การฟื้นฟูป่าชายเลน เมื่อมีการฟื้นฟูป่าชายเลนสมบูรณ์มากขึ้น ปริมาณสัตว์น้ำก็เพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน เกิดการสงวนพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ มีการควบคุม ดูแลการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน โดยชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดการพัฒนาป่าชายเลน โดยความพยายามสร้างเครือข่ายในการจัดการป่าชายเลน ยกย่องให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการทรัพยากร ป่าชายเลนเพื่อการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เด็กเยาวชนรุ่นหลังโดยการถ่ายทอด ความรู้เชื่อมโยงกับโรงเรียนชุมชนบ้านหนองสมานและชุมชนใกล้เคียงต่อไป^{๑๐๒}

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นปัญหาที่เกิดจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับ

^{๑๐๒} นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า, “การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): หน้า ๒๕-๒๗.

ผลกระทบจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สังคมเกิดเสียดุลยภาพ อย่างไรก็ตามรูปแบบในการพัฒนาที่ยั่งยืนจำแนกออกเป็น ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบอิงชุมชนที่เป็นผู้ริเริ่มและรูปแบบอิงสถาบัน หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม รูปแบบอิงสถาบันหรือหน่วยงานนอกเป็นผู้ริเริ่มเหมาะสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตความสามารถของชุมชน การแก้ปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมการศึกษาในโครงการดังกล่าว มีเป้าหมายที่จะสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และศักยภาพของสมาชิกเพื่อให้แก้ปัญหาของชุมชนได้เอง^{๑๐๓}

ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน” จากการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วม การบำรุงรักษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อวัดจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแม่น้ำลำคลอง การชักชวนให้สมาชิกในครอบครัว เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาแหล่งน้ำเนื่องในวันสำคัญ และการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อเสนอข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะ และวิธีการในการพัฒนาแหล่งน้ำ เมื่อวัดการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การปลูกพืชแบบขั้นบันได การใช้ปุ๋ยหมักที่ผสมเอง การกำจัดวัชพืชโดยวิธีธรรมชาติ การกำจัดวัชพืชโดยใช้สารเคมี การปลูกพืช คลุมดิน การปลูกหญ้าแฝก การปลูกพืชตระกูลถั่ว พบว่าการบำรุงรักษามีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเช่นกัน สำหรับปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลย คือ การมีจิตสำนึก จากการวัดการมีจิตสำนึกของประชาชน ในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การกำจัดขยะ การกำจัดฟางข้าว การสร้างส้วม การจับสัตว์น้ำ พบว่าการมีจิตสำนึกไม่มีอิทธิพลใด ๆ ต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการแก้ปัญหา หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนได้เข้าใจ ความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและ

^{๑๐๓} ชัยยศ อิมสุวรรณ์, “การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต ครุศาสตร์ (พัฒนศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

สิ่งแวดล้อมร่วมกัน จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป^{๑๐๔}

วิมลลักษณ์ ชูชาติ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบหลักของเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร ศักยภาพขึ้นอยู่กับผู้นำสามารถเชื่อมความรู้อเก่าและใหม่ในการรวมพลังคนในชุมชน ให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยการนำความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ของท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างความตระหนักต่อปัญหาและการถ่ายทอดความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบทางการ เพื่อถ่ายทอดวิทยาการสมัยใหม่ ในการแก้ปัญหาของชุมชน ๒. ปัจจัยในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้นำที่ได้รับความศรัทธาและมีความมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชน การประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่ และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ ๓. รูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่นำเสนอ ๓.๑ เครือข่ายการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ พัฒนาจากเครือข่ายระดับ คน-คน ไปสู่คน-กลุ่ม และกลุ่ม-กลุ่ม ๓.๒ กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (๑) การก่อตัวเริ่มจากการสร้างผู้นำ โดยอาจเป็นผู้นำตามธรรมชาติหรืออาจเป็นผู้นำภายในหรือภายนอกชุมชน ที่ได้รับการสนับสนุนให้แก้ปัญหาของชุมชน (๒) การขยายและการเชื่อมประสาน เน้นการสร้างการรวมกลุ่มให้เกิดองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง การร่วมแก้ปัญหา การเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ พัฒนาฐานความรู้เดิมและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งเชื่อมโยงภูมิปัญญาเดิมและวิทยาการสมัยใหม่ (๓) การดำรงอยู่เน้นให้สมาชิกของเครือข่ายมีการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พัฒนาศักยภาพของสมาชิกในการเรียนรู้ปฏิสัมพันธ์ และร่วมแก้ปัญหาลดลงจนมีการขยายพื้นที่เครือข่ายที่สนับสนุนกิจกรรมโดยมีการวางแผนอย่างมีเป้าหมาย^{๑๐๕}

ประสพสุข พันธุประยูร ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของไทย” ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟู

^{๑๐๔} ญัฐวรรณ สุนทรวรวิโชติ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน”, รายงานการวิจัย, (กองทุนวิจัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖).

^{๑๐๕} วิมลลักษณ์ ชูชาติ, “การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต ครุศาสตร์ (พัฒนศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

อนุรักษสิ่งแวดลอม โดยที่ชาวบ้านมีความศรัทธาเป็นพลังในการอนุรักษ ท่านเหล่านี้มีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เดชธมโม พระครูโสภณปริยัติสุธี พระครูบานสนธิพิทักษ์ พระอธิการจันท์ กนตธมโม พระปลัดสงวน จารุณโณ และพระอธิการประสงค์ วิสาโร เป็นต้น ซึ่งทำกิจกรรมหลายประเภทและมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยใช้ศรัทธา บารมี ปฏิปทาที่มีต่อชาวบ้าน เป็นพลังในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ และสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษสิ่งแวดลอม ป่าไม้ ซึ่งลักษณะการนำเสนอได้มีการสอดแทรกปรัชญาการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ สังคหวัตถุ ๔ เป็นต้น เพื่อให้ชาวบ้านอยู่ในศีลธรรมโดยการฟื้นฟูจารีต พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องประยุกต์เข้ากับกิจกรรมในเชิงอนุรักษ เช่น บวชต้นไม้ ทอดผ้าป่าต้นไม้ และการปลูกป่า เป็นต้น พร้อมใจกันก่อตัวทางชุมชน เกิดความรัก ความสามัคคี ซึ่งมีผลต่อการแก้ปัญหาอื่นๆ ในชุมชนด้วย^{๑๐๖}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอมเพื่อบูรณาการในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดลอม อีกทั้งเป็นการแสดงถึงภาวะผู้นำของพระสงฆ์กับการบริหารจัดการเชิงพุทธในการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติ พระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชนในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญ เพราะพระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษป่าด้วยคุณลักษณะทางพฤติกรรมภายนอกซึ่งพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้มีอิทธิพลต่อความเชื่อของประชาชนในการโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษสิ่งแวดลอม โดยใช้ความศรัทธา บุญบารมี และปฏิปทาที่มีต่อชาวบ้าน เป็นพลังในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ และสร้างความเข้าใจกับชุมชนให้เกิดความสำนึกในการอนุรักษสิ่งแวดลอม ป่าไม้และธรรมชาติ ซึ่งลักษณะการนำเสนอได้มีการสอดแทรกปรัชญาการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา งานวิจัยเล่มนี้เป็นการศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดลอมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ประชาชนได้เข้าใจในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดลอม และการอนุรักษทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดลำปางให้ยั่งยืนสืบต่อไปสู่อนุชนคนรุ่นหลัง

^{๑๐๖} ประสพสุข พันธประยูร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖).

๒.๑๑ ข้อมูลพื้นฐานและบริบทพื้นที่ในการวิจัย

๒.๑๑.๑ ความเป็นมาของวัดพระพุทธรบาทสี่รอย (ห้วยลุด)

วัดพระพุทธรบาทสี่รอย (ห้วยลุด) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ บ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ปัจจุบันพระครูสันติพนารักษ์ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส โดยท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้เล่า ตำนานประวัติของพระบาทสี่รอยแก่ผู้สื่อกว่า วัดพระพุทธรบาทสี่รอย (ห้วยลุด) อยู่กลางหุบเขาในป่าลึก มีก้อนหินศิลาขนาดใหญ่หิมายู่กลางหุบเขา ความกว้างของก้อนหินศิลา ๓.๔๐ เมตร ความยาว ๗.๓๓ เมตร และความสูง ๒.๕๐ เมตร และด้านบนพบประติมากรรมพระพุทธรบาทไว้บนศิลา เป็นรอยพระพุทธรบาทข้างขวาสภาพสมบูรณ์ จำนวนสี่รอยทับซ้อนด้วยกัน ทั้งนี้ รอยพระพุทธรบาทจะมีขนาดใหญ่และเล็กลงตามกาลเวลาที่พระพุทธรบาทเจ้าเคยเสด็จมาทรง อุบัติขึ้น แล้วประทับรอยพระพุทธรบาทไว้ ถือว่าเป็นรอยพระพุทธรบาทสี่รอยอายุนับหลายพันปี ปัจจุบันพบว่ามิโบริสถานและร่องรอยของอายุธรรมของพระพุทธรศาสนา และมีการดำรงชีพของคนในยุคโบราณ ซึ่งมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ คือ กำแพงดินล้อมรอบพื้นที่กว้างประมาณ ๑๐๐ ไร่ มีอยู่สองที่ด้วยกัน และยังมีหลุมฝังสมบัติของคนโบราณที่ทิ้งร่องรอยเอาไว้ จำนวนหลายแห่ง ตลอดจนร่องรอยสำคัญต่างๆทางพระพุทธรศาสนา นอกจากนั้น ยังมีตำนานสมัยล้านนาได้เล่าขานความเป็นมาของวัดพระพุทธรบาทสี่รอย ดังนี้

เมื่อครั้งสมัยพุทธกาลมีพระอนุตรระสัมมาสัมโพธิญาณ ได้ตรัสรู้เผยแผ่สั่งธรรมคำสอนไปทั่วชมพูทวีป เพื่อโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ พระพุทธรองค์ทรงเสด็จจาริกจากชมพูทวีป ประเทศอินเดีย มาทางทิศตะวันออกผ่านประเทศต่างๆ ในแถบนี้ เช่น ประเทศจีน พม่า และไทย พระพุทธรองค์ได้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์เรื่อยมา จนสรรพสัตว์เหล่านั้นได้ดวงตาเห็นธรรม จนทำให้พระยาเจ้าเมือง ชาวบ้าน ขวานิคมน ต่างก็เลื่อมใสในสั่งธรรมคำสอนของพระองค์ แล้วพระยาเจ้าเมือง ชาวบ้าน ขวานิคมน ก็ขอสิ่งตอบแทนพระพุทธรองค์ก่อนที่จะเสด็จไปที่อื่น พระพุทธรองค์ทรงประทับรอยพระพุทธรบาทไว้ บางแห่งได้ทูลขอพระเกศาเพื่อบรรจุเจดีย์ จากนั้นทรงเสด็จจาริกมาทางทิศตะวันตก จนเสด็จมาถึงภูเขาสูงหนึ่งใกล้บ่อน้ำร้อน น้ำแร่ธรรมชาติเพื่อสร้างน้ำร้อนให้คลายความเมื่อยล้าไปการเสด็จจาริกโปรดสัตว์ สันนิฐานว่าการที่พระพุทธรองค์และพระสาวกทรงสร้างน้ำร้อนนั้นเหมือนที่ตะโปทารามเมืองราชคฤห์ประเทศอินเดีย มีบ่อน้ำร้อนน้ำเย็นเหมือนกัน (เป็นต้นบัญญัติพระวินัยอยู่ในประเทศ ๑๕ วันให้สร้างน้ำร้อนได้ครั้งหนึ่ง) จากนั้นพระองค์ทรงถอดจีวรและสังฆาฏิกออกให้พระอานนท์เอาไปแช่น้ำซักแล้วก็เอาไปตากแดดสถานที่นั้นจึงเรียกว่า “แจ้ซ้อน” มาจนถึงปัจจุบัน จากนั้นทรงเสด็จจาริกมาถึงภูเขาสูงหนึ่งแล้วก็ทรงจีวรสังฆาฏิที่พับซ้อนกันและห่มสถานที่นั้นจึงเรียกว่า “แจ้ห่ม” มาจนถึงปัจจุบัน ณ ภูเขาสูงนั้นเองที่พระพุทธรองค์ได้ทรงให้พระสาวกมาโปรดสรรพสัตว์ล่วงหน้าก่อนแล้วพระสาวกทั้ง ๕๐๐ รูป ได้ผจญกับยักษ์มัจฉาภิภูตตนหนึ่งชื่อ

ว่า “อาฬวะกะยักร์” ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีฤทธิ์มากไม่สามารถโปรดได้ พระพุทธรองค์ทรงเห็นด้วยญาณจึงเสด็จมาโปรดยักษ์ตนนั้นด้วยพระองค์เอง พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมให้ยักษ์ฟัง แต่ว่ายักษ์ก็ไม่ฟังจะจับคนกินอย่างเดียว พระพุทธรองค์ก็เลยให้อาณัติสัญญาภัยกับยักษ์ ดังนั้นแล้วก็ทรงอธิฐานผ้ากัมพล หรือผ้าภูษาผืนใหญ่ กว้าง ๘ ศอก ยาว ๑๖ ศอก ถ้าผ้าภูษาผืนนี้ตกคลุมสัตว์ก็ให้ยักษ์กินสัตว์ตลอด แต่ถ้าผ้าภูษาคคลุมต้นไม้ก็ให้ยักษ์กินเจตตลอดชีวิต ปรากฏว่าผ้าภูษาผืนนี้ลอยไปปกคลุมต้นไม้ไพรต้นหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สถานที่แห่งนั้นเรียกว่า “วัดโกสโธย้อย หรือ วัดบ่อส้ม” เหตุที่พระพุทธรเจ้าไม่ให้ยักษ์กินสัตว์จึงทำให้น้ำในบ่อส้มผาด (สมผาด) หมายถึงกิเลสของยักษ์ คือโลภ โกรธ หลง จากนั้นยักษ์ก็เหาะกลับมารายงานให้พระพุทธรองค์ทรงทราบ พระพุทธรองค์ก็ทรงให้ยักษ์ถือศีลนุ่งห่มผ้าขาว สถานที่นั้นต่อมาเรียกว่า “วัดผ้าขาว” ส่วนภูเขานั้นก็เรียกว่า “ดอยปู่ยักษ์ หรือ ดอยพระบาท” ยักษ์ตนนั้นก็ทูลขอพระเกศาธาตุเพื่อบรรจุไว้ในผอบได้เจดีย์ พระพุทธรองค์ก็ทรงประทานให้ยักษ์ตนนั้นที่บนวัดอักโขชัยคีรี จากนั้นพระพุทธรองค์ทรงเสด็จจาริกโปรดชาวบ้านชาวเมืองและสรรพสัตว์ ให้ได้ดวงตาเห็นธรรมให้รู้ถึงบาปบุญคุณโทษ สถานที่นั้นแสดงธรรมเรียกว่า “ดงนัง” ปัจจุบันสถานที่แห่งนี้เรียกว่า “วัดดงนัง”

เมื่อพระพุทธรเจ้าองค์ก่อนเคยประทับรอยพระพุทธรบาทไว้ทรงมองเห็นด้วยญาณว่า ในอดีตพระพุทธรเจ้าองค์ก่อน ๆ เคยเสด็จมาโปรดสรรพสัตว์แล้วประทับรอยพระพุทธรบาทไว้บนศิลาภรณ์นี้ มีพระพุทธรเจ้ากุกสันโธซึ่งมีพระวรกาย สูง ๔๐ ศอก รอยพระพุทธรบาทยาว ๖ ศอก

เมื่อสิ้นศาสนาของพระพุทธรเจ้ากุกสันโธอีกประมาณพันล้านปี พระพุทธรเจ้าโกนาคมนะโน ทรงอุบัติขึ้น มีพระวรกายสูง ๓๐ ศอก รอยพระพุทธรบาทยาว ๔ ศอก พระพุทธรเจ้าโกนาคมนะโน ทรงประทับรอยพระพุทธรบาทไว้บนศิลาก่อนเดียวกับพระพุทธรเจ้ากุกสันโธ

ต่อมาเมื่อสิ้นศาสนาของพระพุทธรเจ้าโกนาคมนะโนแล้ว อีกประมาณพันล้านปี พระพุทธรเจ้ากัสสปะ ทรงอุบัติขึ้นในโลกเพื่อโปรดสรรพสัตว์ มีพระวรกายสูง ๒๐ ศอก รอยพระพุทธรบาทยาว ๒ ศอก แล้วทรงประทับรอยพระพุทธรบาทไว้ บนศิลาก่อนเดียวกับพระพุทธรเจ้ากุกสันโธและพระพุทธรเจ้าโกนาคมนะโน

แล้วอีกพันล้านปีต่อมาพระพุทธรเจ้าโคตะโมทรงอุบัติขึ้น มีพระวรกายสูง ๑๖ ศอก

รอยพระพุทธรบาทยาว ๑ ศอกครึ่ง แล้วทรงประทับบนศิลาก่อนเดียวกับพระพุทธรเจ้ากุกสันโธ พระพุทธรเจ้าโกนาคมนะโนและพระพุทธรเจ้ากัสสปะ ไว้กับพระพุทธรศาสนา ๕,๐๐๐ พรรษา จากนั้นพระพุทธรเจ้าและพระสาวก รวมทั้งอุบาสกอุบาสิกาผู้ติดตามหลายเชื้อชาติหลายวรรณะ ห้อมล้อมเป็นบริวารหลายหมื่นคน ได้มาหยุดพิจารณา พระพุทธรเจ้าทรงเข้าสู่สมาธิโรธสมาบัติ แล้วทรงแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ว่า ต่อไปภายภาคหน้าศาสนาจะเจริญต่อไป ณ สถานที่แห่งนี้คือองค์พระพุทธรศาสนา

ประดิษฐานอยู่ในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทั้งสี่พระองค์ยังประทับรอยพระพุทธรูปไว้บนก้อนศิลาก้อนเดียวกันอีก หลายที่รวมถึงรอยพระพุทธรูปห้วยลูตแห่งนี้ด้วย

ตามที่ได้ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านได้เล่าสืบต่อกันมาว่า รอยพระพุทธรูปที่แต่เดิมอยู่ใกล้หมู่บ้าน ไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๒ กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านเรียกชื่อสถานที่แห่งนี้ว่า “ฮ่องปู่ย่า” หรือ “น้ำจำต้นห้า” สมัยก่อนบ้านเมืองเกิดภัยสงคราม จึงทำให้บ้านเมืองวัดวาอารามได้ถูกทำลาย ผู้ที่ยึดครองเมืองนี้ไม่นับถือพระพุทธศาสนาพยายามที่จะเผาทำลายถาวรวัตถุทุกอย่าง รวมถึงรอยพระพุทธรูปแห่งนี้ด้วย แต่ก็โชคดีที่รอยพระพุทธรูปนี้อยู่ในที่รกร้างมีต้นไม้และเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมอยู่จึงไม่ถูกทำลาย และยังมีผู้นับถือรอยพระพุทธรูปนี้อยู่คนเดียว

คนผู้นี้ชื่อว่า “ปู่ย่า” ปู่ย่ารู้ว่ารอยพระพุทธรูปนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ แก่อาเรื่องนี้ไว้ไม่บอกให้ใครรู้ เลยได้ชื่อว่าปู่ย่า (“อา” เป็นภาษาเหนือ แปลว่า “ปกปิดไม่บอกให้ใครรู้”)

เมื่อปู่ย่าเฝ้าดูแลกรอยพระพุทธรูปแห่งนี้เป็นเวลาหลายปีแกก็ได้สิ้นชีวิตลง จึงทำให้รอยพระพุทธรูปนี้รกร้างไม่มีใครดูแลรักษา พวกชาวบ้านที่รู้จักเอาเสื้อผ้าไปตากบนรอยพระพุทธรูป เมื่อพระอินทร์ทรงเห็นเช่นนั้นก็ทรงให้พญาช้างชื่อว่า “ปู่ย่างาเขียว” ตัวใหญ่มาก ลำตัวกล้ำเหมือนสีดอกอัญชัน มีงาสีเขียวมรกต มายกเอารอยพระพุทธรูปโดยให้งาทั้งสองข้างยกไปไว้ในป่าลึกแล้วทำหลุมลงที่ลำห้วยแห่งหนึ่ง สถานที่แห่งนี้เลยได้ชื่อว่า “ห้วยลูต” ซึ่งรอยงาข้างที่ปรากฏอยู่บนก้อนศิลายังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน

ย้อนกล่าวถึงความถึงเรื่องในบ้านเมืองโบราณ บริเวณบ้านสาแพะ และบริเวณใกล้เคียง ชากปรักหักพังนั้นคงจะมองไม่เห็นแล้ว คงจะเหลือแต่วัตถุโบราณเท่านั้น ซึ่งบ่งบอกถึงว่าเป็นเมืองที่เก่าแก่มาก เมืองนี้ชื่อว่า “เมืองลี้ะคูหนคร” มีเจ้าเมืองชื่อว่าพระยาลี้ะ เป็นเมืองโบราณมีอายุหลายพันปี เป็นเมืองที่มีบริเวณพื้นที่กว้างขวางส่วนมากจะเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ชาวบ้านอาศัยอยู่ตามหุบเขา ถ้า สันนิษฐานว่าคงจะเกิดขึ้นก่อนสมัยพุทธกาลและหลังพุทธกาลเพราะมีหลักฐานโบราณวัตถุหลายอย่าง เช่น หม้อไห แจกันดินเผา ทองเหลือง มีด จอบ เสียม อิฐ และเครื่องปั้นดินเผาอยู่ในบริเวณกว้างหลายหมู่บ้าน เช่น บ้านสาแพะ บ้านไผ่ บ้านนางาม แล้วยังพบภาพเขียนโบราณในผนังถ้ำประตูด้า และถ้ำบ้านแม่เป็นแล้วในบริเวณรัศมีรอบๆ รอยพระพุทธรูป ยังมีถ้ำใหญ่ๆ อีกเป็นจำนวนมาก สามารถจุคนได้มากมาย

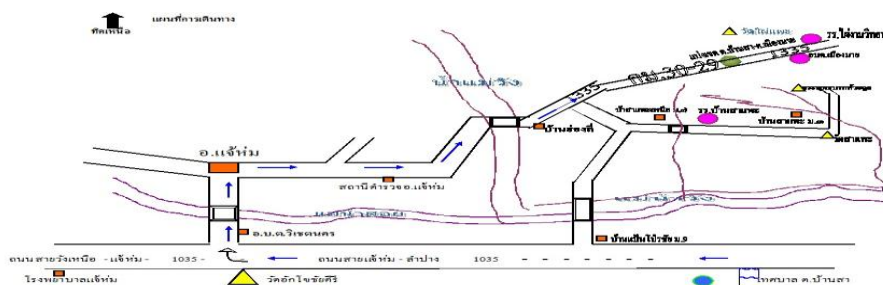
ต่อไปจะกล่าวถึงพื้นที่บริเวณบ้านสาแพะ ซึ่งมีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ คือ กำแพงดินล้อมรอบพื้นที่กว้างประมาณ ๑๐๐ ไร่ มีอยู่สองที่ด้วยกัน และยังมีหลุมฝังสมบัติของคนโบราณที่ทิ้งร่องรอยเอาไว้ เพราะในยุคนั้นไม่มีธนาคาร คนที่มีสมบัติเงินทองมาก มักเอาไปฝังไว้แล้วทำเครื่องหมายหลักฐาน

หรือลายแทง(“ลายแทง” ภาษาเหนือเรียกว่า “ปักกะตั้น หรือ บัตถา”) สืบทอดกันมาจนถึงลูกถึงหลาน แล้วก็พากันไปขุดบางคนก็ได้ บางคนก็ไม่ได้ เพราะว่ากาลเวลานั้นอาจทำให้สมบัติที่ฝังอยู่ใต้ดินนั้น เคลื่อนที่หรือย่อยสลายได้ ในบริเวณบ้านสาแพะนี้ ส่วนมากจะขุดได้หลายจุด สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าในอดีต หลายพันปีจะต้องเป็นพื้นที่บริเวณนี้ต้องเป็นบ้านเมืองที่เคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อนอย่างแน่นอน เพราะว่าในปัจจุบันนี้ยังมีผู้พบเห็นวัตถุโบราณอีกมากมาย

เนื่องด้วยประวัติของรอยพระพุทธรูปบาทนี้ ทางพระครูสันติพนารักษ์ ได้สอบถามจากหลวงพ่พระครู บุญมา สุภโท อายุ ๘๕ ปี เจ้าอาวาสวัดสามัคคีธรรม อดีตเจ้าคณะตำบลบ้านสา และถามจากผู้เฒ่าผู้แก่ ในหมู่บ้านมีพ่ออยู่ก็ อายุ ๘๘ พ่อหลวงหนานยอด อายุ ๘๐ ปี ที่ได้ฟังและเล่าสืบต่อกันมา และยังได้ค้นพบวัตถุโบราณหลายชิ้น

๒.๑๑.๒ สภาพทางด้านภูมิประเทศ

ทางด้านภูมิศาสตร์ของวัดพระพุทธรูปสำรอยและบ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

ภาพประกอบที่ ๒.๑ สภาพภูมิประเทศ

๒.๑๑.๒ ความเป็นมาบ้านสาแพะ

ก) ประชากร

บ้านสาแพะเป็นหนึ่งในจำนวนประชากรในเขตเทศบาลตำบลบ้านสา มีจำนวนประชากรทั้งหมด จำนวน ๕,๑๒๓ คน แยกเป็นชาย จำนวน ๒,๕๖๘ คน หญิงจำนวน ๒,๕๕๕ คน จำนวนครัวเรือน จำนวน ๑,๖๑๓ ครัวเรือน มีความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย ๔๐.๓๕ คน/ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นหมู่บ้าน ๑๐ หมู่บ้าน

จากตารางด้านล่างบ่งชี้ถึง จำนวนประชากร โดยแบ่งแยกเป็น ชาย-หญิง และครัวเรือนทั้งหมดของ ตำบลบ้านสา^{๑๐๗} และบ้านสาแพะที่เป็นพื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้

หมู่บ้าน/ชื่อหมู่บ้าน		ประชากร				ผู้นำหมู่บ้าน
		ชาย	หญิง	รวม	ครัวเรือน	
หมู่ที่ ๑	บ้านแป้นเหนือ	๒๒๖	๒๒๙	๔๕๕	๑๔๕	นายไพบุลย์ กาละ
หมู่ที่ ๒	บ้านสบหก	๒๐๘	๒๑๘	๔๒๖	๑๒๗	นายธงชัย งามสม
หมู่ที่ ๓	บ้านสาแพะ	๒๙๕	๒๘๙	๕๘๔	๑๕๘	นายวีระพันธ์ ขยันดี กำนันตำบลบ้านสา
หมู่ที่ ๔	บ้านสาเหนือ	๓๓๖	๓๕๖	๖๙๒	๒๔๖	นายเย็น แต้มดี
หมู่ที่ ๕	บ้านสามัคคี	๒๙๕	๒๓๕	๕๓๐	๒๒๐	นายเสรี นาละออง
หมู่ที่ ๖	บ้านแป้นใต้	๒๐๕	๒๐๓	๔๐๘	๑๓๐	นางวริษา จิตใหญ่
หมู่ที่ ๗	บ้านสาแพะเหนือ	๒๗๒	๒๗๓	๕๔๕	๑๕๑	นายเพียร แต้มดี
หมู่ที่ ๘	บ้านแป้นพัฒนา	๒๑๘	๒๑๗	๔๓๕	๑๔๑	นายวิทยา อายุหมั่น
หมู่ที่ ๙	บ้านแป้นโป่งชัย	๒๔๘	๒๖๐	๕๐๘	๑๕๑	นายวินัย สายแปง
หมู่ที่ ๑๐	บ้านสามัคคีเหนือ	๒๗๒	๒๙๘	๕๗๐	๑๔๘	นายหมู งามดี

ตารางที่ ๒.๑ จำนวนประชากร โดยแบ่งแยกเป็น ชาย-หญิง และครัวเรือน

ข) สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพของคนบ้านสาแพะประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม เป็นแหล่งปลูกข้าวและพืชที่สำคัญ เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง ผักกาดเขียวปลี มะม่วง สับปะรด บวบ ยาสูบ พักทอง และฝรั่ง ส่วนอาชีพรองลงมา คือ รับจ้างทั่วไป การประมง เลี้ยงสัตว์ และอาชีพเก็บหาของป่ามาขาย ซึ่งรายได้ของประชากรบ้านสาแพะจำนวน ๓๐,๘๒๑ บาท/คน/ปี จากสถิติพื้นฐานเกี่ยวรายได้เฉลี่ยของราษฎรในพื้นที่ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน มีดังนี้

^{๑๐๗} <http://www.bansa.go.th/aboutus.php> (สืบค้นเมื่อ วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

สถิติรายได้พื้นฐานของหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔

หมู่บ้าน/ชื่อหมู่บ้าน		สถิติรายได้เฉลี่ย บาท/คน/ปี
		จำนวนเงิน
หมู่ที่ ๑	บ้านแป้นเหนือ	๒๘,๕๕๒
หมู่ที่ ๒	บ้านสบหก	๓๒,๙๐๙
หมู่ที่ ๓	บ้านสาแพะ	๓๕,๑๙๙
หมู่ที่ ๔	บ้านสาเหนือ	๔๕,๓๗๒
หมู่ที่ ๕	บ้านสามัคคี	๓๓,๑๒๐
หมู่ที่ ๖	บ้านแป้นใต้	๔๑,๘๑๒
หมู่ที่ ๗	บ้านสาแพะเหนือ	๓๐,๘๒๑
หมู่ที่ ๘	บ้านแป้นพัฒนา	๔๒,๘๓๘
หมู่ที่ ๙	บ้านแป้นโป่งชัย	๔๗,๑๑๘
หมู่ที่ ๑๐	บ้านสามัคคีเหนือ	๒๗,๔๒๙

ตารางที่ ๒.๒ สถิติรายได้พื้นฐานของหมู่บ้าน

๒.๑๑.๓ ลักษณะทางกายภาพและทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นพื้นที่ลาดสูง เต็มไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แร่ดินขาวในใช้ทำผลิตภัณฑ์เซรามิก เช่น ถ้วยชาม แจกันและของที่ระลึกต่างๆ ลำห้วยเนต, ลำห้วยแก้ว ลำห้วยคัตเลือด และหนองบวโก จากข้อมูลพื้นฐานเป็นสิ่งประจักษ์ได้ว่า บ้านสาแพะและวัดพระพุทธรบาทสี่รอยอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยมีพระครูสันติพนารักษ์ เจ้าอาวาสวัดพระพุทธรบาทสี่รอย (ห้วยลุด) เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร และฝายชะลอน้ำ เพราะพื้นที่ดังกล่าวแม้จะมีลำห้วย คลองน้ำก็ตาม แต่พอถึงฤดูร้อนกลับไม่มีน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร เลี้ยงสัตว์ รวมถึงน้ำที่นำมาใช้อุปโภคและบริโภค

อย่างไรก็ตาม แม้จะเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยป่าไม้ พืชพันธุ์นานาชนิดที่เจริญเติบโต แต่สิ่งที่ต้องเผชิญคือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การตัดไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย การบุกรุกป่าไม้ การลักลอบตัดไม้ ฯลฯ ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ได้ทำลายระบบนิเวศวิทยาและส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคน สังคมและประเทศชาติ ปัญหาดังกล่าวทำให้พระครูสันติพนารักษ์ได้เล็งเห็นถึงภัยอันจะเกิดจากการบุกรุกธรรมชาติ และท่านได้เป็นแกนนำในการสร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชน โดยการได้สร้างกิจกรรม

ต่างๆ ที่เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้อย่างถูกต้องและเหมาะสม อาศัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม กอปรกับทางคณะสงฆ์จังหวัดลำปางโดยการนำของพระเดชพระคุณพระราชจินดานายก เจ้าคณะจังหวัดลำปางได้มีนโยบายในการส่งเสริม สนับสนุนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า เพื่อการรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

นอกจากการสร้างกิจกรรมอันเป็นยุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว พระครูสันติพนารักษ์ยังได้สร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เยาวชนในพื้นที่บ้านสาแพะได้เข้าใจถึงการอนุรักษ์และป้องกันภัยจากธรรมชาติ หรือป้องกันภัยอันเกิดจากผู้ประสงค์ร้ายในการบุกรุกและทำลายทรัพยากรในท้องถิ่น ฉะนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง จากกรณีของวัดพระพุทธบาทสี่รอย(ห้วยลุด) ในพื้นที่บ้านสาแพะ โดยการนำของท่านพระครูสันติพนารักษ์ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างยุทธศาสตร์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน และการสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์และป้องกันภัยร้ายที่จะทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดลำปาง เพื่อดำรงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติและความสุขของสังคมสืบต่อไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางตามหลักนิเวศวิทยา โดยมีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้ คือ

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ขั้นตอนของการวิจัยจำแนกออกเป็น ๕ ขั้นตอน ตามหน่วยระบบทำงาน ดังนี้ คือ

๓.๑.๑ ขั้นตอนการศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร

๓.๑.๒ ขั้นตอนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๑.๒.๑ ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๓.๑.๒.๒ วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงานการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยใช้ SWOT Analysis เพื่อวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด/อุปสรรคในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑

หน่วยระบบทำงานที่ ๑ ขั้นตอนการศึกษา/วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงาน
การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ปัจจัยนำเข้า (I)	กระบวนการ(P)	ผลผลิต (O)
- คณะผู้วิจัย - พระสงฆ์ - ประชาชน - ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ - ความรู้ใน SWOT - แบบสัมภาษณ์ - แบบบันทึกการสำรวจ - เอกสาร/ตำรา	- การศึกษาเอกสาร - การสำรวจภาคสนาม - การสัมภาษณ์ - การวิเคราะห์ข้อมูลด้วย SWOT Analysis	- แนวทางการดำเนินการจัดการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง - ผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการดำเนินการจัดการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ - ได้แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

หน่วยระบบการทำงานขั้นตอนนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้า/วิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยการเข้าไปศึกษาร่วมกับพระสงฆ์ ชุมชน ว่ามีปัจจัย เงื่อนไขอะไรในการทำงาน โดยการทำ SWOT และสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่ จากนั้นเป็นการเป็นการเข้าไปศึกษาถึงแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๑.๓ ขั้นตอนการสร้างแนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยนำข้อมูลสารสนเทศจากขั้นตอน ๓.๑.๒ (แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม) เป็นปัจจัยนำเข้าเพื่อสร้างแนวทางการบริหารจัดการ ดังแสดงในตารางที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๒

หน่วยระบบทำงานที่ ๒ ขั้นตอนแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ปัจจัยนำเข้า (I)	กระบวนการ(P)	ผลผลิต (O)
- คณะผู้วิจัย - พระสงฆ์ - ประชาชน - ความรู้เกี่ยวกับการสร้างแนวทางการพัฒนา	- การสังเกต - กระบวนการกลุ่ม - การสังเคราะห์ความรู้ - การแปรเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าแนวทางการพัฒนา	- การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ - แผนงาน โครงการ กิจกรรม นำไปสู่แนวทางการดำเนินงานให้เกิดผลได้จริงในทางปฏิบัติ

หน่วยระบบการทำงานดังกล่าว เป็นขั้นตอนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยผ่านกระบวนการทำงาน (แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม) การสังเกตการณ์ การสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อแปรเปลี่ยนปัจจัยนำเข้าให้เป็นแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การดำเนินงานและปฏิบัติ

๓.๑.๔ ขั้นตอนการดำเนินงานตามแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นการนำแนวทางไปสู่การพัฒนาที่สร้างขึ้นสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ซึ่งมีวิธีการและขั้นตอนดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาที่สร้างขึ้น ดังนี้ คือ

๓.๑.๔.๑ ขั้นศึกษาแนวทางการบริหารจัดการและวางแผนปฏิบัติงาน

๓.๑.๔.๒ ขั้นดำเนินการตามแผนปฏิบัติงาน

๓.๑.๔.๓ ขั้นติดตามและทบทวนการปฏิบัติงาน

๓.๑.๔.๔ ขั้นปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน ดังแสดงในตารางที่ ๓.๓

ตารางที่ ๓.๓

หน่วยระบบทำงานที่ ๓ ขั้นตอนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ
พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ปัจจัยนำเข้า (I)	กระบวนการ(P)	ผลผลิต (O)
- คณะผู้วิจัย - พระสงฆ์ - ประชาชน - ความรู้เกี่ยวกับการบริหารโครงการ	๑. ชั้นศึกษาพุทธศาสตร์และวางแผนปฏิบัติงาน ๒. ชั้น ดำเนินการตามแผนปฏิบัติงาน ๓. ชั้นติดตามและทบทวนการปฏิบัติงาน ๔. ชั้นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงาน	- เกิดการสืบสานประเพณี บวช/สืบชะตาป่า - เกิดฝายชะลอน้ำ - พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น - เกิดเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่า

หน่วยระบบการทำงานขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น เป็นการทำงานของคณะผู้วิจัย พระสงฆ์ ประชาชน ที่ปฏิบัติตามพุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นตามแผนการปฏิบัติงาน การติดตามและทบทวน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติงาน ผ่านเป็นกิจกรรมต่างๆ เช่น การสืบสานประเพณีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจากการสืบชะตาป่า บวชป่า ปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อให้พระสงฆ์และประชาชนในชุมชนในสร้างเครือข่ายในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ อีกทั้งเป็นการประเมินผลการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลจากบทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๑.๕ ขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินการตามแนวทางการพัฒนา เป็นการประเมินแนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์กับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อประเมินความเหมาะสมของปัจจัยนำเข้า ประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิผลของผลผลิต ดังแสดงในตารางที่ ๓.๔

ตารางที่ ๓.๔

หน่วยระบบงานที่ ๔ ขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินการตามแนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์
สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ปัจจัยนำเข้า (I)	กระบวนการ (P)	ผลผลิต (O)
- คณะผู้วิจัย - พระสงฆ์ - เครือข่ายอนุรักษ์ - ความรู้เกี่ยวกับการประเมิน - แบบประเมิน - แบบสัมภาษณ์	- ดำเนินการประเมินปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต - วิเคราะห์และสรุปผลการประเมิน - ปรับปรุงแก้ไขยุทธศาสตร์	- ได้ผลการประเมิน - ได้ข้อมูลสำหรับปรับปรุงทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง - แนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่มีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

หน่วยระบบการทำงานขั้นนี้ เป็นขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินการตามแนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง จากผลการประเมิน เพื่อใช้ในการปรับปรุงแนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางให้เกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓.๒.๒ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงคณะสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในจังหวัดลำปาง

๓.๒.๓ เกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จำแนกออกเป็น ๒ พื้นที่ คือ

๓.๒.๓.๑ วัดพระพุทธบาทสี่รอย (พระบาทห้วยหลอด) ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในการดำเนินงานการปลูกป่า พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่าและสาธิตการทำแนวการป้องกันไฟป่า

๓.๒.๓.๒ บ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยพระสงฆ์และชุมชนต่างร่วมใจกันสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อใช้ในพื้นที่ของตนเองในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

ในการคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยได้คำนึงถึงบทบาทของพระสงฆ์ ชุมชน และสภาพแวดล้อมที่พระสงฆ์และชุมชนต่างร่วมใจกันทำงานในการอนุรักษ์ ป่าไม้ พื้นที่ป่าไม้และยังเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านการบุกรุกป่าไม้ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติจากการทำไร่เลื่อนรอยที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลายซึ่งเหมาะสมตามแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ได้แก่

๓.๓.๑ ใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมและกระบวนการวิจัยในขั้นตอนการประเมินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๓.๒ ใช้การอภิปราย สาธิตและประชุมกลุ่มย่อยในขั้นตอนการวิจัยในขั้นตอนการประเมินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๓.๓ ใช้การประเมินตามกระบวนการของ CIPP Model ในขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายซึ่งเหมาะสมตามเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ได้แก่

๓.๔.๑ แบบบันทึกการสังเกต แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามในขั้นตอนการประเมินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๔.๒ แบบบันทึกสรุปผลการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) ในขั้นตอนการวิจัยและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๔.๓ แบบประเมินตาม CIPP Model เพื่อประเมินศักยภาพกระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยมีขั้นตอนของการสร้างแบบ ประเมิน ดังนี้

๓.๔.๓.๑ ศึกษาวิธีการสร้างตัวชี้วัดในการประเมินตาม CIPP Model ได้แก่ บริบท ปัจจัย นาเข้า กระบวนการ และผลผลิต แล้วจึงกำหนดเกณฑ์ในการประเมิน

๓.๔.๓.๒ กำหนดลักษณะของข้อคำถาม จัดทำรายละเอียดของข้อคำถามว่าประกอบด้วย ขอบข่ายเนื้อหาสาระสำคัญแยกแยะเป็นประเด็นย่อยตามแง่มุมต่าง ๆ อะไรบ้างที่จะนำไปใช้ในการสร้าง ข้อคำถามสำหรับการประเมิน

๓.๔.๓.๓ กำหนดรูปแบบของแบบประเมินเป็นแบบปลายปิดและแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ ข้อมูลสำหรับตอบประเด็นประเมินได้ครบถ้วน รวมทั้งการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

๓.๔.๓.๔ นำแบบประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา รายข้อ จนครบทั้ง ฉบับ เพื่อหาความสมบูรณ์ของแบบประเมินว่ามีข้อคำถามครอบคลุมประเด็นการประเมิน หรือสิ่งที่ ต้องการรู้หรือไม่

๓.๔.๓.๕ นำแบบประเมินไปทดสอบเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะ เช่นเดียวกับ กลุ่มตัวอย่างจริงที่จะศึกษา เพื่อนำผลการตอบมาวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach เป็นวิธีการวัดความ สอดคล้องภายใน (Internal Consistency) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS เนื้อหาและโครงสร้างของ แบบประเมิน จำแนกออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบประเมิน ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะ ตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นข้อมูลการแสดงทัศนะของผู้ตอบแบบประเมินที่มีต่อระดับ ความสามารถในการ ปฏิบัติหรือศักยภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ใน จังหวัดลำปาง เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยมีระดับการวัด ๕ ระดับ คือ

ปฏิบัติมากที่สุด	๕	คะแนน
ปฏิบัติมาก	๔	คะแนน
ปฏิบัติปานกลาง	๓	คะแนน
ปฏิบัติน้อย	๒	คะแนน
ปฏิบัติน้อยที่สุด	๑	คะแนน

การแปลความหมายของระดับคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ยึดเกณฑ์ ดังนี้ คือ

ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๔.๕๐ – ๕.๐๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๓.๕๐ – ๔.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ มาก
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๒.๕๐ – ๓.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๕๐ – ๒.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ น้อย
ค่าเฉลี่ยระหว่าง	๑.๐๐ – ๑.๕๐	แทนมีการปฏิบัติในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นข้อเสนอแนะคุณลักษณะกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์เชิงปริมาณ

๑) การวิเคราะห์ด้วย SWOT ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๒) การวิเคราะห์จากแบบสอบถามสำหรับประเมินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และการสัมภาษณ์

๓.๖ สูตรสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบสอบถามในการประเมินความพึงพอใจในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยจำแนกออกเป็น ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๓.๖.๑ ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นการตรวจสอบรายการ (Check List) สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่เป็นร้อยละ (%)

๓.๖.๒ ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๒ เป็นข้อคำถามที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓.๖.๓ ข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ ๓ เป็นข้อเสนอแนะกระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามที่มีลักษณะปลายเปิด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) แล้วจึงจัดหมวดหมู่เพื่อหาค่าความถี่เป็นร้อยละ (%)

๓.๖.๔ การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์บทสัมภาษณ์แล้วนำมาถอดบทเรียนเพื่อให้ได้แนวการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย จำแนกออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่ออุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อให้การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ปรากฏผลดังนี้ คือ

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

N = ๓๒

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
เจ้าอาวาส	๕	๑๕.๖
พระลูกวัด	๒๗	๘๔.๔
ระดับการศึกษา (แผนกสามัญ)	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษา	-	-
มัธยมศึกษา/ป.วช.	๑๘	๕๖.๓
อนุปริญญาตรี/ป.วส.	-	-
ปริญญาตรี/เทียบเท่า	๑๔	๔๓.๘
สูงกว่าปริญญาตรี	-	-

ตารางที่ ๔.๑.๑ (ต่อ)

ระดับการศึกษา (แผนกธรรม)	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	๑	๓.๑
นักธรรมชั้นตรี	๑	๓.๑
นักธรรมชั้นโท	๓	๙.๔
นักธรรมชั้นเอก	๒๗	๘๔.๔
ระดับการศึกษา (แผนกบาลี)	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	๓๒	๑๐๐
ประโยค ๑-๒	-	-
ประโยค ๓-๔	-	-
ประโยค ๕-๖	-	-
ประโยค ๗-๘	-	-
ประโยค ๙	-	-
สังกัดนิกาย (แผนกบาลี)	จำนวน	ร้อยละ
มหานิกาย	๓๒	๑๐๐
ธรรมยุตินิกาย	-	-

จากตารางที่ ๔.๑.๑ กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าอาวาส ๑๕.๖% เป็นพระลูกวัด ระดับการศึกษาแผนกสามัญส่วนมากอยู่ในระดับมัธยมศึกษา/ป.วช. ๕๖.๓% ระดับการศึกษาระดับระดับปริญญาตรี ๔๓.๘% ระดับการศึกษาแผนกธรรมส่วนมากอยู่ในระดับนักธรรมชั้นเอก ๘๔.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นโท ๙.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี ๓.๑% และไม่ได้การศึกษาแผนกธรรม ๓.๑% ระดับการศึกษาแผนกบาลีไม่มีการศึกษา ๑๐๐% และสังกัดนิกายอยู่ในมหานิกาย ๑๐๐%

๔.๒ บทบาทในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ใน
จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย
ตารางที่ ๔.๒.๑ ค่าเฉลี่ยรวมการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม
ธรรมชาติ

N=๓๒

ข้อ	การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	ท่านเทศนาพูดคุยให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ ประชาชน	๓.๙๔	๐.๖๖๙	ปฏิบัติมาก
๒.	ท่านใช้สื่อแผ่นพับ/ป้าย/เอกสาร ในการให้ความรู้ การอนุรักษ์	๓.๘๔	๐.๗๖๗	ปฏิบัติมาก
๓.	ท่านจัดให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่ ประชาชน	๓.๘๔	๐.๘๐๘	ปฏิบัติมาก
๔.	ท่านฝึกให้ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติการอนุรักษ์ ในพื้นที่จริง	๔.๐๐	๐.๙๕๐	ปฏิบัติมาก
๕.	ค่าเฉลี่ยรวมการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	๓.๙๑	๐.๗๙๙	ปฏิบัติมาก

จากตารางที่ ๔.๒.๑ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิง
พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในค่าเฉลี่ยรวมว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๑, S.D.
= ๐.๗๙๙) เมื่อเรียงลำดับใน แต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับของการปฏิบัติ ดังนี้

๑) ท่านฝึกให้ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติการอนุรักษ์ ในพื้นที่จริง ($\bar{X}$ = ๔.๐๐, S.D. = ๐.๙๕๐)

๒) ท่านเทศนาพูดคุยให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ($\bar{X}$ = ๓.๙๔, S.D. = ๐.๖๖๙)

๓) ท่านจัดให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ($\bar{X}$ = ๓.๘๔, S.D. = ๐.๘๐๘)

๔) ท่านใช้สื่อแผ่นพับ/ป้าย/เอกสาร ในการให้ความรู้การอนุรักษ์ ($\bar{X}$ = ๓.๘๔, S.D. = ๐.๗๖๗)

ตารางที่ ๔.๒.๒. ค่าเฉลี่ยรวมการดำเนินกิจกรรมด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม
ตามธรรมชาติ

N=๓๒

ข้อ	การดำเนินกิจกรรมด้านการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	มีการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า/สืบทอด/บวชป่า	๔.๓๔	๑.๐๐๔	ปฏิบัติมาก
๒.	มีการดำเนินกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ	๔.๓๔	๐.๗๘๗	ปฏิบัติมาก
๓.	มีการดำเนินกิจกรรมทำแนวป้องกันไฟป่า	๔.๐๙	๑.๐๕๘	ปฏิบัติมาก
๔.	มีการดำเนินกิจกรรมจัดทำเวรยามป้องกันรักษาป่า	๓.๕๙	๑.๑๓๒	ปฏิบัติมาก
๕.	ค่าเฉลี่ยรวมการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๔.๐๙	๐.๙๙๕	ปฏิบัติมาก

จากตารางที่ ๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการดำเนินกิจกรรมด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในค่าเฉลี่ยรวมว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๙$, S.D. = ๐.๙๙๕) เมื่อเรียงลำดับในแต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับของการปฏิบัติ ดังนี้

๑) มีการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า/สืบทอด/บวชป่า ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๑.๐๐๔)

๒) มีการดำเนินกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๗๘๗)

๓) มีการดำเนินกิจกรรมทำแนวป้องกันไฟป่า ($\bar{X} = ๔.๐๙$, S.D. = ๑.๐๕๘)

๔) มีการดำเนินกิจกรรมจัดทำเวรยามป้องกันรักษาป่า ($\bar{X} = ๓.๕๙$, S.D. = ๑.๑๓๒)

ตารางที่ ๔.๒.๓ ค่าเฉลี่ยรวมการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธ
ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

N=๓๒

ข้อ	การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	มีการติดต่อประสานงานผู้นำชุมชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ	๓.๘๘	๐.๗๙๓	ปฏิบัติมาก
๒.	มีการติดต่อประสานงานนักการเมืองเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ	๓.๘๔	๑.๐๒๐	ปฏิบัติมาก
๓.	มีการติดต่อประสานงานองค์กรเอกชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ	๓.๙๔	๐.๗๕๙	ปฏิบัติมาก
๔.	มีการติดต่อประสานงานกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ	๔.๑๖	๐.๘๔๗	ปฏิบัติมาก
๕.	การประเมินผลมีความโปร่งใส ยุติธรรม	๓.๘๘	๐.๘๓๓	ปฏิบัติมาก
๖.	ค่าเฉลี่ยรวมการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๓.๙๔	๐.๘๕๐	ปฏิบัติมาก

จากตารางที่ ๔.๒.๓ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในค่าเฉลี่ยรวมว่ามีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๔$, S.D. = ๐.๘๕๐) เมื่อเรียงลำดับใน แต่ละประเด็นจากมากไปหาน้อยจะได้ลำดับของการปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) มีการติดต่อประสานงานกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ ($\bar{X} = ๔.๑๖$, S.D. = ๐.๘๔๗)
- ๒) มีการติดต่อประสานงานองค์กรเอกชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ ($\bar{X} = ๓.๙๔$, S.D. = ๐.๗๕๙)
- ๓) การประเมินผลมีความโปร่งใส ยุติธรรม ($\bar{X} = ๓.๘๘$, S.D. = ๐.๘๓๓)
- ๔) มีการติดต่อประสานงานผู้นำชุมชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ ($\bar{X} = ๓.๘๘$, S.D. = ๐.๗๙๓)
- ๕) มีการติดต่อประสานงานนักการเมืองเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ ($\bar{X} = ๓.๘๔$, S.D. = ๑.๐๒๐)

ตารางที่ ๔.๒.๔ ค่าเฉลี่ยรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์
สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

N=๓๒

ข้อ	บทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น		ความหมาย
		$\bar{X}$	S.D.	
๑.	ค่าเฉลี่ยรวมการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๓.๙๑	๐.๗๙๙	ปฏิบัติมาก
๒.	ค่าเฉลี่ยรวมการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๔.๐๙	๐.๙๙๕	ปฏิบัติมาก
๓.	ค่าเฉลี่ยรวมการประสานงานบุคคล/องค์กร ภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	๓.๙๔	๐.๘๕๐	ปฏิบัติมาก
๔.	ค่าเฉลี่ยรวมเกี่ยวกับบทบาทการบริหาร จัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติ	๓.๙๘	๐.๘๘๑	ปฏิบัติมาก

ภาพรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมี
ค่าเฉลี่ย = ๓.๙๘ อยู่ในระดับปฏิบัติมาก โดยการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด = ๔.๐๙ รองลงมาเป็นการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ย = ๓.๙๔ การให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓.๙๑ ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒.๔

๔.๓ ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๔.๓.๑ ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินงานการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่ทำวิจัยครั้งนี้ จะเห็นได้ว่ามีอุปสรรคและปัญหา คือ การไม่ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เพราะต่างคนมุ่งมันเพียงแค่การทำมาหากิน เห็นแก่ปากท้องตนเอง และเข้าไปบุกรุกป่าไม้ ตัดไม้ทำลายป่า เช่น การขยายพื้นที่โดยการถากถางต้นไม้จนโล่งเตรียมเพาะปลูกไร่ข้าวโพด การจุดไฟเผาป่าไม้ก่อหญา ตัดเอาตัดไม้มาทำสิ่งปลูกสร้าง ทำบ้านเรือน หรือ นำทรัพยากรที่ได้ นำส่งให้แก่กลุ่มพ่อค้านายทุน ฯลฯ สาเหตุหลักเพราะชาวบ้านไม่เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของป่าไม้ที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ แม้จะมีบางกลุ่มที่เห็นด้วยในการฟื้นฟูพื้นที่ป่า หวงแหนป่าไม้เพื่อรักษาไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลัง แต่กลุ่มดังกล่าวก็มีอยู่จำนวนน้อย ขาดแคลนงบประมาณในการทำงานเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังไม่ได้สร้างกติกากายในชุมชน ขาดเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ป่า เพื่อช่วยชาวบ้านรักษาป่าไม้และป้องกันมิให้เกิดการลักลอบเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า

๔.๓.๒ แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแนวทางในการแก้ไขปัญหา อุปสรรคในพื้นที่ที่ทำวิจัยครั้งนี้ พอจะสรุปได้ ดังนี้

ควรให้มีการแนะนำ อบรม ชี้นำให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความความหวงแหนพื้นที่ป่าเอาไว้ โดยการชี้แนะถึงความสำคัญในการปลูกป่า การรักษาพื้นที่ป่าทั้งที่ราบและที่บนดอย เพื่อให้คนในชุมชนได้เข้าใจว่าทำไมเราจึงต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ว่าทำเพื่ออะไร เราจะได้ผลกระทบและผลประโยชน์จากการอนุรักษ์นั้นอย่างไร เพื่อให้ชุมชนได้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ทั้งการอนุรักษ์ธรรมชาติและการคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้จะขาดงบประมาณในการหาเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน แต่ปัจจัยสำคัญคือการใช้คนในพื้นที่และการหาพันธุ์ไม้ที่เกิดเองตามธรรมชาติมาปลูกขยายให้มาก โดยพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำและเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจของคนในชุมชน การปฏิบัติให้ชาวบ้านได้รู้ ได้เห็น และเป็นแบบอย่างไม่ว่าจะเป็นการปลูกต้นไม้ ดับไฟป่า สร้างฝายชะลอน้ำ ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี และลดรายจ่าย หาอาชีพให้ชาวบ้าน เช่น พัฒนาฝีมือ พัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ป่า ภูเขา ถ้ำ ทะเลหมอก เพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมลดการตัดต้นไม้ ทำลายป่าลงไป อีกทั้งควรมีการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านช่วยดูแลรักษาป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลาย ช่วยกันปลูกต้นไม้เพิ่มให้มากขึ้น จะได้มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

๔.๓.๓ ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีข้อเสนอแนะต่อการทำงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พอจะสรุปได้ ดังนี้

ต้องช่วยกันประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติกำลังวิกฤตอย่างหนัก ตัวอย่างเช่น เกิดภาวะโลกร้อน ฝนแล้ง ขาดแคลนอาหาร ขาดแคลนพลังงาน สูดหายใจจะวิบัติ หายนะตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องใช้สื่อสารทุกๆ ทางให้คนได้รับรู้ก็จะมาช่วยกันอนุรักษ์ป่า ต้นน้ำลำธารกันต่อไป เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบและขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะที่ผ่านมาหน่วยงานที่รับผิดชอบมีบทบาทน้อยเกินไป รวมถึงการปลูกฝังค่านิยมใหม่และให้ชาวบ้านหรือชุมชนได้สร้างกติกาให้มีการจัดจัดเวรยาม ตรวจดูคนเข้าออกในป่าชุมชน เพื่อป้องกันการทำลายป่าไม้ และเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔.๔ สัมภาษณ์การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามดังข้างต้น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชน ชุมชนได้เข้าใจและเล็งเห็นถึงคุณค่า ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตนเองและสังคม โดยการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพนารักษ์ (บรรลา อดตสนฺโต) อายุ ๕๐ ปี พรรษา ๒๙ ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ระดับการศึกษานักธรรมชั้นเอก มีความรู้ทางการอ่าน เขียน ภาษาล้านนา (พื้นเมือง) มีความสามารถด้านช่างไม้ , ช่าง

ปูน , การ ก่อสร้าง, แกะสลักหิน ซึ่งท่านได้การดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นระยะกว่า ๒๐ ปี^๑ ซึ่งท่านได้ให้กล่าวว่า

“สิ่งแวดล้อมนับวันก็จะหมดไป สาเหตุที่พระสงฆ์เข้ามาจัดการในการอนุรักษ์ ก็เพราะภาวะฝนแล้ง ไม่ตกตามฤดูกาล แตกต่างจากในอดีตเมื่อ ๒๐-๓๐ ก่อน ฝนตกตามฤดูกาล ตอนนั้นฝนแล้ง วิธีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป สาเหตุว่าฝนแล้งมาจากอะไร ก็เพราะการบุกรุกธรรมชาติ ป่าถูกทำลายและนำไปแปรรูป เอาไปปลูกบ้าน แม้เป็นพระสงฆ์จะไม่ได้มีบทบาทหน้าที่โดยตรง แต่มองเห็นผลกระทบ พระสงฆ์เองก็ต้องอาศัยชาวบ้านในการขบฉันทน์ บิณฑบาต ถ้าพระสงฆ์ไม่นำร่อง ก็จะไม่มีการเป็นผู้นำ อาตมภาพเองจึงชักจูงชาวบ้านมาทำงานในการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม โดยเป็นแบบอย่างในการทำงานเป็นระยะเวลามากกว่า ๒๐ ปี โดยการปลูกเอง รักษาเอง ที่ไม่ปลูกก็รักษา เอาผ้าไปผูก ไปบวช ต้นไม้ให้ความร่มเย็น สดชื่น อากาศ อาหาร ทุกอย่างมาจากป่า ต้นไม้ ส่วนที่มีอยู่แล้วก็อนุรักษ์ และปลูกเพิ่ม ยกตัวอย่างดอยฟ้างาม ถ้าไม่มีใครช่วยก็ร้าง ระดมพระสงฆ์และสามเณรแบกต้นไม้ขึ้นไปปลูกบนที่สูง ในอดีตเคยมีน้ำอุดมสมบูรณ์ อาหาร น้ำไม่เคยขาด เข้าป่าเอามาแต่ห่อข้าว มาหาเอาน้ำ อาหารในป่า แต่เดี๋ยวนี้ไม่ได้ แหล่งน้ำเป็นพิษ เจือปนด้วยสารเคมี อยากจะรณรงค์ให้ลดการใช้สารเคมี ใช้ปุ๋ยชีวภาพ อายุสั้น การทำมาหากินก็ลดลง ขาดแคลนอาหาร น้ำ .. สิ่งสำคัญสูงสุดคือธรรมชาติให้ทุกสิ่งทุกอย่าง หลายสิ่งหลายอย่างที่มนุษย์ปรุงแต่ง ไม่จริงถาวรยั่งยืน กลับมาทำลายธรรมชาติ

๔.๔.๑ กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑) การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

วิธีการ

จากการสัมภาษณ์ทางด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ท่านพระครูสันติพนารักษ์ใช้วิธีการใด โดยท่านได้ตอบว่า “ทำเป็นแบบอย่างก่อน ชักจูงชาวบ้าน โดยมีบริษัท SCG ก็มาเป็นพี่เลี้ยง นักเรียน นักศึกษา ภิภุสงฆ์ สามเณร มหาลัยต่าง ๆ เพื่อให้มองเห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อนหน้านั้นอาตมาทำเอง รักษาเอง นำทางไว้ และเห็นว่าตื่นตัวกันแล้ว ถึงจะใช้เวลา ๒๐ กว่าปี เมื่อมีหน่วยงานเข้ามาช่วยก็ทำให้รู้สึกว่ามีกำลังใจ” อย่างไรก็ตามท่านพระครูสันติพนารักษ์ยังให้แนวทางอันเป็นวิธีการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

^๑ สัมภาษณ์พระครูสันติพนารักษ์, เจ้าอาวาสวัดสาแพะ, ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๘.

๑. เรียนรู้จากโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้วหรือกำลังดำเนินการอยู่ถือเป็นต้นแบบที่ดี
เปรียบเทียบการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

๒. ชาวบ้านยังมีความเชื่อเรื่องเจ้าป่าเจ้าเขาผีสงเทวดาสถิตอยู่ในป่า คอยรักษาความอุดมสมบูรณ์
ให้ทำมาหากินได้ จึงต้องมีความยำเกรง ให้ความเคารพต่อป่า ต้นไม้ใหญ่ ๆ และแหล่งต้นน้ำลำธาร ถือว่า
เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

๓. ใช้สภาพของวิถีชีวิตในอดีตและปัจจุบัน เปรียบเทียบให้เห็นความลำบาก ขาดแคลน เป็น
เครื่องกระตุ้นให้หันมาสนใจคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น แต่ก่อนสามารถหาน้ำดื่มได้จากป่า แต่ปัจจุบัน
ขาดแคลนและถึงมีแหล่งน้ำ ก็อาจปนเปื้อนสารเคมีจากภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม

๔. สอดแทรกบูรณาการกิจกรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในพิธีกรรมทางศาสนา เช่น พิธีบวชป่า
สืบทอดป่า

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้มีปัญหา อุปสรรคอะไรบ้าง และมี
แนวทางในการจัดการอย่างไร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้ตอบว่า “ความขัดแย้ง
กับคนที่มีความคิดไม่อนุรักษ์ หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งคนภายในพื้นที่ และกลุ่มคนที่เข้ามาหาเพื่อ
หวังผลประโยชน์ แต่ก็ใช้หลักเมตตาธรรม เพราะภายในพื้นที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่ล้ำค่า เช่น แหล่งต้น
น้ำลำธารบนภูเขา น้ำใช้ น้ำบริโภค แหล่งอาหาร แม้จะมีกลุ่มนายทุนเข้าไปสัมปทานแร่ อาตมภาพก็เข้าไป
คัดค้านไม่เห็นด้วยร่วมกับชาวบ้านผู้หวังแต่ประโยชน์ส่วนตน ชาวบ้านบางคนก็ไม่เห็นด้วย เพราะถ้าต้น
น้ำถูกทำลาย ก็ทำลายแหล่งชีวิต แหล่งอาหาร ห่วงโซ่ก็หายไป พื้นที่ทำกินที่อยู่พื้นราบก็จะได้รับฝุ่นผง
ตะกอนของแร่ ชะหน้าดิน พัดหน้าดินหมด พืชไร่การเกษตร น้ำอุปโภคใช้ไม่ได้ เป็นกรดต่าง ฉะนั้นจึง
ร่วมกันรณรงค์คัดค้านไม่ให้สัมปทาน สร้างความเข้าใจอย่างแท้จริงในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมในชุมชน จนชาวบ้านเห็นความสำคัญเพราะอาจจะเกิดภัยร้ายใกล้ตัวอันเป็นผลจากการ
ทำลายธรรมชาติขั้นที่หลัง

จากปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการ
สัมภาษณ์พอจะสรุปได้ว่า

๑. งานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติต้องใช้ระยะเวลานานมาก
กว่าจะเห็นความเปลี่ยนแปลงหรือการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม หากไม่มีใจรักในสิ่งที่ทำ อาจเกิดความท้อแท้
โดยง่าย

๒. ชาวบ้านบางกลุ่ม หรือกลุ่มผลประโยชน์ ยังไม่ตื่นตัวต่อแนวคิดการบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหานั้น ท่านพระครูท่านได้กล่าวไว้ ดังนี้

๑. ใช้ความอดทนและเมตตาธรรมต่อผู้ที่ยังมีความคิดเห็นขัดแย้ง ดำเนินงานด้านอนุรักษ์ต่อไป ให้เขาเห็นผลงานและความเปลี่ยนแปลงด้วยตัวเอง

๒. หมั่นให้ข้อคิดเพื่อปรับทัศนคติ ชี้ให้กลุ่มเหล่านั้นคำนึงถึงผลกระทบ หากสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย โดยเทคโนโลยีหรือการใช้สารเคมี วิถีชีวิตของชาวบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นความลำบาก ความอุดมสมบูรณ์ลดลง

๒) การปลูกป่า

วิธีการ

จากการสัมภาษณ์ทางด้านการวิธีการในการปลูกป่าเพื่อเป็นการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ท่านพระครูสันติพนารักษ์ใช้วิธีการใด โดยท่านได้ตอบว่า

“บางที่เป็นเขาหัวโล้น ดินเป็นกรดเป็นอย่าง ปลูกไม่ขึ้น พยายามหาต้นไม้หลาย ๆ อย่าง อย่างต้น น้ำลำไยหรืออยากให้เป็นพื้นไว้ ต้องใช้กล้วยป่า ขยายพันธุ์แหงรากไว บনยอดเขาก็หาต้นลีลาวดี เพราะทน แล้ง พยายามคิด หาพันธุ์ไม้ประจำถิ่น ที่ทนแล้ง กินน้ำน้อย ขึ้นได้ทุกสภาพ กำลังแสวงหาพันธุ์ไม้หลาย ๆ อย่าง อุปสรรคคือไฟป่า ปลูกแล้วป้องกันไฟไหม้ ต้นไม้กำลังติด ชาวบ้านมาหาของป่า ตามวิถีชีวิตเชื่อว่า ที่โล่งจะดักสัตว์ได้ง่าย เผาแล้วเห็ดขึ้น ซึ่งเห็ดจะขึ้นก็ต้องอาศัยความชุ่มชื้นของใบไม้ที่ทับถมกัน การให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลต้นไม้ ปลูกแล้วไม่ได้ดูแลภายหลัง .. อาตมาเพาะต้นโพธิ์ ต้นไทร บনยอด เขา เห็นไฟป่า ปลูกแบบทาบกิ่ง เพราะถ้าปลูกเป็นต้นเล็ก ๆ จะไม่รอด แต่ก็ต้องทำสังกะสีไปครอบเป็น โครงไม้ล้อมรอบ เพื่อรอดจากไฟป่า หาพันธุ์ไม้ที่เป็นเหง้า อย่าง ว่าน สมุนไพร ที่ทนแล้ง เอาไปฝังไว้ ขึ้นเองไม่ตาย ตามธรรมชาติ”

จากบทสัมภาษณ์พอจะสรุปวิธีการปลูกป่าเพื่อเป็นการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติ ดังนี้

๑. หาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
๒. ใช้พันธุ์ไม้พื้นถิ่น เพื่อความทนทานต่อสภาพของดิน น้ำและอากาศ ของป่าบริเวณนั้น
๓. จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับฤดูกาล เช่น ปลูกป่า ทำและซ่อมแซมฝายเมื่อยามหน้าฝน ทำและเสริมความแข็งแรงของแนวกันไฟป่า เพื่อพร้อมรับมือกับไฟป่าในยามหน้าแล้ง

๔. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงาน สถานศึกษาภายนอก หรือกลุ่มที่สนใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดผลสำเร็จที่ชัดเจน

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

จากปัญหาและอุปสรรคในการปลูกป่าเพื่อเป็นการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติ พอจะสรุปได้ว่า

๑. ไฟป่าทำลายต้นไม้และคุณภาพดิน เกิดขึ้นตามฤดูกาลและบางครั้งเกิดโดยมนุษย์ เป็นสิ่ง ควบคุมได้ยาก

๒. งบประมาณน้อย โดยมากเป็นงบประมาณส่วนตัวของหลวงพ่อ (เจ้าอาวาส)

๓. กำลังคนในการร่วมงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

๔. การอยู่รอดของต้นไม้ขนาดเล็ก ที่นำไปปลูกใหม่

ผลจากปัญหาและอุปสรรคข้างต้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้มีแนวทางแก้ไข ดังนี้

๑. แสวงหาไม้ทนแล้งที่ขึ้นง่าย แข็งแรง อยู่รอดในสภาพดินและอากาศของพื้นที่ปลูก เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร สิวาดี

๒. ใช้วิธีขยายพันธุ์โดยการทาบกิ่งแทนการปลูกกล้าไม้เล็ก ๆ เพื่อจะได้ต้นไม้ที่แข็งแรงและอยู่รอด เจริญเติบโตได้ดี ในสภาพที่แห้งแล้งจะทนทานกว่ากล้าไม้เล็ก ๆ

๓. แสวงหาพันธุ์ไม้จำพวกสมุนไพร วาน ที่เป็นหัว ราก หรือเหง้า ใช้วิธีปลูกโดยการฝังดิน และขึ้น เองตามธรรมชาติ จะไม่ตายง่าย

๔. พยายามดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถานศึกษาต่าง ๆ เห็นถึง จุดยืนและความเข้มแข็งของชุมชนด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงจะได้รับความสนับสนุนทั้งงบประมาณ วิธีการและกำลังคน

๓) การทำพิธีสืบชะตาป่า

วิธีการ

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการสืบชะตาป่า เพื่อเป็นการ ตระหนักถึงคุณค่าของป่านั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้กล่าวว่า

“หมู่บ้านนี้ทำทุกปี สืบชะตาต้นน้ำลำธาร ลำคลอง ขอฝน ในดึกดำบรรพ์ไม่ต้องอนุรักษ์อะไรมาก เพราะป่าสมบูรณ์ เชื้อเรื่องภูตผี ปีศาจ ต้นไม้ใหญ่ วิญญาณ เจ้าที่เจ้าทาง มีความยำเกรง ป่าอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่ ณ เวลานี้ ป่าไม้สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามในหมู่บ้าน เริ่มจะจางหายไปแล้ว

พยายามจะเปลี่ยนว่า ในวันสืบชะตาป่า ให้ปลูกป่าด้วย และมีอีกวิธีที่จะรักษา เวลาไฟป่าจะต้องหาหิน หาดินมาป้องกันโคนต้นไม้ เพื่อกลางคืน ปลูกใครเรียกใครยาก ถ้าเขาสูง ๆ ปีนเขาตกเขาหลุมเหว ถ้าไฟป่าแรง สู้ไม่ไหวต้องยอม ..ถางกวาดแนวให้โล่ง.. ทำแล้วที่พระพุทธรูปที่สืบรอย เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว ดูแห้งแล้ง แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนแปลงไป บริเวณวัดเขี้ยวครีมี ต้นไม้แน่นหนา ปลูกเพิ่มและรักษา”

พอจะสรุป แนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้กระทำ ดังนี้

๑. เป็นรูปแบบงานประจำปี โดยใช้ความเชื่อตามวิถีชีวิตดั้งเดิมผสมผสานกับแนวคิดด้านอนุรักษ์ฯ
๒. เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้นำศรัทธาในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ติดตามผลสำเร็จของการดำเนินงานที่ผ่านมา
๓. ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย เช่น หน่วยงานหรือองค์กรภายนอก มีโอกาสดำเนินงานตามนโยบายสนับสนุนให้ความช่วยเหลือต่อชุมชนด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทางฝ่ายชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีต่อองค์กรนั้น ทั้งยังได้รับความรู้วิชาการด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม ได้กำลังคนจากองค์กรภายนอกเข้ามาช่วยดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ได้รับและรู้สึกถึงน้ำใจไมตรี ความเอื้ออาทรซึ่งบุคคลควรมีต่อกัน

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

ทางด้านปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้กล่าวนั้น พอจะสรุปได้ ดังนี้

๑. ชาวบ้านบางคน บางกลุ่ม เริ่มจะหายไปจากงานสืบชะตาป่า
๒. ต้นไม้ที่บวชแล้วมีความสมบูรณ์ สวย หายาก ผู้มาร่วมงานบางคนขอเอาออกไปจากป่า เป็นสมบัติส่วนตัวดูแลเองที่บ้าน

ส่วนแนวทางการแก้ไขนั้น พอจะสรุปได้ คือ พยายามปรับรูปแบบให้การสืบชะตาป่า ไม่เป็นเพียงการรักษาต้นไม้ไว้เท่านั้น ให้ปลูกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่และจำนวนต้นไม้ในป่าไปด้วย

๔) การทำแนวป้องกันไฟป่า

วิธีการ

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการทำแนวป้องกันไฟป่าอันเกิดจากธรรมชาติที่ดีหรือไฟที่เกิดจากมนุษย์เองก็ดี กระบวนการและวิธีการทำแนวป้องกันไฟป่านั้นท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้บอกวิธีการ คือ

๑. เน้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ใช้ดินก่อกำให้เป็นเป็นขอบสูงรอบโคนต้นไม้ และใช้หินเพิ่มความแข็งแรง พอจะเป็นการรักษาต้นไม้ให้รอดจากไฟป่าได้บ้าง
๒. ใช้วิธีที่ทำแล้วได้ผลสำเร็จดี จากความร่วมมือของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง บนพระพุทธรูปที่ร้อย
๓. บริเวณที่เป็นแนวป้องกันไฟป่าจะต้องกวาดให้โล่ง ไม่ให้เป็นเชื้อเพลิง ซึ่งช่วยลดความรุนแรงของไฟป่าได้

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

ทางด้านปัญหาและอุปสรรคในการทำแนวป้องกันไฟป่านั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้กล่าวนั้น พอจะสรุปได้ ดังนี้

๑. บางครั้งไฟป่ามีความรุนแรงมาก เกินกำลังควบคุม จำต้องปล่อยให้เกิดขึ้น ทำได้เพียงคอยระวังมิให้ลุกลามออกไปมาก
๒. พื้นที่ป่ามีบริเวณกว้าง หากไฟป่าเกิดขึ้นตามพื้นที่ภูเขา การเข้าไปควบคุมมิให้ลุกลาม ก็จะต้องระวังอันตรายและอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วย
๓. ไฟป่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้นหากเกิดในยามค่ำคืน เป็นการยากที่จะระดมความช่วยเหลือสกัดกั้นไฟป่าได้ทันเวลา

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำแนวป้องกันไฟป่านั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ได้กล่าวนั้น พอจะสรุปได้ ดังนี้

๑. เตรียมความพร้อม ด้วยการทำแนวป้องกันไฟป่าให้ดี รับสถานการณ์ไฟป่าในฤดูแล้ง
๒. ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ดินและหินประกอบกับความรู้ที่ถูกต้องเป็นเครื่องมือป้องกันไฟป่า

๕) การดูแล รักษาและป้องกันป่า

วิธีการ

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ให้สัมภาษณ์และบอกวิธีการในการรักษาและป้องกันป่า ดังนี้

๑. ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ในด้านการดูแล รักษาและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒. นำผลสำเร็จของงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว ยกเป็นตัวอย่างหรือเป็นต้นแบบ ชักนำให้ทำตาม เชิญชวนทั้งชุมชนในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน สถานศึกษา กลุ่มหรือบุคคลภายนอก ให้ทำงานในลักษณะของการมีส่วนร่วม

๓. งานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องเฝ้าระวัง ดูแล ติดตาม ไปพร้อม ๆ กับการขยายพื้นที่งาน ด้านอนุรักษ์ออกไปอีกด้วย

๔. โดยปกติพระสงฆ์ สามเณร มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและชุมชน ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์เริ่มดำเนินงานด้านการอนุรักษ์อย่างเต็มที่ จึงเป็นแรงจูงใจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปพร้อมกับศรัทธาชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกได้สำเร็จ

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

ทางด้านปัญหาและอุปสรรคในการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ให้สัมภาษณ์ว่า มีกลุ่มคนในพื้นที่ที่ทำงานในการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น มีหลากหลายเพศและวัย แต่ส่วนมากเป็นกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ไม่นานบุคคลกลุ่มนี้ก็จะหมดไป

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น จากการสัมภาษณ์คงพอจะสรุปแนวทางแก้ไข ดังนี้

๑. ปลุกฝังคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนขึ้นมาสานต่อ ไม่เช่นนั้นสภาพแวดล้อมที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้ชีวิตคนรุ่นใหม่อยู่ลำบาก

๒. โครงการต้นแบบที่ทำไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ได้รับการดูแลรักษาและป้องกันเกิดผลดีต่อวิถีเช่นไร

๖) สร้างฝายชะลอน้ำ

วิธีการ

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเป็นใช้อุปโภคและบริโภค การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ และเป็นการให้ความอุดมสมบูรณ์แก่พื้นที่ป่าและชุมชน จากการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพนารักษ์ ท่านพระครูสันติพนารักษ์กล่าวว่า

“แต่เดิมฝายที่เป็นของเก่า ใช้ไม้ทั้งท่อนเอาไปปัก ทุกปี ๆ ต้องซ่อม และอย่าให้ไฟไหม้ ฝายแบบนั้น ดีกว่าฝายปูนที่หน้าฝายมีตะกอนดินมาก ฝายธรรมชาตินี้น้ำเล็ดลอดได้ ด้านล่างของฝายเป็นที่น้ำขัง น้ำเขียว

ใส มีกุ้ง หอย ปูปลา แต่ฝายซีเมนต์น้ำไม่มีเล็ดลอดออกไปได้ ทำให้เป็นตะกอน และพังได้ถ้าไม่แข็งแรงพอ และถ้าที่ต้นน้ำไม่ทำเขื่อนไว้ เวลานั้นน้ำไหลก็ไหลผ่านไปเลย ต้นเหตุที่มาทำฝายเพราะเป็นปัญหาและอุปสรรคคือน้ำไม่อยู่ ฝนตกมาก็ไหลไปเลย เอาตะกอนดิน ต้นไม้ แม้แต่ที่ดินที่อยู่ บ้านเรือนก็พังไปเลย”

จะเห็นได้ว่าแนวทางหรือวิธีการในการสร้างฝายชะลอน้ำนั้น พอจะสรุปได้ดังนี้

๑. หาทำเลที่เหมาะสมในการสร้างฝายบนพื้นที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
๒. ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นส่วนมาก เช่น ไม้ไผ่ กระสอบดินทราย หิน เพื่อขวางทางน้ำ กักกั้นน้ำเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของป่าและคงสภาพระบบนิเวศเพื่อวิถีชีวิตตามธรรมชาติทั้งของสัตว์และมนุษย์
๓. ดำเนินงานในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ (วัด....) กับชุมชน (บ้านสาแพะ) กับองค์กร (โรงเรียน SCG) และสถานศึกษา (วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง) โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. นำความรู้ วิธีการ การทำฝาย มาถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการลงมือปฏิบัติงานร่วมกันของทุกฝ่าย

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

จากการสัมภาษณ์ถึงปัญหาและอุปสรรคโดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเป็นใช้อุปโภคและบริโภค การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

๑. ฝายชะลอน้ำทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ท่อน ไม้ไผ่ ดิน ทราย ถึงแม้เป็นผลดีต่อธรรมชาติ แต่ก็เกิดการผุกร่อนได้บ้าง ต้องซ่อมแซมและคอยระวังมิให้เกิดไฟป่าเผาทำลายฝาย
๒. ฤดูแล้งมีฝนตกน้อย ฝายที่ทำเตรียมไว้อาจไม่ได้ใช้ให้เกิดความคุ้มค่า

ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคปัญหาและอุปสรรคโดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ พอจะสรุปแนวทางแก้ไข ดังนี้

๑. คำนึงถึงความแข็งแรงให้มากพอที่จะไม่เกิดการพังทลาย เสียหายได้โดยง่าย
๒. ฝายทำหน้าที่รองรับน้ำตามธรรมชาติ เพื่อให้ฝายเกิดประโยชน์และมีคุณค่า จึงต้องดำเนินการรักษาระบบนิเวศให้คงสภาพอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปพร้อม ๆ กันกับการเพิ่มจำนวนฝาย

๗) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

วิธีการ

การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งปกครองท้องถิ่น เพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น จากการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพนารักษ์ ท่านได้วิธีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ดังนี้

๑. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน
๒. การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านอนุรักษ์ฯ มีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง สามารถแสดงจุดยืนและความเข้มแข็งของชุมชนต่อสังคมภายนอกได้ดีมาก
๓. วิธิดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทำให้กิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ ถือได้ว่าทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

ปัญหา - อุปสรรค - แนวทางแก้ไข

จากการสัมภาษณ์ถึงปัญหาและอุปสรรคการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาตินั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์กล่าวว่า ไม่มีปัญหา อุปสรรค เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักดีถึงความสำคัญของการร่วมมือกันอนุรักษ์ รักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งบ้านสาแพะมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้มาเมื่อหลาย ๑๐ ปี ก่อน ปรับทัศนคติชาวบ้าน ชักชวนให้เกิดเป็นความร่วมมือภายในชุมชนเสียก่อน เมื่อเกิดผลสำเร็จดีและดำเนินการต่อเนื่อง หน่วยงานหรือสถานศึกษาภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เกิดเป็นต้นแบบด้านการอนุรักษ์ คงสภาพพระบนิเวศเอาไว้ จึงสามารถเชิญชวนหน่วยงานภายนอกและสถานศึกษาต่าง ๆ เข้ามาศึกษาและมีส่วนร่วมในลักษณะลงมือลงแรงร่วมงานกับชุมชน

แนวทางในการทำงานและประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ นั้น ท่านพระครูสันติพนารักษ์ ได้กล่าว “งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นงานที่ต้องดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งดูแลให้คงสภาพปลูกป่าเพิ่มพื้นที่ธรรมชาติ ป้องกันมิให้ถูกทำลายทั้งโดยธรรมชาติและมนุษย์ จึงต้องใช้ทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน ปลูกฝังแนวคิดด้านการอนุรักษ์ให้กับคนรุ่นใหม่ และความร่วมมือของทุกฝ่าย ร่วมกันดำเนินงาน ให้มีผลสำเร็จต่อไป”

๔.๕ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม ตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

กลุ่มพระสงฆ์ที่ดำเนินศาสนกิจในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
จำนวน ๓๒ รูป ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธในจังหวัดลำปาง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕.๑ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ปัญหา อุปสรรค	ปัญหา อุปสรรคและแนวทางการแก้ไข	ข้อเสนอแนะ
๑. ชุมชนไม่ตระหนักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน	ให้คำแนะนำ อบรม ชี้แนะให้ชุมชนในเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จากปัญหาและอุปสรรคในการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พอจะสรุปข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังนี้ ๑. ช่วยกันประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะทรัพยากรทางธรรมชาติดำรงเข้าสู่วิกฤตการณ์อย่างหนัก เช่น ภาวะโลกร้อน ฝนแล้ง ขาดแคลนอาหาร ฯลฯ ๒. ใช้สื่อเป็นตัวแทนสื่อข้อมูลเพื่อให้คนได้รับรู้และช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ ลำธาร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาทำงานร่วมกับประชาชน เพราะที่ผ่านมาหน่วยงานมีความรับผิดชอบน้อยเกินไป ๔. ปลูกฝังค่านิยมใหม่ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. คนในชุมชนเห็นแก่ปากท้องและเข้าไปรุกป่าไม้ ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวโพด และตัดไม้เพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง	เมื่อ ชี้ ชัด ให้ ชุม ช น เข้า ใจ ถึง คุ ณ ค่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องการเพาะปลูกควรใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมี และลดค่าใช้จ่ายในการทำการเกษตร	
๓. การนำทรัพยากรธรรมชาติส่งขายให้แก่กลุ่มนายทุน	ควรมีการส่งเสริมการหารายได้จากอาชีพเสริม เช่น พัฒนาฝีมือ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	
๔. ชุมชนขาดความรักและหวงแหนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	สร้างความเข้าใจเพื่อให้เห็นถึงผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและประโยชน์ที่เกิดจากอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดกับตัวชุมชนเอง	
๕. ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	การใช้คนในพื้นที่และการหาพันธุ์ไม้ที่เกิดเองธรรมชาติมาปลูกขยายให้กว้างขึ้นหรือการนำทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ได้ใช้หรือล้มตายมาปรับให้	

	เหมาะสมกับการอนุรักษ์ เช่น เศษหิน เศษไม้ ฯลฯ	๕. ชุมชนควรสร้างกฎกติกาให้มีการจัดเวรยามในการดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการลักลอบเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖. ขาดกฎกติกาในสังคม ในการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านในชุมชนช่วยกันดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเพิ่มการปลูกต้นไม้ และสร้างกฎกติกาภายในสังคมเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	
๗. ขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ป่าไม้อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ	เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปสร้างความเข้าใจกับชุมชน และดูแลพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ตนเอง	

ตารางที่ ๔.๕.๒ บทสัมภาษณ์พระครูสันติพนารักษ์กับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ปัญหาและอุปสรรค	แนวทางการแก้ไข
๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ วิธีการ ในการทำงานได้เริ่มจากการทำเป็นแบบอย่าง ให้สังคมได้เล็งเห็นความสำคัญการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	การดำเนินงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ ๑. งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ	แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค มีดังนี้ ๑. หลักความอดทนและความเพียรพยายาม ประกอบด้วยหลักเมตตาธรรมต่อผู้ที่ยังมีความ

โดยการให้ความรู้ทางด้านการการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ดังนี้ ๑. เรียนรู้จากโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้วเพื่อเป็นต้นแบบ ๒. ความเชื่อชาวบ้านยังเชื่อเรื่องผีสงเทวดาที่คอยดูแลรักษาป่าไม้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓. เปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔. สอดแทรกกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ	สิ่งแวดล้อมต้องใช้ระยะเวลาในการทำงานอีกยาวนาน หากไม่มีใจรักในสิ่งที่ทำอาจจะประสบปัญหาความท้อแท้ ๒. เกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านบางกลุ่มหรือกลุ่มผลประโยชน์เกิดการต่อต้านแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ขัดแย้ง โดยมุ่งทำงานเพื่อให้ประจักษ์แก่สายตา กลุ่มบุคคลที่ไม่เห็นด้วย จนกระทั่งกลุ่มดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเอง ๒. หมั่นให้ข้อคิดเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติ ชี้ให้เห็นผลกระทบหากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจากการใช้เทคโนโลยีและสารเคมีในการเกษตร ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วยความยากลำบาก
๒. การปลูกป่า วิธีการ วิธีการปลูกป่าเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีวิธีการ	จากปัญหาและอุปสรรคในการปลูกป่าเพื่อเป็น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	แนวทางการแก้ไขปัญหาคือจะสรุป ได้ดังนี้ ๑. แสวงหาไม้ทนสภาพแห้งแล้ง ขึ้นง่าย

ดำเนินดังนี้ ๑. หาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ๒. ใช้พันธุ์ไม้ในพื้นที่ที่ทนต่อสภาพของดิน น้ำและอากาศของบริเวณนั้นๆ ๓. จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับฤดูกาล ๔. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก ร่วมทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	พอจะสรุปได้ว่า ๑. ไฟป่าทำลายต้นไม้และสภาพหน้าดินซึ่งเกิดขึ้นตามฤดูกาลและบางครั้งเกิดโดยมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งควบคุมได้ยาก ๒. งบประมาณน้อย โดยส่วนมากเป็นงบประมาณส่วนตัว ๓. กำลังคนในการร่วมงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๔. การอยู่รอดของต้นไม้ขนาดเล็ก ที่นำไปปลูกใหม่	แข็งแรง อยู่รอดในสภาพดินและอากาศของพื้นที่ปลูก ๒. ขยายพันธุ์โดยการทาบกิ่งแทนการปลูกกล้าไม้เล็กๆ เพื่อจะได้ต้นไม้ที่แข็งแรงและอยู่รอดเจริญเติบโตได้ดี ๓. แสวงหาพันธุ์ไม้จำพวกสมุนไพร วาน ที่เป็นหัว ราก หรือเหง้า ใช้วิธีปลูกโดยการฝังดิน และขึ้นเองตามธรรมชาติ ๔. ดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สถานศึกษาต่าง ๆ เห็นถึงจุดยืนและความเข้มแข็งของชุมชนด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงจะได้รับความสนับสนุนทั้งงบประมาณ วิธีการและกำลังคน
๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า วิธีการ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการสืบชะตาป่า เพื่อเป็นการตระหนักถึงคุณค่าของป่า โดยมีวิธีการ ดังนี้	ทางด้านปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการทำพิธีสืบชะตาป่า เพื่อเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พอจะสรุปได้ดังนี้	แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค การดำเนินกิจกรรมการสืบชะตาป่า พอจะสรุปได้ คือ ควรปรับปรุงแบบให้การสืบชะตาป่า ไม่เพียงการรักษาดินไม้ไว้เท่านั้น ให้ปลูกป่าเพื่อเพิ่ม

๑. จัดกิจกรรมเป็นรูปแบบงานประจำปี โดยใช้ความเชื่อตามวิถีชีวิตดั้งเดิมผสมผสานกับแนวคิดด้านอนุรักษ์ ๒. เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้นำศรัทธาในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ติดตามผลสำเร็จของการดำเนินงานที่ผ่านมา ๓. ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย	๑. ชาวบ้าน บางกลุ่ม เริ่มจะหายไปจากพิธีสืบชะตาป่า ๒. ต้นไม้ที่บวชแล้วมีความสมบูรณ์ สวย หายาก ผู้มาร่วมงานบางคนขอเอาออกไปจากป่า เป็นสมบัติส่วนตัว	พื้นที่และจำนวนต้นไม้ในป่าไปด้วย
๔. การทำแนวป้องกันไฟป่า วิธีการ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการทำแนวป้องกันไฟป่าอันเกิดจากธรรมชาติก็ดีหรือไฟที่เกิดจากมนุษย์เองก็ดี พอสรุปวิธีการได้ดังนี้ ๑. เน้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น ๒. บริเวณที่เป็นแนวป้องกันไฟป่าจะต้องกวาดให้โล่ง ไม่ให้เป็นเชื้อเพลิง ช่วยลดความรุนแรงของไฟป่าได้	ทางด้านปัญหาและอุปสรรคในการทำแนวป้องกันไฟป่านั้น พอจะสรุปได้ ดังนี้ ๑. บางครั้งไฟป่ามีความรุนแรงมาก เกินกำลังควบคุม จำต้องปล่อยให้เกิดขึ้น ทำได้เพียงคอยระวังมิให้ลุกลามออกไปมาก ๒. พื้นที่ป่ามีบริเวณกว้าง หากไฟป่าเกิดขึ้นตามพื้นที่ภูเขา การเข้าไปควบคุมมิให้ลุกลาม ก็จะต้องระวังอันตรายและอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับ	แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำแนวป้องกันไฟป่า พอจะสรุปได้ ดังนี้ ๑. เตรียมความพร้อม ด้วยการทำแนวป้องกันไฟป่าให้ดี รับสถานการณ์ไฟป่าในฤดูแล้ง ๒. ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ดินและหินประกอบกับความรู้ที่ถูกต้องเป็นเครื่องมือป้องกันไฟป่า

	ผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วย ๓. ไฟป่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้นหากเกิดในยามค่ำคืน เป็นการยากที่จะระดมความช่วยเหลือสกัดกั้นไฟป่าได้ทันเวลา	
๕. การดูแล รักษาและป้องกันป่า วิธีการ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยการดูแล รักษา และป้องกันป่านั้น พอสรุปได้ดังนี้ ๑. ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ในด้านการดูแล รักษาและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ๒. นำผลสำเร็จของงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว ยกเป็นตัวอย่างหรือเป็นต้นแบบ ชักนำให้ทำตาม เชิญชวนทั้งชุมชนในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐ-เอกชน สถานศึกษา กลุ่มหรือบุคคลภายนอก ให้ทำงานในลักษณะของการมีส่วนร่วม ๓. งานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้อง	ทางด้านปัญหาและอุปสรรคในการดูแล รักษา และป้องกันป่านั้น มีกลุ่มคนในพื้นที่ที่ทำงานในการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น มีหลากหลายเพศและวัย แต่ส่วนมากเป็นกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุ ไม่นานบุคคลกลุ่มนี้ก็จะหมดไป ขาดบุคลากรหรือกลุ่มอาสาสมัครสืบทอดเจตนารมณ์	ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคในการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น พอจะสรุปแนวทางแก้ไข ดังนี้ ๑. ปลุกฝังคนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน ขึ้นมาสานต่อเจตนารมณ์ ไม่เช่นนั้นสภาพแวดล้อมที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้ชีวิตคนรุ่นใหม่อยู่ลำบาก ๒. โครงการต้นแบบที่ทำไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่ได้รับการดูแลรักษาและป้องกันเกิดผลดีต่อวิถีเช่นไร

เผ้าระวัง ดูแล ติดตาม ไปพร้อม ๆ กับการขยายพื้นที่งานด้านอนุรักษ์ออกไปอีกด้วย ๔. โดยปกติพระสงฆ์ สามเณร มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและชุมชน ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์เริ่มดำเนินงานด้านการอนุรักษ์อย่างเต็มที่ จึงเป็นแรงจูงใจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปพร้อมกับศรัทธาชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกได้สำเร็จ		
๖. สร้างฝายชะลอน้ำ วิธีการ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเป็นใช้อุปโภคและบริโภค การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ และเป็นการให้ความอุดมสมบูรณ์แก่พื้นที่ป่าและชุมชน พอจะสรุปได้ดังนี้ ๑. หาทำเลที่เหมาะสมในการสร้างฝายบนพื้นที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ๒. ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นส่วนมาก เช่น ไม้ไผ่	ปัญหาและอุปสรรคโดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อเป็นใช้อุปโภคและบริโภค การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้ ๑. ฝายชะลอน้ำทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ท่อน ไม้ไผ่ ดิน หวาย ถึงแม้เป็นผลดีต่อธรรมชาติ แต่ก็เกิดการผุกร่อนได้บ้าง ต้องซ่อมแซมและคอยระวังมิให้เกิดไฟป่าเผาทำลายฝาย ๒. ฤดูแล้งมีฝนตกน้อย ฝายที่ทำเตรียมไว้อาจไม่ได้ใช้ให้เกิดความคุ้มค่า	ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหา อุปสรรคปัญหา และอุปสรรคโดยวิธีการสร้างฝายชะลอน้ำ พอจะสรุปแนวทางแก้ไข ดังนี้ ๑. การสร้างฝายควรคำนึงถึงความแข็งแรงให้มาก พอที่จะไม่เกิดการพังทลาย เสียหายได้โดยง่าย ๒. ฝายทำหน้าที่รองรับน้ำตามธรรมชาติ เพื่อให้ฝายเกิดประโยชน์และมีคุณค่า จึงต้องดำเนินการรักษาระบบนิเวศให้คงสภาพอย่างยั่งยืน

กระสอบดินทราย หิน เพื่อขวางทางน้ำ กักกั้นน้ำเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของป่าและคงสภาพระบบนิเวศเพื่อวิถีชีวิตตามธรรมชาติทั้งของสัตว์และมนุษย์ ๓. ดำเนินงานในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ (วัด....) กับชุมชน (บ้านสาแพะ) กับองค์กร (โรงปูน SCG) และสถานศึกษา (วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง) โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔. นำความรู้ วิธีการ การทำฝาย มาถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการลงมือปฏิบัติงานร่วมกันของทุกฝ่าย		ควบคู่ไปพร้อม ๆ กันกับการเพิ่มจำนวนฝาย
๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก วิธีการ การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งปกครองท้องถิ่น เพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีวิธีการประสานงานกับหน่วยงาน	ปัญหาและอุปสรรคการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีปัญหา อุปสรรค เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักดีถึง	แนวทางในการทำงานและประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ นั้น เป็นงานที่ต้องดำเนินการต่อเนื่อง ทั้งดูแลให้คงสภาพปลูกป่าเพิ่มพื้นที่ธรรมชาติ ป้องกันมิให้ถูกทำลายทิ้งโดย

ต่างๆ ดังนี้ ๑. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการประสานงาน ๒. การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านอนุรักษ์ฯ มีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง สามารถแสดงจุดยืนและความเข้มแข็งของชุมชนต่อสังคมภายนอกได้ดีมาก ๓. วิธีดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทำให้กิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ ถือได้ว่าทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกัน	ความสำคัญของการร่วมมือกันอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งบ้านสาแพะมีพระสงฆ์เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้มาเมื่อหลาย ๑๐ ปีก่อน ปรับทัศนคติชาวบ้าน ชักชวนให้เกิดเป็นความร่วมมือภายในชุมชนเสียก่อน เมื่อเกิดผลสำเร็จดีและดำเนินการต่อเนื่อง หน่วยงานหรือสถานศึกษาภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เกิดเป็นต้นแบบด้านการอนุรักษ์ คงสภาพระบบนิเวศเอาไว้ จึงสามารถเชิญชวนหน่วยงานภายนอกและสถานศึกษาต่าง ๆ เข้ามาศึกษาและมีส่วนร่วมในลักษณะลงมือลงแรงร่วมงานกับชุมชน	ธรรมชาติและมนุษย์ จึงต้องใช้ทั้งภูมิปัญญาชาวบ้าน ปลุกฝังแนวคิดด้านการอนุรักษ์ให้กับคนรุ่นใหม่ และความร่วมมือของทุกฝ่าย ร่วมกันดำเนินงาน ให้มีผลสำเร็จต่อไป
---	---	---

๔.๖ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติตามแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ในการศึกษาแนวคิดและกระบวนการในการจัดการ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ โดยแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง สามารถสรุปเป็นตารางกระบวนการและหลักธรรมในการจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ ได้ดังนี้

๔.๖.๑ กระบวนการและหลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การทำงานด้านการให้ความรู้ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยมีกระบวนการดังนี้ ๑. เรียนรู้จากโครงการหรือกิจกรรมที่เคยดำเนินการไปแล้วเพื่อเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ ๒. หลักแนวความเชื่อเรื่องผีสาร รุกขเทวดาที่คอยดูแลรักษาป่าไม้ ๓. เปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๔. สอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ ในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	หลักพุทธธรรมในการให้ความรู้ด้านการจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยหลักพุทธธรรม คือ การอาศัยหลักเหตุและปัจจัย เพื่อสร้างศรัทธาและความเชื่อที่ถูกต้อง โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางพุทธ ในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยอาศัยพุทธกุศโลบายในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชุมชนที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติดุริยเกรงต่อการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. การปลูกป่า การปลูกป่าเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีขั้นตอนการ	หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับการ

ดำเนิน ดังนี้ ๑. หาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ๒. ใช้พันธุ์ไม้ในพื้นที่ที่ทนต่อสภาพของดิน น้ำ และอากาศของบริเวณนั้นๆ ๓. จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับฤดูกาล ๔. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนคนในชุมชนและหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมาร่วมทำงานด้าน เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	ปลูกป่า ซึ่งได้ใช้หลักกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญกับกระบวนการ โดยอาศัยหลักปฏิจจสมุปบาท คือ การอิงอาศัยกันและกัน เพราะในการหาพันธุ์ไม้ การเลือกสรรพันธุ์ไม้ และกิจกรรมที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม อีกทั้งการประชาสัมพันธ์ชักชวนคนในชุมชนและองค์กรต่างๆ เข้าร่วม เพราะทุกอย่างต้องอิงอาศัยกันและกัน เพื่อให้การบริหารจัดการเชิงพุทธสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติประสบความสำเร็จ
๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการสืบชะตาป่า เพื่อเป็นการตระหนักถึงคุณค่าของป่า โดยมีวิธีการ ดังนี้ ๑. บริหารจัดการกิจกรรมเป็นขนบธรรมเนียมและประเพณีประจำปี และผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมกับแนวคิดการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ๒. เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ได้เป็นผู้นำของชุมชนในการปฏิบัติศาสนกิจในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม และติดตามผลการดำเนินงาน ๓. การดำเนินงานเชิงบูรณาการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม	หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับพิธีกรรมการสืบชะตาป่า ซึ่งได้ใช้หลักความสามัคคีในหมู่คณะ โดยพระสงฆ์เองแสดงหลักภาวะผู้นำทั้งทางด้านชุมชนและจิตใจ และเป็นการสร้างความเชื่อ ความศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชนในการทำงานร่วมกันด้วยความรักและสามัคคี
๔. การทำแนวป้องกันไฟป่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยวิธีการทำแนวป้องกันไฟป่า มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับการทำแนวป้องกันไฟป่า ซึ่งได้ใช้หลักความสามัคคีในหมู่คณะใน

๑. เน้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น ๒. บริเวณที่เป็นแนวป้องกันไฟป่าจะต้องกวาดให้โล่ง ไม่ให้เป็นเชื้อเพลิง ช่วยลดความรุนแรงของไฟป่าได้	การสรรหาวัสดุทางธรรมชาติ อีกทั้งเป็นการใช้หลักสติให้มีความรู้ตัวอยู่เสมอ เผื่อคอยระวังไฟป่าอันจะนำความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติและสังคมที่อยู่อาศัย
๕. การดูแล รักษาและป้องกันป่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยการดูแล รักษาและป้องกันป่านั้น พอสรุปได้ดังนี้ ๑. ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ๒. นำผลสำเร็จของงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว ยกเป็นตัวอย่างหรือเป็นต้นแบบ ๓. งานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องเฝ้าระวัง ดูแล ติดตาม ๔. พระสงฆ์ สามเณร มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและชุมชน เป็นแรงจูงใจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปพร้อมกับศรัทธาชาวบ้านและหน่วยงานภายนอกได้สำเร็จ	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับการดูแล รักษาและป้องกันป่า ซึ่งได้ใช้หลักศรัทธาความเชื่อในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยพระสงฆ์มีภาวะผู้นำทางธรรมในการปฏิบัติศาสนกิจ คอยย้ำเตือนสติให้สมาชิกภายในชุมชนเกิดความสามัคคีและรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖. สร้างฝายชะลอน้ำ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้ ๑. หาทำเลที่เหมาะสมในการสร้างฝายบนพื้นที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ๒. ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ กระสอบดินทราย หิน เพื่อขวางทางน้ำ กักกั้นน้ำเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของป่าและคงสภาพระบบนิเวศ ๓. ดำเนินงานในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ (วัด....) กับชุมชน (บ้านสาแพะ) กับองค์กร (โรงเรียน SCG) และสถานศึกษา (วิทยาลัยสงฆ์นคร	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อให้ชุมชนได้กักเก็บน้ำในการอุปโภคและบริโภค หรือทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยหลักปฏิจจสมุปบาทที่มีความสัมพันธ์กัน สร้างความสามัคคีในชุมชนและองค์กรต่างๆ ให้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ลำปาง) ๔. นำความรู้ วิธีการทำฝาย มาถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรม	
๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีวิธีการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ดังนี้ ๑. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน ๒. การดำเนินกิจกรรมมีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง สามารถแสดงจุดยืนและความเข้มแข็งของชุมชน ๓. วิธีดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย	การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ตามธรรมชาติแนวพุทธกับการประสานกับหน่วยงานภายนอก โดยอาศัยภาวะผู้นำทางทั้งโลกและทางธรรม ภาวะผู้นำทางโลก หมายถึง ผู้นำชุมชน เช่น แกนนำ ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ และผู้นำทางธรรม หมายถึง กลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชน

๔.๗ สรุป

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เป็นการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ในการบริหารจัดการ ซึ่งเห็นได้ว่ากลุ่มพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้มุ่งเน้นการนำหลักปรัชญาสุปปาที่ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ในการบริหารจัดการและเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้นำทางธรรมเป็นแบบอย่างให้แก่สังคมในการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แม้จะประสบปัญหากับกลุ่มคนบางกลุ่มที่มองการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ขัดผลประโยชน์ แต่ตัวพระสงฆ์เองก็ยึดมั่นในหลักเมตตาธรรมในการทำงาน เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนทั้งหลาย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง กระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง และเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง โดยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการประมวลผลทางสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ค่าสถิติร้อยละ (percentage) สำหรับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สำหรับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพัฒนารักษ์ ผู้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลการศึกษามีได้ดังนี้

๕.๑ อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าอาวาส ๑๕.๖% เป็นพระลูกวัด ระดับการศึกษาแผนกสามัญส่วนมากอยู่ในระดับมัธยมศึกษา/ป.วช. ๕๖.๓% ระดับการศึกษาระดับระดับปริญญาตรี ๔๓.๘% ระดับการศึกษาแผนกธรรมส่วนมากอยู่ในระดับนักธรรมชั้นเอก ๘๔.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นโท ๙.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี ๓.๑% และไม่ได้การศึกษาศึกษาแผนกธรรม ๓.๑% ระดับการศึกษาแผนกบาลีไม่มีการศึกษา ๑๐๐% และสังกัดนิกายอยู่ในมหานิกาย ๑๐๐%

๕.๑.๒ บทบาทในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ภาพรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๙๘$) อยู่ในระดับปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับที่ปฏิบัติมากทุกด้าน พิจารณาในแต่ละด้านพอสรุปได้ดังนี้ การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = ๓.๙๑$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การให้ความรู้ เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ ท่านฝึกให้ ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติการอนุรักษ์ฯ ในพื้นที่จริง เช่น การปลูกป่า การบวชป่า เพื่อเป็นการจัดการและ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ พระสงฆ์ได้แสดงพระธรรมเทศนาพูดคุยให้ ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน รองลงมา ได้แก่ พระสงฆ์ได้จัดให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน โดยการขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง บริษัท SCG ฯลฯ เพื่อเป็นวิทยากร และปฏิบัติงานร่วมกันในการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ระดับสุดท้าย ได้แก่ พระสงฆ์ได้ใช้สื่อแผ่นพับ/ป้าย/เอกสาร ในการให้ ความรู้การอนุรักษ์ฯ เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง

๒. การดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = ๔.๐๙$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การดำเนิน กิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ มีการดำเนินกิจกรรม ปลูกป่า/สืบชะตา/บวชป่า โดยอิงอาศัยความเชื่อของคนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ มีการดำเนินกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ พระสงฆ์เองในฐานะเป็นผู้นำชุมชน ได้ทำการประสานงานกับหน่วยงานในการทำงานเพื่อชุมชน เพื่อกักเก็บน้ำไว้อุปโภคและบริโภคภายใน ชุมชน เช่น การเกษตรและปศุสัตว์ ฯลฯ รองลงมา ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมทำแนวป้องกันไฟป่า เพื่อ

เป็นการป้องกันไฟฟ้าในช่วงฤดูร้อน โดยการฝึกให้ชุมชนและแกนนำได้รู้วิธีในการป้องกันไฟฟ้าและวิธีการดับไฟฟ้าได้อย่างถูกวิธี ในระดับสุดท้าย ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมจัดทำเวรยามป้องกันรักษาป่าเพื่อป้องกันมิให้เกิดการบุกรุกป่าไม้และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของชุมชน

๓. การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = 3.94$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การติดต่อประสานงานกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อได้อบรมและศึกษาแนวทางในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง รองลงมา ได้แก่ มีการติดต่อประสานงานองค์กรเอกชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อขอทุนสนับสนุนและกำลังคนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การขอความอนุเคราะห์วิทยากรในการบรรยายวิธีการป้องกันไฟฟ้า ฯลฯ รองลงมา ได้แก่ การประเมินผลมีความโปร่งใส ยุติธรรม โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำงานในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ การติดต่อประสานงานผู้นำชุมชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อให้เป็นขวัญและกำลังใจต่อชาวบ้านในการทำงานเพื่อชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และบุคคลที่สำคัญในชุมชน ระดับสุดท้าย ได้แก่ การติดต่อประสานงานนักการเมืองเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ โดยการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่นหรือนักการเมืองระดับจังหวัด ให้เล็งเห็นถึงการทำงานเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

๕.๑.๓ ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีดังนี้

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะ ต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะ ที่พบในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

๑. ชุมชนไม่ตระหนักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
๒. คนในชุมชนเห็นแก่ปากท้องและเข้าไปบุกรุกป่าไม้

๓. การนำทรัพยากรธรรมชาติส่งขายให้แก่กลุ่มนายทุน
๔. ชุมชนขาดความรักและห่วงหาพันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖. ขาดกฎกติกาในสังคม ในการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๗. ขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ป่าไม้อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๑. ให้คำแนะนำ อบรม แก่ชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. สร้างความเข้าใจแก่ชุมชนถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องการเพาะปลูกควรใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ
๓. ส่งเสริมการหารายได้จากอาชีพเสริม เช่น พัฒนาฝีมือ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
๔. สร้างความเข้าใจเพื่อให้เห็นถึงผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ใช้คนในชุมชนและหาพันธุ์ไม้ที่เกิดเองธรรมชาติมาปลูกขยายให้กว้างขึ้นหรือการนำทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้หรือล้มตายมาปรับให้เหมาะสมกับการอนุรักษ์ เช่น เศษหิน เศษไม้ ฯลฯ
๖. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้ชุมชนช่วยกันดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๗. เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปสร้างความเข้าใจกับชุมชน และดูแลพื้นที่ป่าไม้

ข้อเสนอแนะ

๑. ช่วยกันประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ใช้สื่อเป็นตัวแทนให้คนได้รับรู้และช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาทำงานร่วมกับประชาชน
๔. ปลูกฝังค่านิยมใหม่ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและห่วงหาพันทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ชุมชนควรสร้างกฎกติกาให้มีการจัดเวรยามในการดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการลักลอบเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๑.๔ สัมภาษณ์การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

การวิจัยเรื่อง“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามและอีกส่วนหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยการ

สัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพนารักษ์ (บรรลา อุตตสนฺโต) จากการสัมภาษณ์ท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับศาสนกิจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

วิธีการ

๑. เรียนรู้จากโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว
๒. ความเชื่อชาวบ้านยังเชื่อเรื่องผีสงเทวดาที่คอยดูแลรักษาป่าไม้
๓. เปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. สอดแทรกกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ

๒. การปลูกป่า

วิธีการ

๑. หาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
๒. ใช้พันธุ์ไม้ในพื้นที่ที่ทนต่อสภาพของดิน น้ำและอากาศของบริเวณนั้นๆ
๓. จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับฤดูกาล
๔. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมาร่วมทำงาน

๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า

วิธีการ

๑. จัดกิจกรรมเป็นรูปแบบงานประจำปี โดยใช้ความเชื่อตามวิถีชีวิตดั้งเดิมผสมผสานกับแนวคิดด้านอนุรักษ์
๒. เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้นำศรัทธาในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ติดตามผลสำเร็จของการดำเนินงานที่ผ่านมา
๓. ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

๔. การทำแนวป้องกันไฟป่า

วิธีการ

๑. เน้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น
๒. บริเวณที่เป็นแนวป้องกันไฟป่าจะต้องกวาดให้โล่ง ไม่ให้เป็นเชื้อเพลิง ลดความรุนแรงของไฟป่า

๕. การดูแล รักษาและป้องกันป่า

วิธีการ

๑. ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ในด้านการดูแล รักษาและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. นำผลสำเร็จของงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว ยกเป็นตัวอย่างหรือเป็นต้นแบบ
๓. งานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องเฝ้าระวัง ดูแล ติดตาม
๔. พระสงฆ์เริ่มดำเนินงานด้านการอนุรักษ์อย่างเต็มที่ จึงเป็นแรงจูงใจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปพร้อมกับศรัทธาชาวบ้านและหน่วยงานภายนอก

๖. สร้างฝายชะลอน้ำ

วิธีการ

๑. หาทำเลที่เหมาะสมในการสร้างฝายบนพื้นที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
๒. ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นส่วนมาก เช่น ไม้ไผ่ กระสอบดินทราย หิน เพื่อขวางทางน้ำ กักกั้นน้ำ
๓. ดำเนินงานในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ (วัด....) กับชุมชน กับองค์กร
๔. นำความรู้ วิธีการ การทำฝาย มาถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรม

๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก

วิธีการ

๑. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน
๒. การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านอนุรักษ์ฯ มีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง
๓. วิธีดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ปัญหา อุปสรรค

๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องใช้ระยะเวลาในการทำงานอีกยาวนาน
๒. เกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านบางกลุ่มหรือกลุ่มผลประโยชน์

๒. การปลูกป่า

๑. ไฟป่าทำลายต้นไม้และสภาพหน้าดิน
๒. งบประมาณน้อย
๓. กำลังคนในการร่วมงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๔. การอยู่รอดของต้นไม้

๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า

๑. ชาวบ้าน บางกลุ่ม เริ่มจะหายไปจากพิธีสืบชะตาป่า
๒. ต้นไม้ที่บวชแล้วมีความสมบูรณ์ สวย หายาก ผู้มาร่วมงานบางคนขอเอาออกไปจากป่า เป็นสมบัติส่วนตัว

การทำแนวป้องกันไฟป่า

๑. บางครั้งไฟป่ามีความรุนแรงมาก เกินกำลังควบคุม
๒. พื้นที่ป่ามีบริเวณกว้าง หากไฟป่าเกิดขึ้นตามพื้นที่ภูเขา การเข้าไปควบคุมมิให้ลุกลาม ก็จะต้องระวังอันตรายและอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติหน้าที่
๓. ไฟป่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

การดูแล รักษาและป้องกันป่า

๑. กลุ่มมีหลากหลายเพศและวัย
๒. ขาดบุคลากรหรือกลุ่มอาสาสมัครสืบทอดเจตนารมณ์

๖. สร้างฝายชะลอน้ำ

๑. ความไม่แข็งแรงของฝายชะลอน้ำ เพราะทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ท่อน ไม้ไผ่ ดิน ทลาย
๒. ฤดูแล้งมีฝนตกน้อย ฝายที่ทำเตรียมไว้อาจไม่ได้ใช้ให้เกิดความคุ้มค่า

๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก

การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่มีปัญหา อุปสรรค เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกันอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๒ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ กระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จ รวมถึงเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

จากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกัน อาศัยศรัทธาทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ ตระหนักขอบในการบริหารจัดการทรัพยากรและ

สิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดปาปาวชปา ฯลฯ กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรในการปลูกป่านนั้น เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูต่อกวเขตที่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปรัชญาสมุบัติบาทความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า การสร้างฝอยชะลอน้ำ การทำแนวป้องกันไฟป่า ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรึกษาหารือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน เป็นการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติ มุ่งเน้นถึงคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน งบประมาณที่คอยอุปถัมภ์เกื้อกูลการจัดหาอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ ความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราหรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง เช่น อาคาร บ้านเรือน ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจตนเองได้สมบูรณ์ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชนเริ่มดีขึ้น เพื่อให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติให้เกิดปฏิสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน แต่ยังมีปัจจัยบางประการที่อาจจะผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวของการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังส่งผลทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนได้เข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรยั่งยืน คือ ปุ๋ยชีวภาพจากซากพืชซากสัตว์ สภาพสังคมต่อการดำรงชีวิตกับธรรมชาติ การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการ

ทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการ ทรัพยากร เจื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนว พุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการ ปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไป ประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัย“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ใน จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะผลการวิจัย ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ๑) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอัน ดีงามระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- ๒) ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๓) ส่งเสริมให้มีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำ ทางด้านจิตวิญญาณกับผู้นำทางด้านปกครองได้ทำงานได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น
- ๔) ส่งเสริมให้มีกลุ่มพระสงฆ์ เพื่อสร้างเครือข่ายในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง คือ

- ๑) ควรประสานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในการการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
- ๒) ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และสรรหางบประมาณใน การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมถึงการติดตามผลและประเมินผล เพื่อ ประเมินความก้าวหน้าในการทำงาน

๓) ควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณกับผู้นำทางด้านปกครองได้ทำงานได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น และการขอความอนุเคราะห์กับหน่วยงานในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๔) ควรมีแรงกระตุ้นในการทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๕) ควรมีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในจังหวัดเดียวกันหรือจังหวัดรอบนอก

๖) ควรประสานงานร่วมกับหน่วยราชการหรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้สามารถดำเนินการส่งเสริมการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๗) ควรมีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติการแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยที่มีการนำหลักธรรมเพื่อมาใช้ในการสร้างจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธกับการสร้างสุขภาวะแก่บุคคล ชุมชนและประเทศ

๓) ควรมีการศึกษาวเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยในแต่ละพื้นที่ที่มีการทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านปัจจัย เงื่อนไข และรูปแบบในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

คณะกรรมการแผนกตำรา. มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กองแผนงานกรมการศาสนา. คู่มือการปฏิบัติงานด้านศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

เกษม จันทรแก้ว และคณะ. สิ่งแวดล้อมเทคโนโลยีและชีวิต. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

คุณ โทจันทร์. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนา. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.

จินตนา บุญบังการ และคณะ. การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๔๔.

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สโมสรชมรมอนุรักษ์สภาพแวดล้อม. สภาพแวดล้อมไทย. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาช่าง, ๒๕๑๘.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

เฉลียว บุรีภักดี. ชุดการศึกษาค้นคว้า รายวิชา ๒๕๕๓๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๘.

ชนินทร์ ชุนทพันธ์รักษ์. นโยบายธุรกิจและการบริหารเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๔.

ณัฐพันธุ์ เขจรนนทน. การจัดการเชิงกลยุทธ์ ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ด ยูเคชั่น, ๒๕๕๒.

ดำรง วัฒนา. **ยุทธศาสตร์การบริหารภาครัฐ หลักการและวิธีการ**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ติช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh). **ศานติในเรือนใจ**. แปลโดย ชีระเดช อุทัยวิทยารัตย์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๐.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๙.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ธงชัย สันติวงศ์. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

ธีระพล อรุณะกสิกรและคณะรวบรวม. **พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, ๒๕๔๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. **“มองอนาคต”**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗.

นิวัติ เรืองพานิช. **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๘.

บุญมี จันทรวงศ์. **ยุทธศาสตร์สหกรณ์ในภาคการเกษตร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๓.

บุญเลิศ เย็นคงคา และคณะ. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: วี.เจ.พรินติ้ง, ๒๕๔๖.

ปกรณ์ ปรียากร. **แนวความคิดว่าด้วยการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

ประชุม รอดประเสริฐ. **นโยบายและการวางแผนหลักการและทฤษฎี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, ๑๕๒๘.

ประเวศ วะสี. **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิซีเมนต์ไทย, ๒๕๓๙.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. **บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย**. เชียงใหม่: ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). **พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า**. ในนิตยสารเสถียรธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙, มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.

_____ . **คนไทยกับป่า**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม. โรงพิมพ์ สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

_____ . **พจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๖.

พระมหาสุภา อุทโท. **บทบาทของพระสงฆ์: ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระมหาประพันธ์ ศุภษร. “พระวินัยกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : ศึกษา เฉพาะ กรณีพระวินัย ๒๒๗ ข้อในพระไตรปิฎกและอรรถกถา”. พ.ศ.ล., ปี ที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒๑๑ (พฤษภาคม- มิถุนายน, ๒๕๔๑).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, ๒๕๔๒.

พินิจ ลาภธนานนท์. **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ไพลิน ผ่องใส. **การจัดการสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **เอกสารประกอบการสอนชุดมนุษยกับสังคม หน่วยที่ ๑๑ - ๑๕**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๙.

มานพ นักการเรียน. **พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ป. ปลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ ครั้งที่ ๒. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

รัชนิกร เศรษฐ์. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ: นานมี บุ๊คส์ พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๒.

เรวัตร ชาตรีวิศิษฎ์ และคณะ. **การจัดการเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เดอะนาวิกเรือ, ๒๕๕๒.

วิชัย เทียนน้อย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.

วินัย วีระพัฒนานนท์. วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางตันแห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

วิโรจน์ สารัตนะ. แผนยุทธศาสตร์องค์การ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๓.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาการศึกษา, ๒๕๓๙.

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. “พระกับป่า”. บทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

สมพร เทพสิทธิธา. ศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗.

สมยศ นาวิก. การบริหารเชิงกลยุทธ์และนโยบายธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผู้จัดการ, ๒๕๔๑.

สุธีรา อะทะวงษา. การจัดการเชิงกลยุทธ์. เชียงราย: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ เชียงราย, ๒๕๕๑.

สุรพล พยอมแย้ม และคณะ “พระสงฆ์”. บทบาททางจิตวิทยาชุมชน. (เอกสารประกอบการบรรยายในโครงการอบรมเรื่องพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพอนามัยที่ดีของประชาชน) คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒ พฤษภาคม ๒๕๔๑.

สร้อยตระกูล อรรถมานะ. พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

สร้อยดี ราชกุลชัย. การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จามจุรี, ๒๕๔๓.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: พาสโก, ๒๕๒๔.

สาคร สุขศรีวงศ์. การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร. กรุงเทพฯ : บริษัท จี.พี.ไซเบอร์ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๐.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง และคณะ. การประยุกต์หลักพุทธธรรมใช้ในการพัฒนาชุมชนบท. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

_____. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, ๒๕๓๖.

เสาวนิตย ชัยมุสิก. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระดับสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: บุคพอยทการพิมพ์, ๒๕๔๕.

อนันท์ วิริยะพินิจ. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่.**

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

๑.๒.๒. งานวิจัย

นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า. **“การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน”.** วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (ม.ค. – มิ.ย.๒๕๕๓): ๒๕-๒๗.

๑.๒.๓. งานวิจัย

จตุพล ชูจันทร์. การพัฒนากลยุทธ์ในการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๓.**

ชัยยศ อิมสุวรรณ์. **“การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต ครุศาสตร์ (พัฒนศึกษา).** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ณัฐวรรณ สุนทรวรวิธิโชติ. **“การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน”.** รายงานการวิจัย. กองทุนวิจัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. **“บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”.** รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยสังคม: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖.

พิสิฐ บุญไชย และทรงคุณ จันทจร. **“ศาสนาพุทธ: สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”.** รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

วิมลลักษณ์ ชูชาติ. **“การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต ครุศาสตร์ (พัฒนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์

สัมภาษณ์พระครูสันติพนารักษ์, อายุ ๕๑ ปี, ๓๐ พรรษา, เจ้าอาวาสวัดพระบาทสร้อย (ห้วยลูต),

วัดพระบาทสร้อย ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง สัมภาษณ์. ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๘.

๑.๒.๕ อิเล็กทรอนิกส์

เทศบาลตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง <http://www.bansa.go.th/aboutus.php> (สืบค้นเมื่อ วันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. **เรื่องที่ ๑ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. เล่มที่ ๑๙. <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=19&chap=1&page=t19-1-infodetail02.html> (สืบค้นเมื่อ วันอังคาร ที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๗)

สาโรช บัวศรี. **การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ ๔**.

<http://www.watphongamschool.ac.th/school/download.php> (สืบค้นเมื่อ ๑ ธ.ค. ๒๕๕๗)

๒. ภาษาอังกฤษ

๒.๑ Books

Bartol, K & Martin, D. **Management**. Boston USA: McGraw-Hill, ๑๙๙๘.

Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University, 1995.

Dalf, R. **The New Era of Management: International Edition**. Ohio: Thompson Corporation, 2006.

Goetsch, David L. & David Stanley B. **Quality management: Introduction to total quality management for production, processing, and services**. Upper Saddle River. New Jersey: Prentice, ๑๙๙๗.

J.A. Simpson and E.S.C.Weiner. **The Oxford English Dictionary**. Second edition V5. UK: Oxford University Press, 2004.

Richard Tanner Pascale and Anthony G. Althos. **The Art of Japanese Management**. New York: Simon & Shuster, ๑๙๘๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความการวิจัย

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

**Buddhist Perspective on Management and Environment of
Sangha in Lampang Province**

นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

นายนพดล อินทรเสนา

Mr.Somchan Sripraschayanon

Mr.Nopphadon Indrasena

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง และ ๓) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ที่แบ่งเป็นกลุ่มแกนนำที่ทำงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและการสัมภาษณ์

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัย อาศัยศรัทธาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดปาป บวชป่า ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูต่อกเวที่ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปฏิจจสมุปปาตความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรึกษาหารือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน ให้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติหรือคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่าปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราหรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชน ให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติ แต่ยังมีปัจจัยที่อาจจะผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัยพบว่าเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร เงื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้น

การพัฒนาชุมชนต้องจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืน แก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

คำหลัก : สิ่งแวดล้อม, ทรัพยากรธรรมชาติ, การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติตามแนวพุทธ, พระสงฆ์.

ABSTRACT

The purposes of this research are: 1) To study the concepts and theories of Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province 2) To study the process of Buddhist Perspective on Management and Environment as problems, obstacles and successes of Sangha in Lampang Province and 3) To suggest the Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province. This Research is used the quantitative and qualitative Method. The sampling research is the Buddhist Monks who are leader and work on the conservation of natural resources, the people who are involved in the conservation of resources and the environment, and interview.

The result of study is found that:

Buddhist Perspective on Management and Environment of Sangha in Lampang Province refers to the concepts and theories basing on the Four Noble Truths and the faith in local culture on awareness of resource management and the environment correctly. There are also depictions of Buddhist rituals as the ceremony traditionally destined and ordained forest, etc. Those also depictions of Buddhist rituals as the ceremony traditionally destined and ordained forest, etc. for community to known, gratitude on nature and the environment. To understand the Dependent Origination has related between nature and humans by non-violence, treatment and prevention the management of natural resources and the environment. The management also uses the conditions of welfare to discuss and make a unity on group or the joint activities of various organizations. The Sangha also applies the

sublime states of mind to be the spiritual leadership for organizing the Buddhist rituals that emphasizes the natural and mental value than an object.

As the factors on strategic management of Buddhist Perspective on Management and Environment for development, the public awareness, love and cherish natural resources, the interaction between people, communities and the environment restored to be abundant natural resources and the environment is found that there are two factors namely; 1) the internal factor are directly impact on the management of the natural environment and 2) external factors is the social structure that makes local lifestyle to be changed to the economic condition by emphasizing an object. The exploitation of natural resources and environmental degradation lead to exchange or the encroachment of natural resources to be used as a building. However, the structure of the economy has created conflict and affect to individuals, communities and the environment.

Even the Buddhist monks are the leadership to direct the community's life for recognizing the self- consciousness, communities and nature, but there are two factors that will make the work successful or fail to Buddhist Perspective on Management and Environment is found that; the impacting condition are an appreciation of nature and the environment, the leadership to make harmony, participation between monk, community and environment, the creating an ideology on managing local resources to integration of modern knowledge and wisdom, the duties continuity, the lack of involving coordination with other agencies or organizations and the lack of budget to management. Thus, the development community should eliminate the obstacles and to be enhanced promote and accelerate the potential that is the substantial development of Buddhist Perspective on Management and Environment in community and to be a model for other communities in applying for a balance between man and nature.

Key Word: Environment, Natural Resources, Buddhist Perspective on Management and Environment, Sangha.

คำนำ

สถานการณ์ปัจจุบันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ(ตัณหา)ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ได้นำให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย ไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น

จังหวัดลำปางถือได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนบนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุมากมาย จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้าน นายทุน ผู้มีอิทธิพล เข้าไปสัมปทานทำเหมืองแร่เข้าทำลายป่าหรือจับจองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์มีจำนวนลดลง ด้วยเหตุดังกล่าว พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของชุมชน จึงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธในการสร้างฝายชะลอน้ำ ปลูกป่า การทำพิธีสืบชะตาป่าและกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ร่วมกับพ่อค้า ประชาชน องค์กรภาครัฐและเอกชน ตลอดจนกลุ่มเยาวชน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะนำกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง มากำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๒. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๓. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตของเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยผสมวิธีทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีเนื้อหาครอบคลุมเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนงาน/แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ สำนวณภาคสนามบริเวณพื้นที่ทำการวิจัย การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อกำหนดแผน/โครงการ/กิจกรรม สรุปรูปข้อมูลจากการศึกษาดังกล่าวข้างต้นเพื่อจัดทำเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ขอบเขตของประชากร ประชากรที่ต้องการศึกษา คือ

๑. พระสงฆ์ที่ปฏิบัติเป็นกลุ่มแกนนำในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
๒. พระสงฆ์ที่ทำงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๓. ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยออกเป็น ๒ พื้นที่

๑. วัดพระพุทธบาทสี่รอย (พระบาทห้วยหลอด) ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
ในการดำเนินงานการปลูกป่า พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่าและสาธิตการทำแนวการป้องกันไฟป่า
๒. บ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง โดยพระสงฆ์และชุมชนร่วมกันสร้างฝายชะลอน้ำ เพื่อใช้ในพื้นที่ของตนเอง เช่น เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

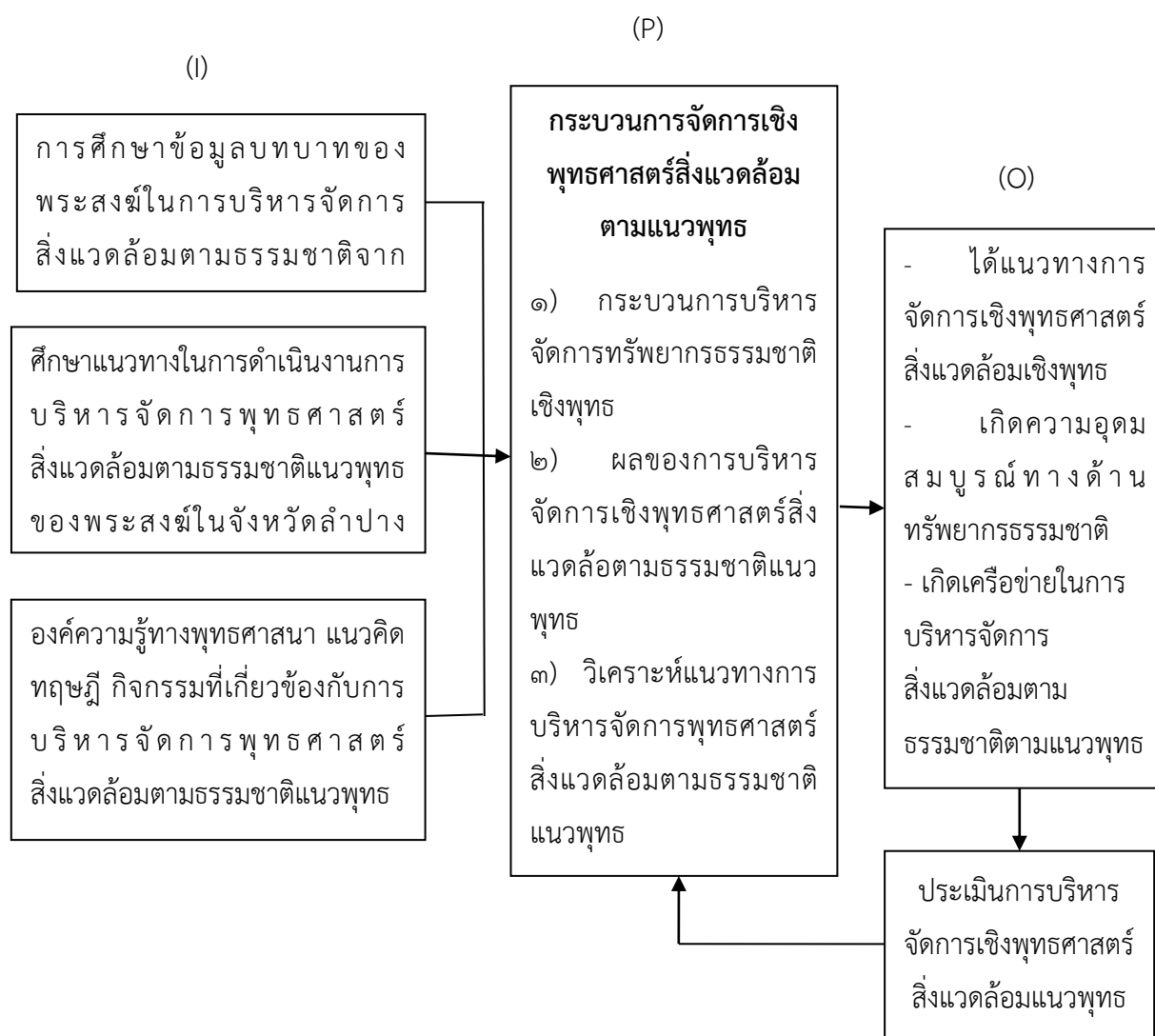
ขอบเขตของระยะเวลา

การวิจัยเริ่มตั้งแต่ วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๗ – ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘

ผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

๑. ได้ข้อมูลการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๒. ได้แนวทางในการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๓. นำการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธไปวางแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม
๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแนวทางไปปรับใช้เพื่อกำหนดแนวทางสำหรับการบริหารจัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธตามหลักนิเวศวิทยา

สมมติฐานการวิจัย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่หลากหลายซึ่งเหมาะสมตามแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ได้แก่

๑. ใช้การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การมีส่วนร่วมและกระบวนการวิจัยในขั้นตอนการประเมินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสนาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๒. ใช้การอภิปราย สาธิตและประชุมกลุ่มย่อยในขั้นกระบวนการวิจัยในขั้นตอนการประเมินกระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสนาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

๓. ใช้การประเมินตามกระบวนการของ CIPP Model ในขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพของการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้ศึกษาวิจัยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษาประกอบด้วย 1) พระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) พระสงฆ์ในจังหวัดลำปางที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ใช้วิธีสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง คณะสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในจังหวัดลำปาง โดยการคัดเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้จำแนกออกเป็น ๒ พื้นที่ คือ ๑) วัดพระพุทธรูปหล่อ (พระบาทห้วยลุด) ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ในการดำเนินการปลูกป่า พิธีสืบชะตาป่า พิธีบวชป่าและสาธิตการทำแนวการป้องกันไฟป่า และ ๒) บ้านสาแพะ ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง การคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยได้คำนึงถึงบทบาทของพระสงฆ์ ชุมชน และสภาพแวดล้อมที่พระสงฆ์และชุมชนต่างร่วมใจกันทำงานในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าไม้และยังเป็นพื้นที่ที่ประสบปัญหาด้านการบุกรุกป่าไม้ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติจากการทำไร่เลื่อนรอยที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง

อภิปรายผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

สถานการณ์ทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

กลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าอาวาส ๑๕.๖% เป็นพระลูกวัด ระดับการศึกษาแผนกสามัญส่วนมากอยู่ในระดับมัธยมศึกษา/ป.วช. ๕๖.๓% ระดับการศึกษาระดับระดับปริญญาตรี ๔๓.๘% ระดับการศึกษาแผนกธรรมส่วนมากอยู่ในระดับนักธรรมชั้นเอก ๘๔.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นโท ๙.๔% การศึกษาแผนกธรรมระดับนักธรรมชั้นตรี ๓.๑% และไม่ได้การศึกษาด้านธรรม ๓.๑% ระดับการศึกษาแผนกบาลีไม่มีการศึกษา ๑๐๐% และสังกัดนิกายอยู่ในมหานิกาย ๑๐๐%

บทบาทในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ภาพรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์

สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.98$) อยู่ในระดับปฏิบัติมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับที่ปฏิบัติมากทุกด้าน พิจารณาในแต่ละด้านพอสรุปได้ดังนี้ การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = 3.91$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ ท่านฝึกให้ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติการอนุรักษ์ฯ ในพื้นที่จริง เช่น การปลูกป่า การบวชป่า เพื่อเป็นการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ พระสงฆ์ได้แสดงพระธรรมเทศนาพูดคุยให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน รองลงมา ได้แก่ พระสงฆ์ได้จัดให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน โดยการขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง บริษัท SCG ฯลฯ เพื่อเป็นวิทยากร และปฏิบัติงานร่วมกันในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ระดับสุดท้าย ได้แก่ พระสงฆ์ได้ใช้สื่อแผ่นพับ/ป้าย/เอกสาร ในการให้ความรู้การอนุรักษ์ฯ เป็นการประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง

๒. การดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = 4.09$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การดำเนินกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ มีการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า/สืบชะตา/บวชป่า โดยอิงอาศัยความเชื่อของคนในท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ มีการดำเนินกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ พระสงฆ์เองในฐานะผู้นำชุมชน ได้ทำการประสานงานกับหน่วยงานในการทำงานเพื่อชุมชน เพื่อเก็บน้ำไว้อุปโภคและบริโภคภายในชุมชน เช่น การเกษตรและปศุสัตว์ ฯลฯ รองลงมา ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมทำแนวป้องกันไฟป่า เพื่อเป็นการป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูร้อน โดยการฝึกให้ชุมชนและแกนนำได้รู้วิธีในการป้องกันไฟป่าและวิธีการดับไฟป่าได้อย่างถูกต้อง ในระดับสุดท้าย ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมจัดทำเวรยามป้องกันรักษาป่า เพื่อป้องกันมิให้เกิดการบุกรุกป่าไม้และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของชุมชน

๓. การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก ($\bar{X} = 3.54$) เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละข้อพบว่า การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติมากที่สุด ได้แก่ การติดต่อประสานงานกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อได้อบรมและศึกษาแนวทางในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง รองลงมา ได้แก่ มีการติดต่อประสานงานองค์กรเอกชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อขอทุนสนับสนุนและกำลังคนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การทำฝายชะลอน้ำ การขอความอนุเคราะห์วิทยากรในการบรรยายวิธีการป้องกันไฟป่า ฯลฯ รองลงมา ได้แก่ การประเมินผลมีความโปร่งใส ยุติธรรม โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำงานในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รองลงมา ได้แก่ การติดต่อประสานงานผู้นำชุมชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ เพื่อให้เป็นขวัญและกำลังใจต่อชาวบ้านในการทำงานเพื่อชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และบุคคลที่สำคัญในชุมชน ระดับสุดท้าย ได้แก่ การติดต่อประสานงานนักการเมืองเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ โดยการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานปกครองท้องถิ่นหรือன்றการเมืองระดับจังหวัด ให้เล็งเห็นถึงการทำงานเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มีดังนี้

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะ ต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑. ปัญหา อุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะ ที่พบในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

๑. ชุมชนไม่ตระหนักคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
๒. คนในชุมชนเห็นแก่ปากท้องและเข้าไปรุกป่าไม้
๓. การนำทรัพยากรธรรมชาติส่งขายให้แก่กลุ่มนายทุน
๔. ชุมชนขาดความรักและหวงแหนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๖. ขาดกฎกติกาในสังคม ในการทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๗. ขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ป่าไม้อันเป็นทรัพยากรธรรมชาติ

แนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๑. ให้คำแนะนำ อบรม แก่ชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. สร้างความเข้าใจแก่ชุมชนถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องการเพาะปลูก ควรใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ
๓. ส่งเสริมการหารายได้จากอาชีพเสริม เช่น พัฒนาฝีมือ พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
๔. สร้างความเข้าใจเพื่อให้เห็นถึงผลกระทบจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ใช้คนในชุมชนและหาพันธุ์ไม้ที่เกิดเองธรรมชาติมาปลูกขยายให้กว้างขึ้นหรือการนำทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้หรือล้มตายมาปรับให้เหมาะสมกับการอนุรักษ์ เช่น เศษหิน เศษไม้ ฯลฯ
๖. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้ชุมชนช่วยกันดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๗. เจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปสร้างความเข้าใจกับชุมชน และดูแลพื้นที่ป่าไม้

ข้อเสนอแนะ

๑. ช่วยกันประชาสัมพันธ์เรื่องการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. ใช้สื่อเป็นตัวแทนให้คนได้รับรู้และช่วยกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๓. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาทำงานร่วมกับประชาชน
๔. ปลูกฝังค่านิยมใหม่ เพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๕. ชุมชนควรสร้างกฎกติกาให้มีการจัดเวรยามในการดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป้องกันมิให้เกิดการลักลอบเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สัมภาษณ์การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนว

พุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เป็นการวิจัยผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามและอีกส่วนหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์พระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยการสัมภาษณ์ท่านพระครูสันติพัฒนารักษ์ (บรรลา อดตสนฺโต) จากการสัมภาษณ์ท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับศาสนกิจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

วิธีการ

๑. เรียนรู้จากโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว

๒. ความเชื่อชาวบ้านยังเชื่อเรื่องผีสา่งเทวดาที่คอยดูแลรักษาป่าไม้
๓. เปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. สอดแทรกกิจกรรมทางด้านพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บวชป่า สืบชะตาป่า ฯลฯ

๒. การปลูกป่า

วิธีการ

๑. หาพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
๒. ใช้พันธุ์ไม้ในพื้นที่ที่ทนต่อสภาพของดิน น้ำและอากาศของบริเวณนั้นๆ
๓. จัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับ

ฤดูกาล

๔. ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกร่วมทำงาน

๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า

วิธีการ

๑. จัดกิจกรรมเป็นรูปแบบงานประจำปี โดยใช้ความเชื่อตามวิถีชีวิตดั้งเดิมผสมผสานกับแนวคิดด้านอนุรักษ์
๒. เป็นโอกาสที่พระสงฆ์จะได้นำศรัทธาในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ ติดตามผลสำเร็จของการดำเนินงานที่ผ่านมา
๓. ดำเนินงานในลักษณะบูรณาการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม และได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย

๔. การทำแนวป้องกันไฟป่า

วิธีการ

๑. เน้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น
๒. บริเวณที่เป็นแนวป้องกันไฟป่าจะต้องกวาดให้โล่ง ไม่ให้เป็นเชื้อเพลิง ลดความรุนแรงของไฟ

ป่า

๕. การดูแล รักษาและป้องกันป่า

วิธีการ

๑. ปลูกฝังจิตสำนึกให้กับคนรุ่นใหม่ ในด้านการดูแล รักษาและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. นำผลสำเร็จของงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินงานแล้ว ยกเป็นตัวอย่างหรือเป็นต้นแบบ
๓. งานหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องเฝ้าระวัง ดูแล ติดตาม

๔. พระสงฆ์เริ่มดำเนินงานด้านการอนุรักษ์อย่างเต็มที่ จึงเป็นแรงจูงใจสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมไปพร้อมกับศรัทธาชาวบ้านและหน่วยงานภายนอก

๖. สร้างฝายชะลอน้ำ

วิธีการ

๑. หาทำเลที่เหมาะสมในการสร้างฝายบนพื้นที่สูงที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร
๒. ใช้วัสดุธรรมชาติเป็นส่วนมาก เช่น ไม้ไผ่ กระจูดดินทราย หิน เพื่อขวางทางน้ำ กักกั้นน้ำ
๓. ดำเนินงานในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ (วัด....) กับชุมชน กับองค์กร
๔. นำความรู้ วิธีการ การทำฝาย มาถ่ายทอดอย่างเป็นรูปธรรม

๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก

วิธีการ

๑. ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการประสานงาน
๒. การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมด้านอนุรักษ์ฯ มีผลงานปรากฏเป็นรูปธรรมและมีความต่อเนื่อง

๓. วิธีดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

ปัญหา อุปสรรค

๑. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๑. งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องใช้ระยะเวลาในการทำงานอีกยาวนาน

๒. เกิดความขัดแย้งกับชาวบ้านบางกลุ่มหรือกลุ่มผลประโยชน์

๘. การปลูกป่า

๑. ไฟป่าทำลายต้นไม้และสภาพหน้าดิน
๒. งบประมาณน้อย
๓. กำลังคนในการร่วมงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๔. การอยู่รอดของต้นไม้

๓. การทำพิธีสืบชะตาป่า

๑. ชาวบ้าน บางกลุ่ม เริ่มจะหายไปจากพิธีสืบชะตาป่า
๒. ต้นไม้ที่บวชแล้วมีความสมบูรณ์ สวย หายาก ผู้มาร่วมงานบางคนขอเอาออกไปจากป่า เป็นสมบัติส่วนตัว

การทำแนวป้องกันไฟป่า

๑. บางครั้งไฟป่ามีความรุนแรงมาก เกินกำลังควบคุม

๒. พื้นที่ป่ามีบริเวณกว้าง หากไฟป่าเกิดขึ้นตามพื้นที่ภูเขา การเข้าไปควบคุมมิให้ลุกลาม ก็จะต้องระวังอันตรายและอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติหน้าที่

๓. ไฟป่าเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

การดูแล รักษาและป้องกันป่า

๑. กลุ่มมีหลากหลายเพศและวัย

๒. ขาดบุคลากรหรือกลุ่มอาสาสมัครสืบทอดเจตนารมณ์

๖. สร้างฝายชะลอน้ำ

๑. ความไม่แข็งแรงของฝายชะลอน้ำ เพราะทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ท่อน ไม้ไผ่ ฯลฯ

๒. ฤดูแล้งมีฝนตกน้อย ฝายที่ทำเตรียมไว้อาจไม่ได้ใช้ให้เกิดความคุ้มค่า

๗. การประสานกับหน่วยงานภายนอก

การประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ไม่มีปัญหา อุปสรรค เพราะทุกฝ่ายต่างตระหนักดีถึงความสำคัญของการร่วมมือกันอนุรักษ์ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ กระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จ รวมถึงเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

จากการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกัน อาศัยศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ ตระหนักขอบในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดป่า บวชป่า ฯลฯ กระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรในการปลูกป่านั้น เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูตวกเวทีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปรัชญาสมุพบาทความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ การทำแนวป้องกันไฟป่า ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรึกษาหารือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน

เป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติ มุ่งเน้นถึงคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น ชุมชนและองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน งบประมาณที่คอยอุปถัมภ์เกื้อกูลการจัดหาอุปกรณ์ในการบริหารจัดการ ความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราหรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง เช่น อาคาร บ้านเรือน ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจตนเองได้สมบูรณ์ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชนเริ่มดีขึ้น เพื่อให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติให้เกิดปฏิสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน แต่ยังมีปัจจัยบางประการที่อาจจะผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวของการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังส่งผลทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนได้เข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับการเกษตรยั่งยืน คือ ปุ๋ยชีวภาพจากซากพืชซากสัตว์ สภาพสังคมต่อการดำรงชีวิตกับธรรมชาติ การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร เงื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัย“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยครั้งนี้ ถือเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริม การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะผลการวิจัย ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีงามระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

๒) ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓) ส่งเสริมให้มีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณกับผู้นำทางด้านปกครองได้ทำงานได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

๔) ส่งเสริมให้มีกลุ่มพระสงฆ์ เพื่อสร้างเครือข่ายในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางเพื่อให้เกิดเป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง คือ

๑) ควรประสานกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้มีส่วนร่วมในการการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๒) ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และสรุบบรรณในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมถึงการติดตามผลและประเมินผล เพื่อประเมินความก้าวหน้าในการทำงาน

๓) ควรมีการทำงานร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณกับผู้นำทางด้านปกครองได้ทำงานได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น และการขอความอนุเคราะห์กับหน่วยงานในการทำงานเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๔) ควรมีแรงกระตุ้นในการทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

๕) ควรมีการศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในจังหวัดเดียวกันหรือจังหวัดรอบนอก

๖) ควรประสานงานร่วมกับหน่วยราชการหรือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้สามารถดำเนินการส่งเสริมการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓) ควรมีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติการแก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง และให้ครอบคลุมทุกพื้นที่

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยที่มีการนำหลักธรรมเพื่อมาใช้ในการสร้างจิตสำนึกในการทวงแทนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธกับการสร้างสุขภาวะแก่บุคคล ชุมชนและประเทศ

๓) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยในแต่ละพื้นที่ที่มีการทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ เพื่อให้เห็นความแตกต่างทางด้านปัจจัยเงื่อนไข และรูปแบบในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ และคณะ. พระพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย. เชียงใหม่: ศูนย์วิชาการมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ). พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า. ในนิตยสารเสขิยธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙, มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม. โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๖.

พระมหาสุภา อุทฺโท. บทบาทของพระสงฆ์: ผู้นำสังคมในการอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

มานพ นักการเรือน. พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

วินัย วีระพัฒนานนท์. วิกฤตสิ่งแวดล้อมทางต้นแห่งการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. “พระกับป่า”.

บทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

สมพร เทพสิทธา. ศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่...๒๗...กันยายน... ๒๕๕๘...

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง.....

ข้าพเจ้า.....นายกศุภรัช.....ด้วยใจ..... ตำแหน่ง.....นายกเทศมนตรีตำบลแม่ทะ.....

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน.....เทศบาลตำบลแม่ทะ.....

ที่อยู่.....๑๑๑/๑๐.....หมู่.....๑๐.....ตำบลแม่ทะ.....อำเภอแม่ทะ..... จังหวัดลำปาง๕๒๑๕๐.....

โทรศัพท์.....๐๕๕ - ๓๓๑๖๒๖-๑๑..... โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของ
พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”.....

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ..ดร.สมจันท์...ศรีปรัชยานนท์, และนายพนพล...อินทรเสนา...

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่.....ปีงบประมาณ ๕๘.....จนถึง.....ปีงบประมาณ ๕๙ เป็น
ต้นไป..... ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

-๑) เป็นแนวทางในการจัดการบริการแก่ชุมชนในการสร้างฝายชะลอน้ำ.....
-๒) ทำให้ชุมชนได้เข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม.....
-๓) ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน.....
-๔) ทำให้ชุมชนได้มีความสามัคคีในการทำงานเพื่อรักษาพื้นที่ป่าและดินในการทำมาหากิน
รวมถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันภายในสังคม.....

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(.....นายกศุภรัช ด้วยใจ.....

ตำแหน่งนายกเทศมนตรี ตำบลแม่ทะ.....

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูล ปฐมภูมิ/หุติยภูมิ/ แนวคิดและทฤษฎี ต่างๆ ที่ใช้ในการ วิจัย	ทราบข้อมูล ประวัติความเป็นมา ใน การทำงานบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนว พุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง	ข้อที่ ๑-๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์ แนวคิดและทฤษฎีในการ บริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติแนวพุทธ
๒. การสำรวจพื้นที่ กรณีศึกษา ๒ แห่ง	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการ เรียนรู้และการส่งเสริมการทำงาน ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ	ข้อที่ ๒	ทำให้สามารถวิเคราะห์การ ดำเนินการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติ แนวพุทธของ พระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๓. การประชุมกลุ่ม ย่อยพระสงฆ์ ผู้ที่ เกี่ยวข้องกับการ การบริหารจัดการ เชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติแนวพุทธ	ได้แนวทาง/ข้อมูลในการทำงานเพื่อ เหมาะสมกับการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธ เช่น การทำฝายชะลอ การ ทำพิธีสืบชะตาป่า บวชป่า ฯลฯ และ แนวทางการพัฒนารูปแบบการ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ ถูกต้องแก่ชุมชน	ข้อที่ ๒	ทำให้เห็นข้อมูล กิจกรรมการ เรียนรู้ ส่งเสริมด้านการ บริหารจัดการเชิงพุทธ ศาสตร์สิ่งแวดล้อม สภาพ ปัญหาและกระบวนการเพื่อ เป็นแนวทางการพัฒนา
๔. การเก็บข้อมูล แบบสอบถาม/ สัมภาษณ์ ผู้ที่ เกี่ยวข้อง	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของ พระสงฆ์ที่กับการบริหารจัดการเชิง พุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธและผลลัพธ์ที่ได้จากปฏิบัติ ศาสนกิจ โดยเฉพาะการสร้าง จิตสำนึกให้แก่ชุมชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ข้อที่ ๒-๓	ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึง ความคิดเห็นชุมชนและ พระสงฆ์ ผลที่ได้รับ และการ พัฒนา กิจกรรมบริหาร จัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ แนวพุทธของพระสงฆ์ใน จังหวัดลำปาง

๕. สัมภาษณ์เชิงลึก พระครูสันติพนา รักษ์ ผู้ทำงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของพระเถระในเชิงลึกเกี่ยวกับการการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธและแนวเพื่อเป็นแผนหรือแนวทางในการปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้ทราบถึงข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ รวมถึงความสำคัญของการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ
๖. ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติของพระสงฆ์และชุมชนที่มีต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม อันเป็นแนวทางที่จะช่วยให้การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้แก่ชุมชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในด้านการเรียนรู้ การบริหารจัดการ บริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอันเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่ยั่งยืน
๗. รายงานฉบับสมบูรณ์	รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ๒) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหา อุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ๓) เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถาม

“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”

แบบสอบถามนี้เป็นการสำรวจการดำเนินงานการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางขอให้ท่านตอบแบบสอบถามตามความจริง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการปฏิบัติงาน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยแบบสอบถามจำแนกออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย

ตอนที่ 3 เป็นคำถามเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่ออุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อให้การดำเนินงานการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

คำชี้แจง ตอนที่ 1 ให้กาเครื่องหมาย ☒ ใน ☐ หน้าข้อที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

1. สถานภาพ

- ☐ 1) เจ้าอาวาส ☐ 2) พระลูกวัด

2. ระดับการศึกษา

2.1 แผนกสามัญ

- ☐ 1) ประถมศึกษา ☐ 2) มัธยมศึกษา/ป.วช.
☐ 3) อนุปริญญาตรี/ป.วส. ☐ 4) ปริญญาตรี/เทียบเท่า
☐ 5) สูงกว่าปริญญาตรี

2.2 แผนกธรรม

- ☐ 1) ไม่ได้เรียน ☐ 2) นักธรรมชั้นตรี
☐ 3) นักธรรมชั้นโท ☐ 4) นักธรรมชั้นเอก

2.3 แผนกบาลี

- ☐ 1) ไม่ได้เรียน ☐ 2) ประโยค1-2
☐ 3) เปรียญธรรม 3-4 ☐ 4) เปรียญธรรม 5-6
☐ 5) เปรียญธรรม 7-8 ☐ 6) เปรียญธรรม 9

3. สังกัดนิกาย

- ☐ 1) มหานิกาย ☐ 2) ธรรมยุตินิกาย

คำชี้แจง ตอนที่ 2 ให้กาเครื่องหมาย ✓ ในช่องบทบาทการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง ที่มี 5 ระดับ ซึ่งตรงกับระดับของการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธ โดยแต่ละหมายเลข แทนระดับของการปฏิบัติดังนี้

5	แทนมีการปฏิบัติในระดับ	มากที่สุด
4	แทนมีการปฏิบัติในระดับ	มาก
3	แทนมีการปฏิบัติในระดับ	ปานกลาง
2	แทนมีการปฏิบัติในระดับ	น้อย
1	แทนมีการปฏิบัติในระดับ	น้อยที่สุด

บทบาทในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง	ระดับของการปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1
การให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ					
4) ท่านเทศนาพูดคุยให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน					
5) ท่านใช้สื่อแผ่นพับ/ป้าย/เอกสาร ในการให้ความรู้การอนุรักษ์					
6) ท่านจัดให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน					
7) ท่านฝึกให้ประชาชนได้ลงมือปฏิบัติการอนุรักษ์ในพื้นที่จริง					
การดำเนินกิจกรรมด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ					
9) มีการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า/สืบชะตา/บวชป่า					
10) มีการดำเนินกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำ					
11) มีการดำเนินกิจกรรมทำแนวป้องกันไฟป่า					
12) มีการดำเนินกิจกรรมจัดทำเวรยามป้องกันรักษาป่า					

การประสานงานบุคคล/องค์กรภายนอกเพื่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม ธรรมชาติ					
13) มีการติดต่อประสานงานผู้นำชุมชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ					
14) มีการติดต่อประสานงานนักการเมืองเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ					
15) มีการติดต่อประสานงานองค์กรเอกชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ					
16) มีการติดต่อประสานงานกลุ่มเยาวชนเข้าร่วมในการอนุรักษ์ฯ					
17) การประเมินผลมีความโปร่งใส ยุติธรรม					

คำชี้แจง ตอนที่ 3 ให้เติมข้อความแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะลงในช่องว่างให้สมบูรณ์

18) ปัญหาอุปสรรค วิธีการแก้ไขและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัญหาอุปสรรคที่พบในการดำเนินงานการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

กราบนิมัสการขอขอบคุณที่เสียสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม

ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เรื่อง

“การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”

.....

ประเด็นที่สัมภาษณ์มีดังต่อไปนี้

แนวทางการสัมภาษณ์บทบาทของพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ฉายา.....สกุล.....

อายุพรรษา.....

ตำแหน่ง.....

ระดับการศึกษาสามัญ.....

ระดับการศึกษาแผนกนักธรรม.....

ระดับการศึกษาแผนกบาลี.....

ระยะเวลาในการดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ.....

สัมภาษณ์เมื่อ.....

ส่วนที่ ๒ กระบวนการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

วิธีการ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

.....

๑) การปลูกป่า
โดยวิธีใดวิธีการ

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

.....

๒) การทำพิธีสืบชะตาป่า

วิธีการ

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

.....

๓) การทำแนวป้องกันไฟป่า

วิธีการ

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

๔) การดูแลรักษาและป้องกันป่า

วิธีการ

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

.....

.....

๕) สร้างฝายชะลอน้ำ

วิธีการ

.....

.....

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

๖) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

วิธีการ

.....

.....

.....

ปัญหาอุปสรรคที่พบ

.....

.....

.....

แนวทางแก้ไข

.....

.....

.....

กราบนิมัสการขอขอบคุณที่เสียสละเวลาในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

ดร.สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ภาคผนวก ฉ
ประมวลภาพกิจกรรมการวิจัย

หลวงพ่เจ้าคณะอำเภอแจ้ห่ม เป็นประธานในการสืบชะตาป่า บวชป่าและปลุกป่า

หลวงพ่เจ้าคณะอำเภอแจ้ห่ม ร่วมปลุกป่า

กลุ่มพระสังฆาธิการและคณะสงฆ์ได้ร่วมกันทำฝอยชะลอน้ำเพื่อชุมชน

ร่วมแรงร่วมใจระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านในการทำฝอยชะลอน้ำ

พระครูสันติพนารักษ์ แก่นำดำเนินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
ดูแลการทำงานชุมชน

พระครูสันติพนารักษ์ได้ให้สัมภาษณ์ดำเนินการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตาม
ธรรมชาติ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์
วัน เดือน ปีเกิด ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒
สถานที่เกิด ๐๕๙ หมู่ที่ ๔ บ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา
อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ๔๓๑๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๒ หมู่ ๔ ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๕ สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา
โรงเรียนบ้านท่ามะเฟือง ตำบลโพนสา
อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ วัดอัมพวัน
อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๔๐ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนประจำอำเภอท่าบ่อ
จังหวัดหนองคาย
พ.ศ. ๒๕๔๔ สำเร็จการศึกษาศาสตรบัณฑิต(ศน.บ.)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
พ.ศ. ๒๕๔๕ สำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต(รป.บ.)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. ๒๕๔๘ เข้าศึกษาต่อระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก (Ph.D.)
University of Pune, India.

ปัจจุบันทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ	นายพนพล อินทรเสนา
วัน เดือน ปีเกิด	๑๓ ธันวาคม ๒๕๐๖
ที่อยู่ปัจจุบัน	๕๓/๑ ถนนช่างแต้ม ตำบลหัวเวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์) ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ยุทธศาสตร์การพัฒนา)

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๑. งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย ปีที่พิมพ์ การเผยแพร่และแหล่งทุน

- ๑) การวิจัยสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนโดยการจัดทำแผนชุมชน
อย่างมีส่วนร่วม กรณีตำบลแม่ทะ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยหลัก

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๕๐

แหล่งทุน : โปรแกรมยุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

- ๒) การประเมินแผนแม่บทชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน
จังหวัดลำปาง

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยร่วม

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๔๘

แหล่งทุน : โปรแกรมพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

- ๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดลำปางแบบบูรณาการ(CEO)

สถานภาพในการทำวิจัย : ผู้วิจัยร่วม

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. ๒๕๔๗

แหล่งทุน : งบพัฒนาจังหวัดบริหารจัดการแบบบูรณาการ(CEO)

- ๔) เจตคติของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางที่มีต่อการเรียนวิชาสถิติเบื้องต้น
และการวิจัย

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

- ๕) การพัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่นตามหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธ: กรณีศึกษาองค์กร
บริหารส่วนตำบลวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒ งานวิจัยที่กำลังทำ: ชื่อข้อเสนอการวิจัย แหล่งทุน

๑) การพัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดลำปาง

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) การพัฒนาศักยภาพวัดพระธาตุหมื่นครั้น อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

สถานภาพ : ผู้วิจัยหลัก

แหล่งทุน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ MCU RS ๖๑๐๗๕๘๑๓๙ หรือ ว.๑๔๙/๒๕๕๘

ชื่อโครงการ การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ใน
จังหวัดลำปาง

หัวหน้าโครงการ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ และคณะ

วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 1/1 ถนนบุญวาทย์ ตำบลหัว
เวียง อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง โทรศัพท์/โทรสาร 0-5421-9287

Email : sartsirin@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” เกิดจากความสนใจถึงสถานการณ์ปัจจุบันทางด้านทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทยนั้นกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต เพราะมีการทำลายป่ากันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพราะมีสาเหตุมาจากความไม่รู้และความอยากหรือค้นหาของมนุษย์ด้วยการนำเอาต้นไม้มาทำประโยชน์เพื่อสนองความต้องการ(ค้นหา)ของตนในรูปแบบต่างๆ ทำให้พื้นที่หรือจำนวนของป่าไม้ลดลงเป็นอย่างมาก ซึ่งผลจากการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้นก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อโลกและธรรมชาติมากมาย ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนและในประเทศไทยสถานการณ์ของพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกทำลาย ไม่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆของโลกมากนัก ซึ่งผลจากการทำลายป่า ก็ทำให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ดินเค็มเสีย เกิดน้ำท่วมอย่างรุนแรง เกิดปรากฏการณ์ดินถล่ม เป็นต้น ซึ่งจังหวัดลำปางถือได้ว่าเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคเหนือตอนบนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้และแร่ธาตุมากมาย จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้าน นายทุน ผู้มีอิทธิพล เข้าไปสัมปทานทำเหมืองแร่เข้าทำลายป่าหรือจับจองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์มีจำนวนลดลง ด้วยเหตุดังกล่าวพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของชุมชน จึงเข้ามามีบทบาทเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธในการสร้างฝายชะลอน้ำ ปลูกป่า การทำพิธีสืบชะตาป่าและกิจกรรมอื่น ๆ อีกมากมาย ร่วมกับพ่อค้า ประชาชน องค์กรภาครัฐและเอกชน ตลอดจนกลุ่มเยาวชน เพื่อปลูกจิตสำนึกให้รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติจนเป็นผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะนำกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง มากำหนดเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธ เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขตลอดไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๒. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ปัญหาอุปสรรค และความสำเร็จของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง
๓. เพื่อเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัย อาศัยศรัทธาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดปาป บวชป่า ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูตักเตือนต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปฏิจางสมุปบาทความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรึกษาหารือหรือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน ให้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติหรือคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพบว่าปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราหรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งที่ปลูกสร้าง ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลกระทบต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชน ให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติ แต่ยังมีปัจจัยที่อาจจะผลต่อความสำเร็จ และล้มเหลวต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร เงื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ๑) เป็นแนวทางในการจัดการบริการแก่ชุมชนในการสร้างฝายชะลอน้ำ ๒) ทำให้ชุมชนได้เข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ๓) ทำให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและชีวิตมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน ๔) ทำให้ชุมชนได้มีความสามัคคีในการทำงานเพื่อรักษาพื้นที่ป่าและดินในการทำมาหากิน รวมถึงการอาศัยอยู่ร่วมกันภายในสังคม การประชาสัมพันธ์ ยังไม่ได้ตีพิมพ์หรือเผยแพร่
--	--